

ธรรมะคือภาระที่
ทำทุกที...

พจนานันท์ อิมพ็อง

อ ธิ ธรรม คือ อ อ ะ ไ ร

อภิธรรมคืออะไร?

เราควรศึกษาอภิธรรมประเภทไหน?

พุทธทาสภิกขุ

ธรรมสภาจัดพิมพ์ธรรมบรรยาย ของ ท่านพุทธทาสภิกขุ
เพื่อรักษาค้นฉบับที่ถูกต้องและสมบูรณ์
เป็นธรรมสักการะในมงคลกาล ๑๐๐ ปี ท่านพุทธทาส พ.ศ. ๒๕๔๕
จากธรรมทานมูลนิธิ องค์การฟื้นฟูพระศาสนา มูลนิธิเผยแพร่วีถีปฏิบัติ
ธรรมสภาขอกราบขอบพระคุณ คณะผู้ทำงาน และผู้ร่วมจัดพิมพ์ครั้งแรกเป็นอย่างสูง

อินไม่ทวด

การที่ ค่ายบรรดาต่างๆ ของข้าพเจ้า ซึ่งอยู่ในรูปของ ขบวนการ
 เทตริก ก็ดี, ในรูปของขบวนการ หรือการบรรดา ประเทศอื่น ก็ดี,
 ก็สืบได้รบความร่วมมือ จากสหประชาชาติ ตลอดมา คณบดี
 โศภิตศัตตพงษ์จึงมาได้ ในลักษณะเช่นนี้ นี้ ข้าพเจ้า ขอ
 แสวงหาความดี และผลประโยชน์ ต่อทุกคน ที่มีส่วนใน
 การช่วยกันนี้. การอินไม่ทวดนี้ ข้าพเจ้าก็ไป ทั้งในนาม
 ของคณะ สหประชาชาติ, หรือสำนักสงฆ์ในกองสหประชาชาติ และของ
 สโมสร อินไม่ทวด.

คุณเร่ในทุกคนนี้ แลแต่จะทำความดีความงามอะไร
 ไปเป็น การเพิ่มพูน หรือ การให้ทาน ละก็ แต่สิ่งนี้ได้ทำไว้โดย
 การก่อน ก็ตาม ก็ยังนับได้ เป็นสิ่งที่ดีของอินไม่ทวดด้วยประการ
 และบางทีอาจจะเห็น ที่งานอินไม่ทวด เห็นกันเป็นได้แท้ ก็
 ยังได้ ในเมื่อการที่เช่นนี้ ได้กระทำไป ด้วยความไม่ประ-
 มาณ แท้จริง; แลด้วยเหตุนี้เกิดจาก การกระทำนี้ ยัง
 แลไม่ช้าไปเป็นประโยชน์ แต่เพื่อประโยชน์ของทุกคน
 สักด้วย. ข้าพเจ้า ขออินไม่ทวด เป็นที่เด่นในกรณีนี้ เพราะ
 เหตุถึงกล่าวนั้น นั้นเอง; และยังมี อินไม่ทวด แทน
 ท่านผู้ท่าน ทั้งหลาย ซึ่งสืบได้รบ ประโยชน์ จากงานนี้หรือ
 แลว่า นี้ ข้าพเจ้าไป สักด้วย.

มนุษย์เรา ละเป็นมนุษย์อยู่ได้ ก็ไม่ยากก็เลยประการของ
 ง่ายธรรมดา; ฉะนั้น ละต้องรู้เสียความเป็นมนุษย์ หรือสิ่ง
 กับ ที่ชอบอยู่กันนี้สัก โดยไม่ต้อสงสัยเลย. มนุษย์ที่ไม่ประ-
 กอบอยู่ด้วยธรรม ก็ต้องประ กอบอยู่ด้วย ธรรม เป็นธรรม-
 ธรรม, แลจะ ละต้องเป็น อินไม่ทวด นี้เองของมนุษย์ ด้วย! โลก

นี่จะเป็นเหมือนอะไร ที่หากเป็นโลกที่ประกอบอยู่ ด้วยคนมนุษย์
 ในร่างของคนมนุษย์ ได้มีไปเสียทั้งโลก? และแม้แต่คนที่
 คนหนึ่งคนใด จะได้รับประโยชน์อะไร ที่ได้จากเขา ได้ดีมีแต่การ
 รวบรวม จากความรู้จักกันดีตามใจไม่เหมือนมนุษย์เสียทั้งไป และ
 ยับยั้ง ทุกที?

ฉันยังสับสนอยู่ ทุกๆ อย่าง แม้จะลุ่มหลงเหมือนอะไร ก็ยังไม่
 ในหนังสือของพ่อฉันเอง! แม้จะรวมกัน ละลุ่มหลงบ้าง ก็ยังมี
 คำว่า ชีวิต อธิบาย ที่ปราศไม่ไปว่า มีอะไร? ของคำนี้
 ขาดไป ความ กับ ความ ในชีวิตนี้ ไม่รู้สิ่งใดเรียกว่า "ชีวิต"
 ในโลกนี้เอง และฉันเองก็ยังไม่รู้! เพราะใจ ละลุ่มหลงตามใจ
 ทั่วทุกหน, ฉันเองและ ฉันเองก็ยังไม่รู้ คำว่า ชีวิต ในชีวิต
 เป็น ใจไม่ลุ่มหลงเสียเลย.

การที่ฉันจะรู้ในแง่ของใจ แม้โดยที่ฉันได้แต่รวมกันใน
 ลักษณะหนึ่ง ก็ยังไม่เห็นอะไรในแง่ของความละเอียดในใจฉันเอง, ฉันเอง,
 ได้เห็นไปเอง; ฉันเอง ได้เห็นอะไรในใจ ฉันเอง กับ ฉันเอง
 ย่อมร่วมมีด้วยกัน ฉันเอง ฉันเอง ฉันเอง ในที่นี้เอง
 ที่ฉันเองได้เห็น ฉันเอง ฉันเอง ฉันเอง ในที่นี้เอง ฉันเอง
 แล้วฉันเอง ก็ไม่รู้

ฉันเอง

ไม่ถูกฟังความ, ใจ
 ๓ กันยายน ๑๖

ถ้อยแถลง

หากเราทราบคำตอบในคำถามที่ว่า เกิดมาทำไม? อย่างถูกต้องแล้ว เราก็จะรู้ว่าจุดหมายสูงสุดของชีวิตว่าคืออะไร หรือสิ่งที่ดีที่สุดในมนุษย์เราควรจะได้ถึงในการเกิดมาชาติหนึ่งนั้นคืออะไร และสิ่งนั้น มันก็ควรจะได้แก่ *ความไม่มีทุกข์* หรือความปราศจากทุกข์ โดยประการทั้งปวง

การที่เราจะพ้นทุกข์ได้ ก็ด้วยการปฏิบัติตาม อริยมรรคมีองค์ ๘ ซึ่งมีสัมมาทิฏฐิเป็นเครื่องนำทาง ดังมีบาลีพุทธภาษิตกล่าวไว้ว่า “*ล่วงพ้นทุกข์ทั้งปวงได้ด้วยการสมาทานสัมมาทิฏฐิ*”

นั่นก็หมายความว่า เราจะต้องศึกษาจากชีวิตจิตใจของเราเอง จากภายในตัวเราเอง ด้วยการเฝ้ามอง เฝ้าสังเกตความรู้สึกภายในจิตใจของเราเองอยู่เสมอ จนกระทั่งรู้อย่างแจ่มแจ้งขึ้นมาในจิตใจของเราว่า ทุกข์มีลักษณะอาการเป็นอย่างไร ตัณหาอันเป็นเหตุให้เกิดทุกข์ มันเผาผลาญจิตใจเราอย่างไรเพียงใด และรู้นั้นมาเองว่า

มันเป็นเรื่องที่ต้องละเอียดขนาด ที่นิสภาพที่ปราศจากทุกข์
 มีอาการเป็นอย่างไร เมื่อรู้แล้วเราก็ต้องทำให้แจ้งอยู่ใน
 ภายในจิตใจของเรา แล้วเราก็จะเห็นต่อไปว่า เราจะทำให้
 จิตปราศจากทุกข์โดยอาการอย่างไร ก็คือโดยปฏิบัติตาม
 อริยมรรคมีองค์ ๘ ดังกล่าวแล้ว

เมื่อศึกษาค้นคว้าความรู้สักภายในจิตใจของเราเอง
 อยู่อย่างนั้นแล้ว ความเห็นแก่ตัวจะลดลงๆ ความทุกข์
 ก็ลดลงๆ ตามไปด้วย จะไม่เกิดเห็นไปว่า นิสรรมะ
 ของเรา นั้นธรรมะของเขา นั้นเขาไม่ใช่อภิธรรมอย่าง
 พวกเรา หรือว่า ใครไม่เรียนอภิธรรมจะตกนรก เพราะ
 มันจะเหลือแต่ ธรรม หรือ ธรรมชาติ เท่านั้น ไม่มีคน
 ไม่มีสัตว์ แล้วจะมีธรรมของคนนั้นคนนั้นได้อย่างไร

ดังนั้น ทุกท่านที่มุ่งความดับทุกข์ทางจิตใจ
 จะมองเห็นได้เองว่า เราควรจะศึกษาอภิธรรมหรือไม่ถ้า
 ศึกษาเราควรจะศึกษาประเภทไหน ที่จะทันแก่เวลา
 อันน้อยที่เราจะมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ และทันทั่วที่แก่การ

ก

ที่จะดับทุกข์ดับร้อนในชีวิตจิตใจของเราทันควัน ไม่เสียที่
ที่เกิดมาเป็นมนุษย์ได้พบพระพุทธศาสนา

คณะ ผชป. ขอกราบอนุโมทนาแด่ทุกท่านที่มุ่งดับ
ทุกข์ดับกิเลสในชีวิตประจำวันทุกท่าน และหวังว่าหนังสือ
เล่มนี้จะช่วยให้ท่านพ้นจากขวากหนามหรืออุปสรรค ที่จะ
ทำให้ท่านเนิ่นช้าต่อการบรรลุมรรคผลนิพพานอย่างแน่-
นอน.

คณะ ผชป.

๕/๑-๒ ถนนรัชฎางค์ กทม. ๑๐๒๐๐ โทร. ๒๒๒-๓๕๔๕

๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗

อภิธรรมคืออะไร?

เราควรศึกษาอภิธรรมประเภทไหน?

พุทธทาสภิกขุ

ณ สวนโมกขพลาราม วันเสาร์ที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๑๔

ท่านสาธุชนผู้สนใจในธรรมทั้งหลาย

การบรรยายในวันนี้มีหัวข้อว่า อภิธรรมคืออะไร?
ดังที่ท่านทั้งหลายก็ทราบดีอยู่แล้ว.

อาตมารู้สึกประหลาดใจนิดหน่อย อยากจะขอพูดว่า
การบรรยายโปรแกรมนี้ คงจะมีอะไรพิเศษ จึงมีท่าน
ทั้งหลายจำนวนมากจำนวนหนึ่ง ซึ่งอุตสาหกรรมสละทุนทรัพย์
อดหลับอดนอนมาฟัง. โปรแกรมอื่น ๆ ไม่เคยมี เพราะ
ฉะนั้น วันนี้จะต้องมีอะไรเป็นเครื่องดึงดูดมากเป็นพิเศษ
จึงมีผู้ที่อุตสาหกรรมมาจากกรุงเทพฯ แล้วมันก็ได้แก่สิ่งที่
เรียกว่า “อภิธรรม” นั่นเองเป็นแน่นอน. คราวอื่น ๆ
ไม่ได้เอ่ยถึงอภิธรรม คราวนี้มีหัวข้อว่า อภิธรรมคืออะไร?

ก็เลยมากันมาก. ฉันเป็นคนเครื่องแสดงอยู่ในตัวแล้วว่า เรื่องอภิธรรมนั้นมันสำคัญอย่างไร. อย่างน้อยที่สุดก็เป็นสิ่งที่เป็นที่สนใจแก่ทุกคนมากเป็นพิเศษ สำหรับผู้ที่เป็นผู้ปฏิบัติ เพราะฉะนั้นอันแรกข้อแรกที่จะพูดกันก็อยากจะพูดถึงข้อที่ว่า ทำไมจึงได้พูดถึงเรื่องนี้.

เรื่องอภิธรรม มันบอกอยู่แล้วว่า เป็นเรื่องที่สนใจกันมาก เห็นได้ว่าอดสูห์มาจากที่ไกล นี่เป็นสิ่งที่แสดงว่า อภิธรรมเป็นที่สนใจ พูดได้ว่าทุกคนเป็นผู้ใคร่ต่ออภิธรรม. ข้อนี้มันเป็นไปได้โดยอำนาจสัญญาชาติญาณทั้งสัตว์และทั้งคน คืออยากรู้อะไร ชอบแซกกลิ้งซึ่งยิงๆ ขึ้นไป แม้แต่เด็กๆ ตัวเล็กๆ มันก็อยากรู้อะไรชอบแซกกลิ้งซึ่งยิงๆ ขึ้นไป มันจึงถามเรื่อย นี่ก็ด้วยอำนาจของสัญญาชาติญาณ. เมื่อเรามีความรู้สึกตามสัญญาชาติญาณข้อนี้ มันก็เป็นของธรรมดาที่อยากจะรู้เรื่องอภิธรรม ซึ่งเป็นเรื่องที่ลึกซึ้งซอกแซก.

ฉะนั้น ขอให้ถือว่าเราทุกคนเป็นสหราชอาณาจักรต่อกันและกันไม่ยกเว้นใคร; มันแล้วแต่ว่าใครจะมีโอกาส หรือไม่มีโอกาสที่จะได้ศึกษาหรือได้ฟังสิ่งที่ลึกซึ้งซอกแซก

แต่แล้วมันก็แน่นอนว่าทุกคนต้องการ เพราะฉะนั้นจึง
ถือว่าเป็นสหાયอภิธรรมด้วยกันทุกคน แม้ว่าจะเป็นผู้ที่
กำลังไม่ชอบกัน กำลังด่ากัน กำลังทะเลาะวิวาทกัน มันก็
เป็นสหાયอภิธรรมกันอยู่นั้นแหละ. ที่มันทะเลาะกันก็เพราะ
มันอยากจะรู้อภิธรรมอย่างลึกซึ้ง แล้วมันก็ไปเกิดรูไม่
ตรงกัน มันก็เลยทะเลาะกันอย่างนี้เป็นต้น. นี่แหละเรา
จึงต้องพูดเรื่องอภิธรรมกันเสียบ้าง เพราะว่ามันเป็นเรื่อง
ที่ตรงกับจุดประสงค์ หรือความต้องการของคนเราตาม
อำนาจสัญญาชาติญาณ.

แต่เดี๋ยวนี้ ปัจจุบันนี้ เวลา มันยังมีปัญหาตรงที่ว่า
ยังเหมือนกับคนตาบอดคลำช้าง คือคลำไม่ถูกตัวอภิธรรม:
อภิธรรมมันตัวใหญ่หนักยิ่งกว่าช้าง ช้างตัวนิดเดียวคนตา
บอดมันยังคลำถูกที่ต่าง ๆ กัน ถูกอวัยวะของช้างตรงนั้น
ตรงนี้ แต่ไม่เคยถูกหัวใจช้าง. ลองคิดดูว่า คนตาบอดมัน
จะคลำให้ถูกหัวใจช้างได้อย่างไร มันก็คลำถูกหาง ถูกขา
ถูกท้อง ถูกงวง ถูกงา ไปตามเรื่อง; คนตาบอดคลำช้าง
ถูกแต่อวัยวะไม่ถูกหัวใจ,

ฉะนั้นพวกเราสหายอภิธรรมทั้งหมด ก็อาจจะเป็น
ได้ในข้อที่ว่า คำว่าไม่ถูกหัวใจของข้าง คือไม่ถูกหัวใจ
ของอภิธรรม ไปถูกทาง หู ขา แขน อะไรของอภิธรรม
ไปก็ได้ ก็เป็นเหตุให้เข้าใจกันไม่ได้. นี่คือจุดที่ทำให้
เข้าใจกันไม่ได้มีอยู่หลายเรื่อง อภิธรรมนั้นก็เป็นเรื่องหนึ่ง

ครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ อาตมาไปพูดที่กรุงเทพฯ
เรื่อง “สิ่งที่เข้าใจกันไม่ได้” พูดไปประโยคหนึ่งว่า
อภิธรรมมิได้อยู่ในรูปของพุทธวจนะ ก็มีคนโกรธตั้งก่อน
บ้านก่อนเมืองกว่าได้ เพราะไปว่าอภิธรรมมิได้อยู่ในรูป
ของพุทธวจนะ แล้วหูของเขาก็เชื่อนไป ฟังได้ยินไปว่า
อภิธรรมมิใช่พุทธวจนะ แม้ว่าเราได้บอกว่าอภิธรรมมิได้
อยู่ในรูปของพุทธวจนะ หรือคำพูด; ตัวหนังสือที่บรรยาย
อภิธรรมนี้ไม่ได้อยู่ในรูปของพุทธวจนะ เป็นคำเรียบเรียง
ร้อยกรองใหม่; ส่วนเนื้อแท้เป็นพุทธวจนะก็มี ไม่ใช่
ก็มี. นี่แหละมันจึงต้องทำความเข้าใจกันเรื่อยๆ ไป จน
กว่าสหายอภิธรรมทุกคนจะเข้าถึงหัวใจของอภิธรรม.

อาตมามีความมุ่งหมายที่จะให้ทุกคนมี อภิธรรม จริง
หรือหัวใจของอภิธรรมเท่าที่จะทำได้ แต่ก็มีได้ยกตัวหรือ

อวตารยืนยันข้างเดียว ว่าตนหรือภริกรมจริงหรือหัวใจของ
 อภริกรม แต่จะยืนยันในข้อที่ว่า จะพยายามอย่างยิ่ง
 อย่างสุดความสามารถเท่าที่จะทำได้ ที่จะพิสูจน์ให้เห็นว่า
 อภริกรมคืออะไร? แล้วหัวใจนั้นอยู่ที่ตรงไหน?

อาตมาเองเป็นผู้พูด พูดด้วยเจตนาจะให้สหาย
 อภริกรมทุกคนจับหัวใจของอภริกรมได้ และก็ด้วยความ
 หวังดี ไม่มีความหวังร้ายอยู่ที่ตรงไหน. อาตมาก็อยู่ใน
 พวกที่มีความคิดนี้กรูสีกันอย่างเดียวกัน คือโดยสัญชาตญาณ
 ก็อยากจะรู้อะไรสักสิ่ง คืออยากรู้อภริกรม. ก่อนบวช
 ก็เคยสนใจอภริกรม อาตมาบวชมาได้ ๔๕ ปี แล้ว แล้ว
 สนใจอภริกรมมาตั้งแต่ก่อนบวช แล้วมันก็เข้าไปดงเกือบ
 ๕๐ ปี แล้ว; แล้วจนกระทั่งบัดนี้. ที่สุราษฎร์ฯ นี้เขามี
 เรียนอภริกรมกันตั้งเมื่อ ๕๐ ปีมาแล้ว ที่วัดธรรมบูชา
 เราอยู่ที่พุมเรียงก็พลอยได้เรียน คุณกันเรื่องกามาวจร
 รูปาวจร มันแปลกมันสนุกกันใหญ่ ทั้งที่ไม่รู้ว่าอะไร;
 ก็เพราะมันเป็นสิ่งที่ดึงดูดความสนใจ มันแปลกประหลาด.
 ที่นี้พอเรียนไป มันพบอะไรบางอย่าง มันก็รู้อยู่แก่ใจ แล้ว

มันใช้ประโยชน์อะไรได้บ้าง มันก็รู้อยู่แก่ใจ เพราะฉะนั้น
จึงมีเรื่องที่จะพูดมากเหมือนกัน สำหรับความสนใจที่มีมา
ตั้ง ๕๐ ปีแล้ว ในเรื่องที่เราเรียกว่าอภิธรรม.

ที่ได้เอามาพูดนี้ก็มีความที่จะให้ได้ประโยชน์แก่ทุก
คน ไม่ใช่เจตนาจะค้านหรือจะवादดี; ขอให้เข้าใจให้
ถูกต้องว่า ไม่ใช่จะค้านใครผู้ใด แล้วก็ไม่ใช่จะवादดี
อะไรของตัวเอง แต่มีจิตใจที่บริสุทธิ์ ที่มุ่งหมายจะให้ทุก
คนได้ประโยชน์จากสิ่งที่เรียกว่าอภิธรรม เพราะฉะนั้นขอ
ให้สนใจฟังให้ดีเป็นพิเศษ ที่อุตสาหะอดตาหลับขับตานอน
มาจากกรุงเทพ ฯ ก็มีมากคน ขอให้ได้ประโยชน์ให้คุ้มค่า
แต่ไม่รับรองว่ามันจะสนุกจนไม่ถ่วงนอน.

ในเรื่องประโยชน์นี้ ถ้าจะพูดกันแล้วก็หมายความว่า
ผู้ฟังแต่ละคน ๆ จะฟังได้รับ นี้ก็ประโยชน์ข้อหนึ่ง; แล้ว
ก็วงการ พุทธ บริษัทไทยเราทั้งชาติทั้งประเทศนี้จะได้รับ;
นี่มันก็ประโยชน์อีกข้อหนึ่ง อย่างน้อยมันก็มี ๒ ประโยชน์
ถ้าพูดกันรู้เรื่อง ประโยชน์เหล่านี้จะต้องได้เป็นแน่นอน :
ผู้ฟังแต่ละคนจะได้ประโยชน์ข้อแรกคือ จะรู้จักเลือกคัด
แยกเอามาแต่ส่วนที่จริงที่แท้ แทนส่วนที่มันเกินหรือเพื่อ.

สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมนี้มีอยู่ ๒ ส่วน คือส่วนจริง ส่วนแท้ส่วนหนึ่ง และส่วนเกินหรือส่วนเพื่อนอีก ส่วนหนึ่ง มันมีอยู่ ๒ ส่วน. ถ้าเรารู้จักเลือกเราก็จะเลือกได้ส่วนจริงส่วนแท้ และก็ไม่ต้องเกี่ยวข้องกับส่วนเกิน; แล้วก็จะได้รู้จักแยกสิ่ง ๒ สิ่งนี้ออกจากกัน.

สิ่ง ๒ สิ่งนี้ สิ่งแรกคือ ธรรมะ กับ วินัย แล้วอีกสิ่งหนึ่งคือ อภิธรรม กับ อภิวินัย. ถ้ามันแปลกหูสำหรับบางคนก็ขอให้ได้ยินเสียเดี๋ยวนี้ว่า ในพระไตรปิฎกนั้น มันมีอยู่คู่หนึ่งคือ ๒ ชุด ธรรมะกับวินัยนี้คู่หนึ่ง แล้วอภิธรรมกับอภิวินัยอีกคู่หนึ่ง เดียวกันก็จะได้เห็นว่ามันเป็นอย่างไร. ถ้าทำารู้จักแยกธรรมวินัยออกมาเสียจากอภิธรรม อภิวินัยได้แล้ว ก็จะปลอดภัย จะได้แต่ส่วนจริง ส่วนยังส่วนแท้ ไม่มีส่วนเพื่อนหรือส่วนเกิน. ที่นี้เราก็จะได้พระศาสนาที่แท้จริงมาเป็นของที่อยู่กับเรา.

เมื่อพระพุทธเจ้าท่านจะปรินิพพาน ท่านได้ตรัสเป็นพินัยกรรมสุดท้ายว่า “ธรรมวินัยยะโรอันใดที่ตถาคตได้แสดงไว้ บัญญัติไว้นั้น จักอยู่เป็นศาสดาของพวกเธอ

หลังจากที่เราล่องลับไปแล้ว” นี่ขอให้จับใจความให้ได้ว่า พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า ธรรมกับวินัยจะอยู่เป็นพระ- ศาสดาแทนท่าน เมื่อท่านล่องลับไปแล้วโดยทางร่างกาย. เราจะมีพระศาสดาที่มีชีวิต อยู่กับเรา จนกระทั่ง ทุกวันนี้ได้ โดยที่เราเอาตัวธรรมและวินัยไว้ให้ได้.

ธรรมกับวินัยไม่ใช่อภิธรรมอภิวินัย. แยกธรรมและ วินัยออกมาเสียจากอภิธรรมและอภิวินัย ท่านก็จะได้พระ ศาสดาที่ยังมีชีวิตอยู่จริง แล้วมาอยู่กับเรา.

ที่นี้จะมองถึงผล เราก็จะได้รับความเย็น ซึ่งเป็น ผลของพระธรรม, ได้แก่นิพพานคือความเย็น ซึ่งเป็น ผลของพระธรรมวินัยโดยตรง ในชีวิตประจำวันของเรา ทุกคนมากขึ้น ๆ. นี่แหละคือตัวอย่างของประโยชน์ที่คน แต่ละคนจะพึงได้รับ ในการที่รู้จักว่าอภิธรรมคืออะไร?

ที่นี้ สำหรับประโยชน์ที่จะได้รับรวมๆ กันทั้งหมดทั้ง สังคม หรือทั้งประเทศ คือพุทธบริษัททั้งหมดในเมืองไทย นี้ จะได้รับประโยชน์ในข้อที่ว่า พุทธบริษัทไทยทั้งหมด ในเมืองไทย จะไม่ถูกหาว่างมาย โดยไปยึดนั่นยึดนี่อย่าง

งดงาม ในสายตาของนักศึกษาชาวต่างประเทศ โดยเฉพาะ
ก็พวกฝรั่งที่เรียกว่าชาวต่างประเทศ; ซึ่งถ้าเขามาเห็นพวก
เราทำอะไรอยู่อย่างงมงาย เขาก็จะรู้สึกชื่นใจ ว่านี่
มันงมงาย. อย่างนั้นมันเสียชื่อของประเทศ ฉะนั้นพุทธ-
บริษัทไทยเรา ต้องไม่มีอะไรที่งมงาย ที่จะทำให้ชาวต่าง
ชาติเขามองไปในแง่ที่นี้ได้. เมื่อเป็นเช่นนั้นแล้ว ประเทศ
ชาติของเราก็จะได้รับประโยชน์จากพุทธศาสนา ซึ่งเป็น
ศาสนาประจำชาตินี้มากขึ้น; พุทธบริษัทไทยก็จะมีส่วน
ส่งเสริมเผยแพร่พระพุทธศาสนา ที่เป็นที่น่าพอใจได้มาก
ขึ้น. นี่แหละประโยชน์ที่ส่วนรวมจะได้ มันมีอยู่อย่างนี้;
รวมกันเข้าทั้ง ๒ ประโยชน์แล้ว มันก็เป็นประโยชน์มหา-
ศาล.

เพราะฉะนั้นจึงถือว่า สิ่งที่เรียกว่าอิทธิธรรมนี้เป็น
เรื่องสำคัญ คือจะให้ได้ประโยชน์ก็ได้ ไม่ได้ประโยชน์
ก็ได้ จะให้งมงายก็ได้ ไม่งมงายก็ได้ เพราะมันมีทั้งที่
จริงหรือแท้ แล้วมันมีทั้งที่เพ้อหรือเกิน เราก็จะพูดกัน
แต่ส่วนที่อะไรเพื่ออะไรเกิน อะไรจริงอะไรแท้. นี่ขอให้

ท่านทั้งหลายทุกคนตั้งใจฟังให้ดี ว่าอาตมาจะพูดไปด้วย
เจตนา ที่จะให้เราได้รับประโยชน์ ไม่ใช่เป็นการค้าหรือ
เป็นการอวดดี.

เอาละทีนี้เราก็จะพูดกันถึงตัวสิ่งที่เรียกว่า “อภิธรรม”

ในวงกว้าง ในความหมายที่กว้าง คือทุกแง่ทุกมุม.
ขอภัยที่จะต้องพูดกันกว้างทุกแง่ทุกมุม เดี่ยวทนไม่ได้
ก็วงแล้วก็หลับ; จะขอร้องเป็นพิเศษว่า อย่าเพื่องวง
อย่าเพื่อหลับ อุดสำหรับหยิกขาตัวเองไว้ อย่าให้วงอย่า
ให้หลับ เพื่อจะได้ฟังให้ตลอดทุกแง่ทุกมุม :

สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมคืออะไร? นึกมาถึงหัวข้อนี้เข้า
แล้ว. ทีนี้เราจะตามตัวพยัญชนะก่อน เอาตามตัวหนังสือ
ก่อน : ตามตัวพยัญชนะของคำว่า “อภิธรรม”; ธรรม
ก็คือธรรม ส่วนอภินั้นเป็นอุปสรรคนำหน้า อภิตัวนี้แปลว่า
ยิ่ง หรือ ใหญ่ ก็ได้ แปลว่า เกิน ก็ได้. มันจึงเกิด
เป็น ๒ แกงขึ้นมาว่า อภิธรรมนี้มันเป็นธรรมะส่วนเกิน
หรือว่าธรรมะส่วนยิ่งใหญ่. ทีนี้ที่ว่า ยิ่งใหญ่ นั้น
ก็เหมือนกัน มันยังมีปัญหาว่า ยิ่งใหญ่ไปในทางไหน :

ยิ่งใหญ่ไปในทางปริยัติ หรือว่ายิ่งใหญ่ไปในทางปฏิบัติ หรือผลของการปฏิบัติ; หรือมันยิ่งใหญ่ไปในทางสำหรับโต้เถียงกัน เป็น Dialectic มีเหตุผลสำหรับจะพัดเหวี่ยงโต้เถียงกัน. อภิรธรรมมีชื่อแทนอีกอย่างว่า *เวทลละ* คือเรื่องสำหรับโต้เถียงกันด้วยสติปัญญาด้วยเหตุผลที่ลึกซึ้ง; มันยิ่งใหญ่ แต่มันยิ่งใหญ่ไปในทางสำหรับโต้เถียงกันก็มี, ไม่ใช่ยิ่งใหญ่ไปในทางของการปฏิบัติ.

ที่๕๘ ว่า เกิน นั้น หมายความว่า เกินความจำเป็นของมนุษย์ที่จะต้องรู้ หรือจะต้องปฏิบัติ. มนุษย์เราจำเป็นจะต้องรู้แต่เรื่องทีปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ ถ้าเกินนั้นไปก็เรียกว่าเกิน หรือไม่จำเป็นหรือไม่ต้องสนใจก็ได้. เพราะอภิรธรรมและอภิวินัยเป็นส่วนเกิน ตามตัวพญานาฬิกานะแปลว่าส่วนเกินก็ได้ และก็เป็นส่วนเกินจริงๆ ด้วย. ที่รู้ได้ว่าเป็นส่วนเกินนี้ ก็เอาตามพระพุทธรักษาที่พระพุทธรเจ้าท่านตรัสไว้เอง ขอให้สนใจฟังตอนนั้นสักหน่อยด้วย :

พระบาลีพระพุทธรักษาในอังคุตตรนิกาย มีสูตรเรียกว่า สูตรกล่าวด้วยเรื่องม้า มีม้าแกลบ แล้วก็ม้าใหญ่

คือม้าเทศ แล้วก็ยังมีม้าอาชาไนย มีอยู่ ๓ ชนิด ๓ ม้า ;
แล้วมาแต่ละชนิด ๆ นั้น ก็ยังไม่เหมือนกัน ตรงที่ว่า ม้า
บางตัวมันก็ฝีเท้าเร็ว สีไม่สวย รูปร่างไม่ดี, บางตัวฝีเท้า
เร็วด้วย สีก็สวยด้วย แต่รูปร่างไม่ดี, แล้วบางตัวก็ฝีเท้า
ก็เร็วด้วย สีก็สวยด้วย รูปร่างก็ดีด้วย. ขอให้จำไว้ให้
แม่นยำใน ๓ ส่วนนี้ว่า วิ่งเร็ว สีสวย รูปร่างดี. ม้า
แกลบได้แก่พระโสดาบัน พระสกิทาคามี, ม้าเทศนั้นคือ
พระอนาคามี, ม้าอาชาไนยคือพระอรหันต์.

ที่นี้ม้าแกลบวิ่งเร็วเพราะรู้อยู่ดี คือบรรลุมรรคผล
ชั้นพระโสดาบัน ผู้รู้อยู่ดีชั้นพระโสดาบันนี้เรียกว่าม้า
แกลบชนิดวิ่งเร็ว ; แล้วม้าแกลบตัวนี้สีไม่ดีสีไม่สวยเพราะ
ว่าถูกถามปัญหาเกี่ยวกับภริกรมอภินัยเข้าแล้วจนหุบปาก
ตอบไม่ได้ ; แล้วก็รูปร่างไม่สวยเพราะว่าไม่มีชื่อเสียง
ไม่มีเกียรติยศ ไม่มีลาภสักการะ. ที่นี้ม้าแกลบพวกที่ ๒
ก็คือว่า วิ่งเร็วเป็นพระโสดาบัน แล้วก็สีสวยคือตอบ
ปัญหาภริกรมอภินัยได้คล่องแคล่ว แต่แล้วรูปร่างไม่
ค่อยดีคือไม่มีเกียรติไม่มีลาภ. ที่นี้ม้าแกลบพวกที่ ๓

วิงเร็วคือเป็นพระโสดาบัน สีสวย คือตอบปัญหาอภิธรรม
 อภิวินัยได้คล่องแคล่ว แล้วก็เกียรตยศชื่อเสียงมีลาภ.
 ๓ มาแลกเปลี่ยนไปพวกหนึ่งมีอยู่ ๓ อย่างที่เป็นเครื่องวัด.

ที่ ๑ มาถึงมาเทศคือมาขนาดใหญ่มากได้แก่พระอนาคามี:
 มาเทศนี้วิงเร็วคือเป็นพระอนาคามี บรรลุมรรคผลชั้นพระ
 อนาคามี แล้วก็สีไม่สวยคือพระอนาคามีพวกนี้ตอบปัญหา
 อภิธรรมอภิวินัยไม่ได้เลย ถ้าใครมาถามปัญหาเกี่ยวกับ
 อภิธรรมอภิวินัยแล้วจน หบปาก แล้วก็รูปร่างไม่ค่อยดี
 คือไม่ค่อยมีชื่อเสียงไม่มีลาภ. ที่ ๒ มาเทศอนาคามีพวกที่ ๒
 ก็ว่า วิงเร็ว บรรลุมรรคผลชั้นอนาคามีแล้ว แล้วก็สีสวย
 คือตอบปัญหาอภิธรรมอภิวินัยได้คล่องแคล่ว แต่ว่ารูปร่าง
 ไม่สวย คือไม่ค่อยมีเกียรติยศชื่อเสียงไม่มีลาภ. ที่ ๓ มาเทศ
 พวกที่ ๓ เป็นอนาคามีวิงเร็วเป็นถึงอนาคามีแล้ว สีก็สวย
 คือตอบปัญหาอภิธรรมอภิวินัยได้ฉลาดเฉลียว แล้วก็
 รูปร่างงาม คือมีเกียรติยศชื่อเสียง มีลาภ เป็นที่เคารพ
 นับถือ. ๓ พวกนี้มาเทศก็เสร็จไป.

ที่ ๔ มาอาชาไนยคือพระอรหันต์ เทียบได้กับพระ
 อรหันต์ ; วิงเร็วเพราะว่าวิงมาจนถึงความเป็นพระอรหันต์

บรรลุมรรคผลเป็นพระอรหันต์ ม้าอาชาไนยวิ่งเร็วแต่ก็สี่ไม่สวย คือพระอรหันต์ประเภทนี้เมื่อถูกถามปัญหาเกี่ยวกับอิทธิธรรมอภิวินัยแล้วจน หุบปากพูดอะไรไม่ได้สักคำเดียว, แล้วรูปร่างก็ไม่สวย คือว่าไม่มีเกียรติยศชื่อเสียงไม่มีลาภไม่เป็นที่รู้จักกว้างขวางอะไรอย่างนั้น. ที่นี้ม้าอาชาไนยพวกที่ ๒ ม้าอาชาไนยพระอรหันต์ตัวนี้ วิ่งเร็วคือเป็นพระอรหันต์ แล้วก็สี่สวยคือตอบอภิธรรมอภิวินัยได้

ฉลาดฉลาดไม่ติดไม่จน แต่ว่ารูปร่างไม่สวย คือไม่มีเกียรติยศชื่อเสียงไม่มีลาภ. ที่นี้ม้าอาชาไนยพวกที่ ๓ พวกสุดท้ายเป็นพระอรหันต์แล้ววิ่งเร็ว แล้วก็สี่สวยคือตอบอภิธรรมอภิวินัยได้ฉลาดฉลาดด้วย แล้วกรูปร่างดีคือว่ามีเกียรติยศชื่อเสียง มีลาภสักการะเป็นที่รู้จักกว้างขวาง.

นี่ขอให้ทุกคนสังเกตดูให้ดี ๆ จะพบข้อเท็จจริงบางอย่างที่มีค่าว่ามา ๓ จำพวก จำนวนหนึ่งมีถึง ๓ ชนิดแล้วมันก็เป็น ๙ ชนิด, แต่นั่นมันไม่สำคัญ สำคัญอยู่ว่าพระโสดาบัน พูดอิทธิธรรม พูดวินัยไม่เป็นสักคำเดียวเลยก็มี, แล้วพระอนาคามีพูดอิทธิธรรมพูดวินัยไม่เป็น ไม่ได้สักคำเดียวเลยก็มี, แล้วพระอรหันต์เป็นพระอรหันต์แล้วพูด

อภิธรรมพุดอภิวินัยไม่ได้แม้แต่สักคำเดียวก็มี, นี่ขอให้
 เข้าใจตรงข้อที่ว่าพระโสดาบัน พระสภิกาคามี พระอนาคามี
 พระอรหันต์ ทั้ง ๔ พวกนี้พุดอภิธรรมไม่ได้แม้แต่สักคำ
 เดียวก็มี ; แล้วจุดสำคัญมันก็อยู่ตรงที่ว่า เป็นพระ
 อริยบุคคลได้โดยไม่ต้องรู้อภิธรรม พุดอภิธรรมไม่ได้
 ไม่รู้อภิวินัย พุดอภิวินัยไม่ได้ แต่ว่าท่านปฏิบัติจนบรรลุ
 มรรคผลและดับทุกข์ได้.

ฉะนั้น เราจึงถือว่าอภิธรรมอภิวินัยนี้เป็นส่วนเกิน
 แม้ไม่รู้ พุดไม่ได้ ก็ยังบรรลุมรรคผลเป็นได้ถึงพระอร-
 หันต์. นี่จึงถือว่าเป็นส่วนเกิน นี่ขอให้ไปดูในบาลี โยธา
 ชีววรรค อังคตตรนิกาย ติกนิบาต ถ้าฉบับบาลีก็เล่ม ๒๐
 หน้า ๓๗๐ ข้อ ๕๕๐ มีข้อความอย่างนี้ ฉะนั้นจึงเห็นว่า
 อภิธรรมอภิวินัย ๒ อย่างนี้ยังเป็นส่วนเกิน ไม่จำเป็นแก่ผู้
 จะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์โดยตรง แต่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มีสติ
 ปัญญาเหลือเพื่อเอา ไปใช้ เรียนรู้อภิธรรม อภิวินัย พุดได้
 คล่องแคล่วฉาดฉาน. นี้ก็เรียกว่ามันก็เป็นส่วนเกินสำหรับ
 คนทั่วไป แต่ไม่เป็นส่วนเกินสำหรับคนที่มีสติปัญญา

เหลือเพื่อ. ท่านท่านก็จัดตัวเองได้ว่าอยู่ในพวกไหน ถ้าอยู่ในพวกคนธรรมดา ก็จงรู้เถิดว่าอภิธรรมอภิวินัยนี้ เป็นส่วนเกินรู้ก็ได้ไม่รู้จักได้. แต่ถ้าท่านเป็นคนเฉลียวฉลาดมีปัญญาเหลือใช้ละก็อภิธรรมอภิวินัยนี้ก็พอดีสำหรับท่าน. ฉะนั้นขอให้อ่านอภิธรรมรวมทั้งอภิวินัยไว้อย่างนี้.

ทีนี้ขอให้เข้าใจต่อไปอีกว่า สิ่งนี้เรียกว่าอภิธรรมอภิวินัยที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงอย่างนั้นมันมีมาแล้วก่อนพระพุทธเจ้าด้วยซ้ำไป. คำพูดว่า “อภิธรรมอภิวินัย” นั้นมาก่อนพระพุทธเจ้า ในสมัยพระพุทธเจ้าก็พูดถึง, ยังไม่มีอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์ เขาก็มีคำพูดว่าอภิธรรมอภิวินัยกันอยู่แล้ว : มนหมายถึงคำอธิบาย หรือการขยายความที่เกินจำเป็นสำหรับคนธรรมดาของสิ่งที่เรียกว่า “ธรรม” นั้นเอง. ขอให้นึกถึงคำคุณเมอตะกัณว่า ธรรมะ กับวินัยนี้คู่หนึ่ง แล้วอภิธรรมกับอภิวินัยนี้คู่หนึ่ง : ธรรมะ นี้เล็งถึงข้อปฏิบัติตามธรรมดาสามัญ, ถ้า อภิธรรม ก็คือที่มันเกินกว่าธรรมดา; วินัย นี้ก็คือวินัยตามธรรมดา โดยเฉพาะคือตัวปาฏิโมกข์, ทีนี้คำอธิบายวินัยที่มันละเอียด

ละอออกมาไปเกินความจำเป็น เช่น บท ภาชนะนี้ พวก
 ชั้นธกะ พวกวินีตวัตถุ ในพระวินัยปิฎกนั้นนั่นแหละคือ
 ส่วนเกิน แล้วนั่นคือส่วนที่เรียกว่า อภิวินัย ; จึงเกิด
 เป็น ๒ คำว่า ธรรมกับวินัย และอภิธรรมกับอภิวินัย. ใน
 ครั้งพระพุทธเจ้ารูปก่อนอย่างนี้. ถ้าพูดถึงอภิธรรมอภิวินัย
 ก็หมายถึงคำอธิบายส่วนเกิน ; ถ้าพูดถึงธรรมวินัยเฉยๆ นั้น
 คือส่วนที่จำเป็นที่พอดีสำหรับคนจะต้องปฏิบัติ; แล้วพระ-
 องค์ก็ทรงระบุธรรมะกับวินัยว่าจักอยู่เป็นศาสดาของเธอทั้ง
 หลาย เมื่อเราล่วงลับไปโดยร่างกายอย่างนี้เป็นต้น, นี้ขอให้
 นี้ถึงพระสูตรที่เป็นพระพุทธภาษิตโดยตรง ไปอ่านดูได้
 เพราะว่าเดี๋ยวนี้พระไตรปิฎกแปลไทยก็มีแล้ว ก็จะพบว่า
 พระพุทธเจ้าท่านจัดมันไว้ในลักษณะอย่างนี้ทั้งนั้น เป็น
 เครื่องแสดงให้เราเห็นว่ามันเป็นส่วนเกิน คือเป็นโสดา
 เป็นสกิทาคา เป็นอนาคา เป็นพระอรหันต์ได้โดยพูด
 อภิธรรมไม่เป็นแม่แต่คำเดียว.

ที่นี้ดูกันต่อไปให้เห็นชัดว่า คำว่า “อภิธรรม” นี้
 ตามความหมายทั่วไป มันหมายถึงคำอธิบายที่เป็น

ส่วนละเอียดสุขุมลึกซึ้งเกินธรรมดาหรือเกินจำเป็นมีอยู่
ก่อนพุทธกาล ได้แก่เรื่องที่ต้องพูดด้วยโวหารที่แยบคายที่
ลึกซึ้งที่ยิ่ง ที่เกิน อะไรอย่างนี้. ในครั้งโบราณกาลนั้นมัน
ก็มีเรื่องที่น่าเล่าแล้วก็น่าหัวด้วย.

ชาดกในพระไตรปิฎก เรื่อง ภังสะชาดก คน
จำนวนหนึ่งพี่น้องทาสหาอะไรออกไปบวชเป็นดาบส ถึง
ฤดูที่ต้องกินง่่าบวเป็นอาหาร ก็มีการไปหาง่่าบวมากิน
คนหนึ่งไปหามาว่างไว้ให้ทุกคนได้กิน ที่นี้พระอินทร์เขา
มาแกล้งทดลองน้ำใจ เขามาลักเอาง่่าบวส่วนที่วางไว้ให้
ดาบสพี่ชายที่สุดนั้นไปเสียทุกวัน ๆ จนดาบสพี่ชายนั้นอด
ไม่ได้ก็ถามขึ้นว่าทำไมของฉันจึงไม่มี ใครเอาไปไหน แล้ว
ดาบสทั้งหมดก็เลยสบถสาบานว่าไม่ได้เอาไป. ดาบสที่เป็น
ทาสีสาบานว่า ถ้าดิฉันขโมยง่่าบวส่วนนั้นไปแล้ว ขอให้
ตายไปเกิดเป็นภิกษุณีแตกฉานในอภิธรรม มีวาจาฉลาดฉาน
ในอภิธรรม ใคร ๆ รอหน้าไม่ติด. ลองคิดดูในเมื่อดาบส
องค์อื่นเคยสาบานว่าถ้าขโมยแล้วขอให้ไปเป็นเทวดาบ้าง ไป
เป็นเศรษฐีบ้าง ไปเป็นพระราชาบ้าง ; ดาบสองค์นั้นสาบาน

ว่าถ้าเป็นขโมย ขอให้ตายไปเกิดเป็นนักร้องกรรมที่ใครรอ
หน้าไม่ติด.

นี่หมายความว่าในสมัยโบราณกาลนักมีการพูดการถก
การอะไรในเรื่องกรรม. ใครทำได้มีชื่อเสียงมีเกียรติ
หอมล้อมไปด้วยเกียรติ แต่เรื่องเกียรติเรื่องงามอะไรนี้
เป็นที่รังเกียจขยะแขยงของดาบส เพราะฉะนั้นจึงเอามา
เป็นเรื่องสบถสาบาน แล้วทุกคนก็เชื่อ เพราะเป็นสิ่งที่น่า
ขยะแขยงสำหรับดาบสเหล่านั้น : เรื่องเป็นพระราชารื่อง
เป็นเทวดา เรื่องเป็นคนรวย เรื่องอะไรเหล่านั้นรวมทั้ง
เรื่องเป็นผู้แตกงานในกรรมด้วย, นักเป็นเครื่องแสดง
ว่ามันมีอยู่แล้วก่อนพุทธกาล และในสมัยพุทธกาล เพราะ
ว่าในสมัยที่แต่งหนังสือชาดกนั้นมันก็มีสิ่งที่เรียกว่า กรรม
แล้ว. แล้วอย่าเข้าใจว่ามีแต่ในพุทธศาสนาเพราะมันเป็น
คำกลาง ใช้ได้ทั่วแก่ทุกศาสนาทุกลัทธิ. ศาสนาอื่นเขา
ก็มีกรรมอย่างของศาสนาอื่น ศาสนาพุทธเราก็มีกรรม
อย่างศาสนาพุทธเรา; มีกรรมอกิวินัยเป็นของตนๆ
ด้วยกันทั้งนั้น แต่ว่ามันไม่เหมือนกัน,

ธรรมชาติ วินัย นั้นเป็นของธรรมดา ระดับธรรมดา
 จำเป็นแก่ทุกคน. ส่วนอภิธรรมอภิวินัยนั้นเกินธรรมดา
 จึงถือว่าเกินหรือพอ. เนื้อหาของเรื่องอภิธรรมนั้นมันมี
 แต่ส่วนที่สูงทั้งนั้น ส่วนที่สูงส่วนที่ยาก ส่วนที่ประกอบ
 ไปด้วย Logic อย่างสูง ซึ่งคนธรรมดาพูดไม่ได้ พูดไม่เป็น
 มันจึงเป็นเรื่องของนักปราชญ์ ไม่ใช่เรื่องของคนบ้าน;
 เป็นเรื่องของคนฉลาดและมีเวลาเหลือ; แม้จะเป็นเรื่อง
 ของนักปราชญ์สมัครเล่นก็ยังดี. หมายถึงว่าคนธรรมดา
 นั้นสมัครเล่น เป็นนักปราชญ์สมัครเล่น แล้วอดสำห้ไป
 เรียนอภิธรรมมันก็มีโอกาสที่จะเป็นนักปราชญ์ สมัคร เล่น.
 แต่ถึงอย่างนั้น ในครั้งพุทธกาลนั้น คำนั้นก็คำพูด
 ธรรมดาไม่ได้ขลังไม่ได้ศักดิ์สิทธิ์ เหมือนอย่างเดี๋ยวนี้ที่
 พูดกัน.

อย่างไรก็ตามขอให้ผู้ฟังทุกคนเข้าใจว่า อาตมาไม่ได้
 กล่าวว่อภิธรรมเป็นของผิด หรือไร้สาระไม่มีประโยชน์
 แต่กล่าวว่า อภิธรรมนั้นมีทั้งส่วนเกินและส่วนที่พอดี:
 มันเกินสำหรับคนธรรมดา มันพอดีสำหรับคนที่มีสติปัญญา
 เหลือใช้.

ที่นี้ที่เกี่ยวกับส่วนเกินน้ำมันลำบาก เรามีสติปัญญา
 เท่านั้น ไปเล่นกับส่วนเกินส่วนลึกส่วนยากเข้าแล้ว จะพลัด
 ตกเหวโดยไม่รู้ตัว เพราะมันเหลือความสามารถสติปัญญา
 ของคน ๆ นั้น ไปเล่นกับเรื่องที่เกิดภูมิเกินชั้นเกินฐานะ
 มันจะพลัดตกเหวโดยไม่รู้ตัว. เพราะฉะนั้นขอให้ตั้งใจ
 ฟังพระพุทธภาษิตอีกสักข้อหนึ่ง ที่มันจำเป็นมาก คือว่า
 พระพุทธเจ้าท่านได้ตรัสถึงอนาคตภัย คือภัยที่น่ากลัว
 ที่จะมีมาในอนาคต ๕ อย่าง และในอย่างหนึ่งคืออย่างที
 นี้ว่ามีว่าอย่างนี้: “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ! ภัยอันอันยังมีอีก
 คือว่าในอนาคตอันไกล จักมีภิกษุที่ไม่อบรมกาย ไม่
 อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรมปัญญา; ภิกษุนั้นเมื่อไม่
 อบรมกาย ไม่อบรมศีล ไม่อบรมจิต ไม่อบรม
 ปัญญาอยู่อย่างนั้นแล้ว ไปสทนากันอยู่ ไปกล่าวกันอยู่ถึง
 อภิรัมมกถา เวทัลลกะถา ก็พลัดก้าวออกไปสู่ธรรมดำ
 โดยไม่รู้ตัว” นี้ขอให้สนใจคำว่า “ธรรมดำ” ก้าวไป
 สู่ธรรมดำโดยไม่รู้ตัว. “ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยอาการ
 อย่างนั้นแล ความเลอะเลือนแห่งวินัยย่อมมีเพราะความ

เลอะเลือนแห่งธรรม ; ความเลอะเลือนแห่งธรรมย่อม
 มีเพราะความเลอะเลือนแห่งวินัย. ภิกษุทั้งหลาย !
 ๕๘ เป็นอนาคตภัยที่สามที่ยังไม่เกิด จักเกิดในกาลข้าง
 หน้า” .

ใจความของพระสูตรนี้คือว่า อภิธรรมเหมาะ
 สำหรับผู้ที่มิอะไรๆ พร้อมสำหรับที่จะไปแต่ต้องอภิธรรม
 คนที่ไม่พร้อมที่จะไปแต่ต้องอภิธรรม คือไปพูด ไปอะไร
 เข้าแล้ว จะพลัดไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีกตัว. บาลีที่ว่า
 กณ्हํ ฆมมํ แปลว่า ธรรมดำ คือมิจฉาทิฏฐินั่นเอง
 ที่เรียกว่า ธรรมดำ จะพลัดออกไปสู่ธรรมดำ คือมิจฉาทิฏฐิ
 โดยไม่รู้สีกตัว ; จะต้องเป็นผู้สำรวจระวังอย่างยิ่งในทาง
 ร่างกาย คือปรับปรุงร่างกายให้มันปกติ มีศีลสมบุรณ์
 มีสมาธิสมบุรณ์ มีปัญญาสมบุรณ์ มันจึงจะสามารถไปลูบ
 คลำอภิธรรม แล้วไม่พลัดไปสู่ธรรมดำ. ถ้าไม่ถึงขนาดนั้น
 ไปลูบคลำอภิธรรมเข้า จะพลัดตกไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีก
 ตัว คือ มิจฉาทิฏฐิ. นี่สอนไปสอนมา เต็มสอนให้เป็นจิต
 ดวงนี้ไปเกิดชาติโน้นๆๆ เป็นจิตดวงนี้จุดแล้วปฏิสนธิ

ไปเกิด หอบเอามหากุศลไปด้วย อย่างนี้เป็นมิจฉาทิฏฐิ
 เป็นสัสสตทิฏฐิ จิตใจอันนั้นร่างกายอันนั้น หรือว่าจิตใจ
 อันนั้นร่างกายอันนั้น ; เป็น อันตคาหิกทิฏฐิ; แล้วก็
 เป็นมิจฉาทิฏฐิประเภทสัสสตทิฏฐิ. แล้วก็ไม่รู้สีกตัวว่าได้
 พลัดไปสู่ธรรมดำแล้วอย่างนี้. นี้คืออันตรายของผู้ที่ไม่
 ระมัดระวัง ไม่มีความเหมาะสม แล้วก็ไปแตะต้อง
 อภิธรรม จนพลัดไปสู่มิจฉาทิฏฐิโดยไม่รู้สีกตัวอย่างนี้.
 พระพุทธเจ้าท่านเรียกว่า ธรรมดำ. กณห์ ทุมมํ พลัดไป
 สู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีกตัว.

ฉะนั้นขอให้ระวังกันให้มาก ในการที่จะไปสอน
 อภิธรรมเรื่องจิตเรื่องเจตสิกละเอียดละเอียดอย่างยิ่ง แล้วใน
 ที่สุดไปหลงมหากุศล จะหอบหิ้วมหากุศลอันนี้เอาไปด้วย
 จิตดวงนี้ไปในภพโน้น มันเป็นสัสสตทิฏฐิ. แล้วบางคน
 อธิบายว่า เป็นพระโสดาบันเกิด ๗ ชาติ แล้วก็คนๆ นั้น
 เองเกิด ๗ ชาติ เข้าโลงแล้วเกิดอีก เข้าโลงแล้วเกิดอีก
 มันก็เป็น ๗ ชาติเป็นคนๆ นั้นเอง. แล้วความเป็นพระ
 โสดาบันหอบหิ้วเอาไปได้อย่างไร ถ้าหอบหิ้วเอาไปได้

มันก็เป็นพระโสดาบันมาแต่ในท้อง ในชาติที่ ๒ ที่ ๓ เป็นพระโสดาบันมาแต่ในท้อง แล้วมันจะเป็นไปได้อย่างไร. นั่นแหละคือสัสสตทิฏฐิหรือมิจฉาทิฏฐิ คือพูดผิดไปแล้วโดยไม่รู้สีกตัว หรือความคิดเห็นมันไถลถล่ำไปแล้วโดยไม่รู้สีกตัว ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “พลัดตกไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีกตัว” ขอให้ระวังอย่างนี้. ^๕ นี่เป็นพระพุทธานุชาตในโยธาชีววรรค อังคุตตรนิกาย บัญญัตินิบาต. ถ้าเป็นฉบับบาลีก็เล่ม ๒๒ หน้า ๑๒๒ ข้อที่ ๗๙. อ่านบาลีไม่ได้ อ่าน ฉบับ ไทยก็ ไป เปิด หา อังคุตตร นิกาย บัญญัตินิบาต แล้วก็ดูที่ข้อ ๗๙ หัวข้อมันจะตรงกัน; แต่เลขหน้ามันไม่ตรงกัน. ฉบับบาลีกับฉบับไทยเลขหน้าไม่ตรงกันแต่เลขหมายหัวข้อนั้นเขาจะรักษาไว้ตรงกันหมด; ไปดูข้อ ๗๙ จะพบเรื่องนี้.

นี่เรียกว่าโดยพยัญชนะ โดยความหมายของคำว่า อภิธรรมเป็นอย่างนี้ มันมีความหมายเป็นเรื่องเกิน ในความหมายทั่วไป. ก่อนพุทธกาลก็มีการสนใจการใช้ อภิธรรมแล้ว คนที่ไม่เหมาะสมไปแต่ต้องเข้า จะพลัด

ตกเหวคือกรรมดำโดยไม่รู้สีกตัวเป็นมิจฉาทิฏฐิ. นี้เรียกว่าโดยพญัญชนะ ก็พอจะมองเห็นได้อย่างนี้.

ที่นี้อภิธรรมคืออะไร ต่อไปเราจะดูกันโดยประเภทหรือชนิดของอภิธรรมก่อน. ต้องขอเตือนท่านทั้งหลายอีกครั้งหนึ่งก่อน อย่าเพิ่งง่วงนอน มันจะชวนง่วงนอนมากขึ้น แล้วก็อย่าคิดว่า อาตมากระทบกระเทียบกระแนะกระเหน่นก้อภิธรรมผู้ใดด้วย. ตอนต้นได้พูดมาแล้วว่าจะพูดเพื่อประโยชน์แก่พวกเรา ซึ่งเป็นสหายอภิธรรมร่วมกันอย่างที่จะหลีกเลี่ยงไม่ได้. เดียวนี้ก็จะพูดถึงประเภทคือชนิดต่าง ๆ ของสิ่งที่เรียกว่า “อภิธรรม” ตามความเข้าใจ ตามความพอใจ ตามผลของการค้นคว้าของอาตมาที่รักและสนใจอภิธรรมมาเป็นเวลา ๕๐ กว่าปี คือตั้งแต่ก่อนบวช.

อาตมาจะแยกอภิธรรมออกเป็น ๒ อย่าง อย่างนี้เสมอไป : อภิธรรมส่วนจริง ส่วนแท้ ส่วนยิ่ง ส่วนประเสริฐ ส่วนสูงสุดนี้ส่วนหนึ่ง, และอภิธรรมส่วนเพื่อหรือส่วนเกินนั้นอีกส่วนหนึ่ง. ถ้าเป็นอภิธรรมจริงอภิธรรม

แท้ มันก็ต้องหมายถึงสิ่งที่ดับทุกข์ได้; แต่แล้วก็กลายเป็นสิ่งที่พระพุทธเจ้าไม่เคยเรียกมันว่า “อภิธรรม”; แต่ไปเรียกว่า “สุตตันตะ” อย่างพระพุทธภาษิตว่า “เย เต สุตตุนตา-สุตตันตะ ทงหลายเท่าใด, ตถาคตภาสิตา-ที่ตถาคตได้ภาสิตแล้ว, คมฺภีรา-ลึกซึ้ง, คมฺภีรตฺถา-มีอรรถอันลึกซึ้ง, โลกุตฺตรา-อยู่นเหนือโลก, สฺมฺญฺตฺวา-ปฏิบัติสุตฺตา-เนื่องเฉพาะด้วยเรื่องสมุญฺจฺตา” นี่คือนี่ที่จะช่วยดับทุกข์ได้ แม้สำหรับฆราวาส. เดี่ยวเราจะได้พูดกันถึงเรื่อง ธรรมทินนสูตร พวกฆราวาสไปถามว่าอะไรจะเป็นประโยชน์แก่ฆราวาส พระพุทธเจ้าท่านตรัสอย่างนี้.

แล้วก็ยังตรัสสิ่งที่ตรงกันข้าม คือพวกคัมภีร์ที่ร่อยกรองกันขึ้นทีหลัง ไฟเราะลิ่งซึ้งสละสลวยทั้งตัวอักษรทั้งความหมาย. นี่ไปสนใจเข้า มันก็เจไปอีกทางหนึ่งคือไม่ดับทุกข์. ส่วนเราเอาแต่เรื่องดับทุกข์. ดังนั้นอภิธรรมแท้ต้องมีลักษณะอย่างนี้จะเรียกชื่อว่าอภิธรรมก็ได้ ไม่เรียกชื่อว่าอภิธรรมก็ได้; แต่พระพุทธเจ้าท่านเรียกชื่อว่าสุตตันตะ “เย เต สุตตุนตา....” ที่เป็นอย่างนั้น ๆ นะ

ดับทุกข์ได้. ไม่มีเรื่องอภิธรรม พระพุทธเจ้าไม่เคยใช้
คำว่า “อภิธรรม” แก่ธรรมที่ดับทุกข์ได้ อย่างมากก็ใช้
คำว่า “ธรรมวินัย”

ทีนี้เราจะมองดูสิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมที่มีอยู่เป็น ชั้น ๆ
ก็คือคำว่า “อภิธรรมอภิวินัย” ในสูตรที่กล่าวแล้วข้างต้น
เรื่องที่เกี่ยวข้องมี ๓ ชนิดนั้น : อภิธรรมอภิวินัยนี้ก็เป็นคำ
ชนิดหนึ่งที่พูดกันอยู่แล้วในครั้งพุทธกาล ก่อนมีคัมภีร์
อภิธรรม ๗ คัมภีร์. นี้เป็นอภิธรรมชนิดหนึ่ง.

ทีนี้ต่อมาก็มีคำอธิบายธรรมะที่ลึกซึ้ง คำบัญญัติต่างๆ
ในธรรมะของศาสนาที่ลึกซึ้ง อธิบายให้ละเอียดให้สูง
ออกไป คือคัมภีร์ประเภทปฏิสัมภิทามัคค์ คัมภีร์จุลนิเทศ
มหานิเทศ ถ้าสนใจขอให้เปิดดูเถอะจะมีประโยชน์มาก จะ
รู้ว่ามันเป็นอย่างไร ; คือในนั้นอธิบายคำแต่ละคำไว้ลึกซึ้ง
กว้างขวางยิ่งขึ้นไป เช่นคำว่าตณหาอย่างนี้อธิบายกัน
หลายๆ บรรทัดมากออกไป มีไวพจน์มาก มีอะไรมาก.
เช่นคำว่าอวิชชา คำว่าขันธ คำว่าธาตุ ฯลฯ เหล่านี้เป็น
หน้าที่ของคัมภีร์ประเภทนี้ ประเภทปฏิสัมภิทามัคค์และ
คัมภีร์จุลนิเทศเป็นต้น. มันก็เลยเกิดคัมภีร์ประเภทขนมา

ที่เรารู้จักกันดี ว่าพระสารีบุตรร้อยกรองคัมภีร์ปฏิสัมภิทา-
มคค์เป็นต้น ^{๕๕๕}นั้นก็ต่อวชิรธรรม มีเพียงเท่านี้ก่อน.

^{๕๕๕}ทันพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว ทำสังคายนาแล้ว
ร้อยกรองคำอธิบายส่วนลึกซึ่งกันต่อ ๆ มาอีก ๒๐๐-๓๐๐ ปี
จึงเกิดอภิรธรรม ๗ คัมภีร์ที่สมบูรณ์. อภิรธรรม ๗ คัมภีร์
^{๕๕๕}นี้ถูกย่อมาเป็นอภิรหมัตถสังคหะ แล้วขยายกลับออกไป
อีก เป็นอภิรหมัตถวิภาวนอน ๆ ที่เราเรียนกันอยู่ใน
กรุงเทพฯ.

เมื่อพูดว่าอภิรธรรม ๆ ที่เรียนกันอยู่ในกรุงเทพฯ นั้น
มันไม่ใช่อภิรธรรม ๗ คัมภีร์ในพระไตรปิฎก แต่เป็นคำ
อธิบายคัมภีร์หมัตถสังคหะ : บางคนยังไม่ทราบก็อยาก
จะบอกให้ทราบว่า อภิรธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์นั้นมันหลาย
พันหน้า เกือบจะตั้งหมื่นหน้า หอบเบ้อเรอ ; แล้ว
พระอาจารย์คนหนึ่งในเกาะลังกาประมาณ พ.ศ. ๑๒๐๐ ย่อ
หลายพันหน้านั้นลงมาเหลือไม่กี่สิบหน้า เรียกว่าอภิรหม-
มัตถสังคหะ ; แล้วต่อมาก็แต่งคัมภีร์อธิบายอภิรหมัตถ-
สังคหะขึ้นอีกมากมายหลายคัมภีร์ มันก็หลายร้อยหน้าขึ้น
มาตามเดิม ; แล้วก็มาสอนมาเรียนกันอยู่ในประเทศพม่า

มาถึงเมืองไทยก็ที่เรียนกันอยู่ที่กรุงเทพฯ. เดี่ยวนี้อาตมา กำลังพูดถึงอภิธรรม ๗ คัมภีร์ เป็นอภิธรรมระดับหนึ่ง grade หนึ่ง.

ทีนี้ต่อมาถึงยุคอภิธรรมมัตถสังคหะ เป็นอภิธรรม อีกรุ่นหนึ่งขึ้นมา. แล้วก็มาถึงยุคอภิธรรมต่างๆ ที่ แต่งขึ้นเพื่ออธิบายอภิธรรมมัตถสังคหะตามอัตราโนติบ้าง อิง อรรถกถาบ้าง. นี้ก็เช่นคัมภีร์อภิธรรมมัตถวิภาวนี นี้เป็น อย่างที่ ๔ เข้ามาแล้ว, ทีนี้มาถึงอย่างที ๕ ก็คือคำอธิบายที่ แข่งกันอธิบายเกี่ยวกับอภิธรรมมัตถวิภาวนีเป็นต้นนี้. กระทั่ง ถึงอภิธรรมที่ต้องใช้เมตมะขามช่วย ใช้ก้อนหินช่วย อย่าง นี้มันก็เป็นอภิธรรมระดับหนึ่ง. ทีนี้ต่อมาถึงอันสุดท้าย เรียกว่า “อภิธรรมรังหนู”

ลองฟังดูให้ดีว่าอาตมาเรียกว่า อภิธรรมรังหนู คือ อภิธรรมพิธีที่ต้องได้เกิดขึ้น ว่าต้องสวดอภิธรรม ต้องใช้ อภิธรรมบ้าง จะต่ออายุบ้าง จะทำบุญให้พ่อแม่บ้าง จะทำอะไรบ้าง เกิดเจ็กทำขายเป็นสินค้ามัดละ ๑๕ บาท. ๗ ผูกขาย ๑๕ บาท ขายอย่างขาดเลือด. สมัยนั้นโบลาน แผ่นเท่านั้นไม่กี่สตางค์เขาขาย ๑๕ บาท เพราะว่าคนเรา

มันหลงอิทธิธรรม จะต้องสร้างขึ้นไว้ทดแทนบุญคุณพ่อแม่ให้จงได้. ที่นี้ใครก็อยากสร้าง โดยที่อ่านไม่ออกก็ไม่ต้องอ่าน แล้วแจกเขียนผิดเขียนถูกก็ไม่ต้องดู อาตมาเอามาอ่านดูมันผิดทั้งนั้นเลย. แล้วก็เอามาให้อาจารย์อย่างนั้นแหละ ชาวบ้านสร้างชื่อ ๑๕ บาทมัดหนึ่งเอามาให้อาจารย์ อาจารย์ที่วัดก็ต้องเก็บไว้, ที่แรกก็เก็บไว้ที่บูชา ที่นี้มันมากนักริมที่เก็บ หลายๆ ปีเข้าก็รื้อขึ้นบนเพดานโรงฉันก็เป็นที่ร้งหนู ไบลานเหล่านี้เป็นร้งหนู. นี่แหละอิทธิธรรมพิธีต้องทำให้เกิดอิทธิธรรมร้งหนู.

อิทธิธรรม grade ที่ ๑ คืออิทธิธรรมอภิวินัยที่พูดถึงในเรื่องม้า, อิทธิธรรม grade ที่ ๒ คือคัมภีร์นิเทศต่างๆ รวมทั้งปฏิสัมพันธ์ที่พระสารีบุตรได้ร่ายกรองขึ้นให้อยู่ในสมัยพระพุทธเจ้าซึ่งยังทรงมีชีวิตอยู่. ในตอนนั้นถ้าพูดถึงอิทธิธรรมก็หมายถึงส่วนนี้ และจัดเข้าไว้ในขุททกนิกายตรงตามอรรถกถา สมันตปาสาทิกาวา “อภิวินัยก็ดี อิทธิธรรมก็ดี รวมเข้าในขุททกนิกาย ของสุดตันตปิฎก” ที่นี้ก็มาถึงอิทธิธรรม grade ที่ ๓ คืออิทธิธรรม ๗ คัมภีร์ หรือ

๖ คัมภีร์ก็แล้วแต่จะเรียก. ถ้ายังไม่ถึงสังคายนาครั้งที่ ๓^๕ อภิธรรมใหญ่มีเพียง ๖ คัมภีร์ ยังขาดกถาวัตถุ. พอถึงสังคายนาครั้งที่ ๓ แล้ว มันจึงจะมี ๗ คัมภีร์ เต็มคัมภีร์กถาวัตถุเข้าไปด้วย. อภิธรรม ๗ คัมภีร์สมบูรณ์เมื่อสังคายนาครั้งที่ ๓ นี้ ต่อมาเมื่อพูดว่า อภิธรรมก็หมายถึงอภิธรรม ๗ คัมภีร์ และมันรวมพวกปฏิสัมภิทามัคค์นิเทศเข้าไว้ด้วยเสร็จ. ที่นี้ต่อมา grade ที่ ๔ : อภิธัมมัตถสังคหะและคำอธิบายธัมมัตถสังคหะ คือย่ออภิธรรมปิฎกเหลือเป็นของย่อเข้ามา ที่นี้ต่อมาอีกระยะหนึ่งก็ถึงอภิธรรม grade ที่แข่งกันอธิบายอย่างในประเทศพม่า ในประเทศไทยนี้.

จำไว้ง่าย ๆ ว่า อภิธรรมที่เราเรียนกันที่กรุงเทพฯ นี้มันงอกขึ้นที่ประเทศลังกา โดยพระเถระชื่อนุรุททย่ออภิธรรมปิฎกเหลือเพียงอภิธัมมัตถสังคหะไม่กี่หน้า. นี้มันเป็นเมล็ดแตกหน่องอกขึ้นที่ลังกา แล้วมันก็ไปเจริญเติบโตที่ประเทศพม่าซึ่งสนใจอภิธรรม เรียนกันเป็นการใหญ่ แล้วมันมาออกดอกออกลูกที่ประเทศไทย อย่างที่เรา

เรียนกันอยู่เดี๋ยวนี้ อย่างจริงจัง นมมันกินเนื้อที่ถึงอย่างนี้; ออกที่ลังกา ไปเติบโตที่พม่า มาออกดอกออกลูกที่ประเทศไทย.

ที่นี้ก็มาถึงอภิธรรมที่ แข่งกัน อธิบาย อภิธรรมที่เรียกว่าอภิธรรมเมตมะขาม หรือแล้วแต่จะเรียก. ขอภัยที่เรียกนี้ไม่ใช่ชุดุกดูหมิ่น มันจำเป็นที่จะต้องทำอย่างนั้น แล้วก็มาถึงอภิธรรมรังหนุ. รวมแล้วมีตั้ง ๖ ชนิดอย่างนี้ เลือกลงเอาเถอะ จะเอาชนิดไหน. นี้ว่าโดยประเภท แล้วอภิธรรมมันมีอยู่ ๖ ชนิดอย่างนี้ที่เป็นส่วนเกิน. อภิธรรมส่วนแท้ ส่วนจริง ส่วนไม่เกินนั้นคือเรื่องสุญญตา ที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสเอง. นี้คือข้อที่แสดงให้เห็นว่าอภิธรรมคืออะไร มันมีอยู่ตั้ง ๖ หรือ ๗ ชนิดอย่างนี้ อันไหนคือจริง อันไหนคืออะไร ก็ไปดูเอาเองก็ได้.

ที่นี้เมื่อพูดว่าอภิธรรมคืออะไรแล้ว ต่อไปก็จะพูดโดยอาศัยประโยชน์ของอภิธรรม มาเป็นหลักสำหรับพูด. ประโยชน์คือความมุ่งหมาย ความมุ่งหมายก็มุ่งหมายที่

ประโยชน์ : มีความมุ่งหมายอะไร จึงได้มีอภิธรรม
เหล่านี้? นี้เรียกว่าประโยชน์. นี้ต้องแบ่งเป็นยุค
ดึกดำบรรพ์ ยุคพุทธกาล และยุคปัจจุบัน.

ยุคดึกดำบรรพ์ หมายความว่าก่อนพุทธกาล มีคำ
พูดเหล่านี้พูดแล้ว พูดว่าอภิธรรมอภิวินัยนั้นกัมพูตกันแล้ว
ยังไม่เกิดพุทธศาสนา ก็ใช้คำนี้กันอยู่แล้ว ว่าธรรม
วินัย อภิธรรมอภิวินัยนี้ : แต่มันไม่ได้มีเนื้อความ
เหมือนกับครั้งหลัง ๆ นี้ แต่คำพูดธรรมดาคำนี้มีมาแล้ว.
คำพูดที่ลึก ที่ลึกแหลม ที่เป็นคำเงื่อนของปรัชญา ของ
ตรรกวิทยา นั้นแหละคืออภิธรรม. คำเหล่านี้เขาพูดเป็น
กันมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล หลายร้อยปีหรือต่งพันปี
ก็ได้. อินเดียเจริญด้วยวิชาความรู้มาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล
ประมาณ ๕๐๐ ปี ที่เริ่มเป็นนักปราชญ์กันขึ้น แต่ว่าไม่ใช่
นักปราชญ์เต็มขีด ไม่ใช่ชนักปราชญ์อย่างพระพุทธเจ้า
นักปราชญ์พูดทาง Logic ทางปรัชญา ทางที่ว่ามันลึก
มันสูงนี้ พูดเป็นกันมาตั้งแต่ ๕๐๐ ปีก่อนพุทธกาล. ฉะนั้น
คำเหล่านี้มันหมายถึงสิ่งที่เรียกว่าอภิธรรม.

อภิธรรมนั้นมันมีประโยชน์คือ หัดคนให้ฉลาด :
 ถ้าเราไปเกี่ยวข้องกับเรื่องฉลาดพูด ฉลาดคิด ฉลาดถาม
 แล้ว คนมันก็ฉลาด. ฉะนั้นเขาจึงชอบ จึงนิยม จึงมี
 คำพูด หรือว่าการศึกษาประเภทนี้. แม้เด็กตัวเล็ก ๆ
 ของเรา เราก็มอบให้เขาพูดคำฉลาด ให้เขาถามเรื่องฉลาด
 ให้เขารูจักคิด รู้จักนึกฉลาดมาตั้งแต่เล็ก ๆ เราต้องการ.
 นั้นแหละคือเค้าเงื่อน หรือความมุ่งหมายของอภิธรรม.
 สิ่งนี้เรียกว่า “อภิธรรม” ที่มันเป็นของเก็นนี้ แต่มันมี
 ประโยชน์ที่จะทำให้คนฉลาด. สำหรับฝึกคนให้มีปฏิภาณ
 หล็กแหลมในทางพูดจาเฉียวฉลาด ทางตรรก ทางวาทะ
 ศิลป์ ให้เด็กมีแววฉลาดไปตั้งแต่เล็ก. ฉะนั้นความนิยม
 ในเรื่องฉลาด คำพูดฉลาด วิธีพูดฉลาด พูดให้มันลึกกว่า
 ธรรมดาเข้าไว้ นี้ มีมาแล้วตั้งแต่ก่อนพุทธกาล นั้นแหละ
 คือสิ่งที่เรียกว่าอภิธรรมก่อนพุทธกาลดีกดำบรรพ์.

ที่นี้ครั้งพุทธกาลเห็นได้ชัดเลย ขอให้ไปสำรวจใน
 พระไตรปิฎก ในครั้งพุทธกาล มันเป็นยุคทองของปรัชญา
 พูดโก้ ๆ อย่างภาษาสมัยใหม่ ยุคทองของปรัชญา คือยุค

อุปนิษัทธิในประเทศอินเดีย. ยุคอุปนิษัทธิอินเดีย เหมามา ๆ
 เอาได้ว่า เอาสมัยพระพุทธเจ้าไว้ตรงกลาง แล้วถอยหลัง
 ไป ๒๕๐ ปี มาข้างหน้าอีก ๒๕๐ ปี เป็น ๕๐๐ ปี ยุค
 ๕๐๐ ปี นี้เป็นยุคอุปนิษัทธิ เป็นยุคทองของปรัชญาใน
 ประเทศอินเดีย นั่นคือเต็มไปด้วยอภิธรรม มีนักปราชญ์
 หลายนิกาย หลายนคณะ หลายพวก หลายหมู่ ล้วนแต่
 เป็นคนฉลาด ยกวาตะ ยกโฆหารมาเหนือเมฆกันทั้งนั้น.
 มันต้องใช้โฆหารอภิธรรมทั้งนั้นเลย ทุกนิกาย ทุกสาขา
 ในสังคมที่เป็นที่ออกของนักปราชญ์ นักปราชญ์ด้วยกัน
 ทั้งหมด. อย่างพระพุทธเจ้าท่านก็ทรงเลือกว่า เอ้า เรา
 ก็ไปเข้าบ่อนกับเขาด้วยที่ประเทศมคธ ที่เมืองมคธที่เป็น
 ที่ออกกันของนักปราชญ์ ท่านก็มาเข้าบ่อนกับเขาด้วย
 ก็เพื่อจะประกาศลัทธิของท่าน. ที่ไหนเป็นที่ออกหรือ
 เป็นดังที่ออกของนักปราชญ์ ที่นั่นเต็มไปด้วยอภิธรรม.
 แต่แล้วความมุ่งหมายทั่วไปก็เพื่อฝึกปฏิภาณ ฝึกความ
 เฉลียวฉลาดเป็นการภายในก่อน. ส่วนในอาศรมหนึ่ง ๆ
 หมายความว่าคณะหนึ่ง ๆ เช่นอาศรมชฎิล อาศรมอาชีวก
 อาศรมอะไรก็ตาม เขามีหมู่คณะของเขาตั้งเป็นอาศรม

เขาต้องฝึกภายในอาศรม ให้คนทุกคนมันฉลาดปฏิภาณ
หลักแหลม ด้วยสิ่งที่เราเรียกกันเดี๋ยวนี้ว่าอภิธรรม. แม้เขา
จะไม่ใช้คำว่าอภิธรรม ไปใช้คำอื่นมันก็มีความหมายอย่าง
เดียวกัน เช่นคำว่า เวทลละ เป็นต้น คือการไต่การถาม
ด้วยวาทีศิลป์อย่างหลักแหลม ลึกซึ้งที่สุด นี่คือตัว
อภิธรรม ทุกนิกายทุกสาขาต้องมีต้องใช้ ไม่อย่างนั้นไม่
ทันเพื่อน แพ้เขา เป็นนิกายที่จะล่มจมไป.

ที่มองกันอีกทางหนึ่ง มันเป็นที่ฟ้าของมันสมอง
ของนักปราชญ์ ของสมณะพราหมณ์. สมณะและพราหมณ์
ที่เป็นนักปราชญ์ก็ต้องการเล่นเหมือนกัน แต่จะมาเตะ
ฟุตบอลเล่นอย่างพวกเรานี้มันไม่ได้ เขาก็เล่นด้วยการ
ฝึกสมองทางอภิธรรม ทางอภิปรัชญา เป็นกีฬาทางสมอง
ของสมณะและพราหมณ์ผู้มีสติปัญญาหลักแหลม ในอาศรม
นั้น ๆ ที่จะทำหน้าที่สั่งสอนต่อไป นี่คืออภิธรรม.
ตอนเช้า ๆ พระพุทธเจ้าถ้าเห็นว่าเวลานั้นยังเข้าเกินไป
ทำนทรงแกล้งไถลเข้าไปในวัดของพวกนี้ ไปคุยกับเขาถึง
เรื่องที่หลักแหลมชั้นอภิธรรม นี่ไปอ่านดูในพระไตรปิฎก

จะมีบ่อย ๆ พบบ่อย ๆ ว่าตอนเช้าพระพุทธเจ้าเสด็จออกไป
 ไปบิณฑบาต แต่พอถึงวันนั้นมันยังช้านักก็แวะเข้าไปในวัด
 เดียรถีย์ คือลัทธิอื่นลัทธิใดลัทธิหนึ่ง ไปคุยในเรื่องที่มัน
 ลึก ๆ ยาก ๆ ที่มันจะโต้กันด้วยมันสมองนักมี. นี่คือลักษณะ
 ของอภิธรรม ที่มีอยู่ทั่วไปทุกหนทุกแห่ง ในประเทศ
 ที่เป็นที่อยู่ของนักปราชญ์. นี่ในครั้งพุทธกาลเป็นอย่างนี้
 สิ่งที่เราเรียกว่าอภิธรรมถูกใช้แบบนี้ ประโยชน์อย่างนี้
 มุ่งหมายอย่างนี้ : จนกว่าจะมาอยู่ในวงแคบในพุทธศาสนา
 ของเรา.

ที่นี้มา ใน ปัจจุบันนี้ โดยเฉพาะ ใน ประเทศไทย เรา
 อภิธรรมก็ถูกเอามาเรียน เอามาพูด เอามาทำกันอย่างหลัก
 แแหลมทำนองเดียวกันนั้นแหละ แต่มันจะผิดบ้าง ถูกบ้าง
 เกินบ้าง หย่อนบ้าง อย่างไรมันก็แล้วแต่ความเป็นจริงของ
 ผู้เรียน ผู้พูด ผู้สอน. มันจะต่างกันอยู่บ้างที่เดี๋ยวนี้มัน
 กลายเป็นของคลังของศักดิ์สิทธิ์ มีเครดิตในทางคลังทาง
 ศักดิ์สิทธิ์ จนไอ้ที่ไม่ใช่อภิธรรมแล้วไม่ค่อยสนใจ. นี่ถ้า
 ไม่ออกโปรแกรมว่าวันนี้พูดเรื่องอภิธรรม ท่านทั้งหลาย

จากกรุงเทพฯ คงไม่มา. มันมีความขลังความศักดิ์สิทธิ์
 อย่างนี้ในประเทศไทยเรา; ซึ่งก่อนนี้อิทธิฤทธิ์ไม่เคยได้
 รับเกียรติอย่างนี้ มันเป็นของเกิน. ธรรมะและวินัย
 เป็นของพอดี อิทธิฤทธิ์วินัยเป็นของเกิน. เดียวนี้
 เกินจนขลังจนศักดิ์สิทธิ์ ในปัจจุบันนี้ในพม่าในลังกาหรือ
 ในประเทศไทย. ที่นี้ไอ้เกินนี้ระวังให้ดีจะผลอพลัดไปสู่
 ธรรมด่าเหมือนที่ว้าเมื่อตะกั้น. มันผลอพลัดไปสู่ความ
 เป็นเครื่องมือของการไอ้อวด ของการข่มขู่ผู้อื่น ยกตน
 ข่มท่าน จะใช้ไปในทางเป็นเครื่องมือไอ้อวดยกตนข่มท่าน
 ได้แม้ระหว่างชาติ อย่าว่าระหว่างบุคคลเลย ระหว่าง
 ประเทศชาติก็จะใช้เป็นเครื่องมือไอ้อวดข่มขู่กัน. นี่มันจะ
 เกินไปเสียแล้ว เขาไม่เคยมุ่งหมายอย่างนี้ แต่เดี๋ยวนี้
 มันก็ทำได้ถึงอย่างนี้.

ที่นี้ ถ้าว่า เกินไปกว่านั้น ก็ใช้เป็น เครื่องมือ แสวงหา
 ประโยชน์ ขอให้ระวังให้ดี มันจะผลอถึงกับใช้อิทธิฤทธิ์
 เป็นเครื่องมือแสวงหาประโยชน์ แสวงหาเรื่องกิน เรื่อง
 กาม เรื่องเกียรติ โดยใช้อิทธิฤทธิ์เป็นเครื่องมือ อย่างนี้
 แล้วหมดเลย. มันผิดความประสงค์ มันผิดอะไรหมด

ขอให้ระวังในส่วนนี้ด้วย ว่าประโยชน์มันจะเลยขอบเขตไปถึงอย่างนี้. ถ้ามันถึงอย่างนี้แล้วนักอภิธรรมนั้นจะตกอยู่ในธรรมดำ มีจิตใจประกอบไปด้วยกิเลส หวงแหน หรือว่าขายเป็นสินค้า หรือว่าใครไปแต่ต้องเข้าติดเดี๋ยวก็โกรธ เป็นพินเป็นไฟ. อาตมาพูดประโยคเดียวว่าอภิธรรมมิได้อยู่ในรูปของพุทธวจนะ นี้ถูกด่าตังกะbung โดยพวกที่หวงอภิธรรม. นึกอমনหลงยึดมั่นถือมั่นเรื่องขลังศักดิ์สิทธิ์มากเกินไปแล้ว.

ที่นี้เลยไปกว่านั้น ก็ว่าเดี๋ยวนี้ถูกเขาใช้อภิธรรมเป็นเครดิตของสำนักวิปัสสนา. สำนักวิปัสสนาไหนต้องยกอภิธรรมขึ้นป้ายเป็นเครดิต เอามาเรียนกันก่อน เป็นนักอภิธรรมกันก่อน. ครังพุทธกาลไม่เคย และไม่เกี่ยวกันกับนักวิปัสสนา. อภิธรรมเป็นข้าศึกกันกับวิปัสสนา; เดี่ยวนี้เอาอภิธรรมมาเป็นป้าย เป็นยี่ห้อ เป็นเครื่องหมายโฆษณาชวนเชื่อของวิปัสสนา.

ขอให้ไปอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับพระเถระ ที่สำคัญที่สุดในศาสนา เช่น พระนาคเสนที่จะไปปราบพระยามิลินท์

พระนาคเสน^๕นี้ตัวสำคัญ ทำหน้าที่สำคัญคือจะปราบพระยามิลินท์^๖ผู้เป็นมิจฉาทิฏฐิ^๗ หรือว่าพระโมคคัลลีปุตตเถระ^๘ผู้เป็นประธานในการนำสังคายนาครั้งที่ ๓ นี้เป็นพระตัวสำคัญที่สุด นัครบาอาจารย์เขาช่วยกันอบรมแวดล้อมดูแลมาตั้งแต่เล็กตั้งแต่เป็นเณร^๙ว่าจะอบรมเด็กคนไหนเณรคนไหนให้เป็นตัวฉลาด สำคัญที่สุดที่เป็นตัว พระนาคเสนจะไปเล่นงานพระยามิลินท์เป็นต้น. ที่นี้เขาก็ดูแลให้เรียนให้ศึกษา ให้อบรมกันอย่างดีที่สุดจนเป็นเณร พอเป็นพระแล้วก็ห้ามไม่ให้ไปทำวิบัติสสนา^{๑๐} ไม่ให้พระองค์นั้นไปทำวิบัติสสนา ให้มาเรียนอภิธรรมเสียก่อน. เข้าใจไหม เขาอำนวยความสะดวกให้ผู้ที่^{๑๑}เป็นพระนาคเสนนั้นมาเรียนอภิธรรมเสียก่อนอย่าเพิ่งไปทำวิบัติสสนา ห้ามขาด ช่วยกันกักขังแวดล้อมไว้เสียก่อน ให้มาเรียนอภิธรรมให้แตกฉานเสียก่อน แล้วจึงไปเรียนวิบัติสสนาเป็นพระอรหันต์^{๑๒} แล้วจึงไปเล่นงานพระยามิลินท์. ถ้าปล่อยให้ไปทำวิบัติสสนาเสียก่อนแล้ว ท่านจะไม่เรียนอภิธรรมเป็นอันขาด เพราะมันเป็นของเพื่อของเกิน. ถ้าพระนาคเสนถูกส่งไปทำวิบัติสสนาแล้วเป็นพระอรหันต์เสียแล้ว ท่านจะไม่เรียนอภิธรรมเป็น

อันขาด มันเป็นที่หนึ่งของเพื่อของเกิน. ที่นี้ก็บังคับให้ท่าน
เรียนอภิธรรมจนแตกฉาน แล้วจึงไปทำวิปัสสนาจนเป็น
พระอรหันต์ แล้วจึงไปเล่นงานพระยามิลินท์. และพระ
เถระสำคัญของคอื่น ๆ ในประวัติศาสตร์ก็ยังมีลักษณะอย่างนี้.
นี่เรียกว่ามันไม่เคยเกี่ยวกับกับสำนักวิปัสสนา. เดียวนี้
ยกมาเป็นป้ายยี่ห้อ ต้องสอนอภิธรรม ต้องมีอภิธรรม
จึงจะเป็นสำนักวิปัสสนาที่ถูกต้อง ที่ดี ที่อะไร เป็นเครดิต
ของสำนักนั้น. นี่ประโยชน์หรือความมุ่งหมายมันเตลิด
เปิดเบิ่งออกไปเสียอย่างนี้ มันก็ไปสู่ของเพื่อหรือของ
โฆษณาชวนเชื่อมากขึ้น ไม่ใช่ของจริงของแท้.

ที่นี้เราจะดูกันกว้าง ๆ ว่าไอ้ประโยชน์หรือความมุ่ง
หมายนี้ มันต้องเป็นไปถูกต้องตามกฎหมายเกณฑ์ของธรรมชาติ:
ความเจริญของมันสมองนั้นมันต้องมี มนุษย์เราต้องเจริญ
ทางมันสมองเรื่อยไป แล้วมันไม่หนีไปไหน มันต้องไปหา
สิ่งที่เรียกว่าอภิธรรม; แต่มันจะไปได้ไกลหรือใกล้เท่าไร
นั้นเป็นคน ๆ ไป. แต่อย่าลืมน่ามันสมองของมนุษย์ต้อง
เจริญ ไม่มีขีดสุด ไม่ยอมหยุด เพราะฉะนั้นสิ่งที่เรียกว่า

อภิธรรม ไม่แ่งใดก็แ่งหนึ่งไม่ปรียายใดก็ปรียายหนึ่ง จะ
ต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับมนุษย์ ฉะนั้นอย่ากลัวว่าเราจะไม่
ชอบอภิธรรม. มันมีประโยชน์คือเป็นความจริงก้าวหน้า
ของมันสมอง. เราไม่ต้องเจตนา แม้ไม่มีใครเจตนามันก็
ต้องเป็นอย่างนั้น เพราะความจริงของมันสมองมันจะไป
ในทางที่ลึก ที่สูง ที่ดียิ่งๆ ขึ้นไป. นี้เรียกว่าประโยชน์ของ
อภิธรรมมันมีอยู่อย่างนี้. ในยุคก่อนพุทธกาลก็มีอย่างหนึ่ง,
ในยุคพุทธกาลก็มีอยู่อย่างหนึ่ง, ในปัจจุบันนี้ก็มีอยู่อย่าง
หนึ่ง, เฟ่งประโยชน์, เฟ่งความมุ่งหมายไม่ค้อยเหมือนกัน.

สรุปความว่าเมื่อดูสิ่งที่เรียกว่า “อภิธรรม” นี้ ถ้าฟัง
ดูโดยชื่อ : อภิ มันก็แปลว่าเกินหรือยิ่ง. อภิธรรมโดย
พยัญชนะมันก็คือเกิน. โดยชนิดหรือโดยประเภทตั้งหลายๆ
ประเภทที่ออกชื่อมาแล้ว กระทั่งอภิธรรมรังหนูนี้ มัน
ก็สื่อความเกิน. ที่นี้ความมุ่งหมายหรือประโยชน์ที่แท้จริง
ของมัน มนุษย์ก็ทำให้มันเกิน เกินความมุ่งหมายของ
อภิธรรมที่แท้จริง มันก็ล้วนแต่เป็นเรื่องเกิน. ฉะนั้น
อภิธรรมก็คือธรรมะส่วนเกินของมนุษย์ธรรมดาสามัญ. แต่

ที่ว่าเกินนี้ไม่ใช่แล้ว ไม่ใช่ผิด ไม่ใช่ไร้สาระ มันก็มี
 ส่วนดี ยังถูกอยู่นั้นแหละ มีสาระอยู่นั้นแหละ แต่มัน
 เกินสำหรับคนธรรมดา. ขอให้คนธรรมดาระวังให้ดี
 ไม่ใช่ผิด ไม่ใช่เขว ไม่ใช่ไร้สาระ ไม่ใช่ نارังเกียจ แต่มัน
 เป็นส่วนเกิน.

ส่วนเกินนี้อาจจะฝากความจำไว้ อย่างนี้ว่า เมื่อเรียน
 เรื่องรูป เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องความสัมพันธ์กัน
 ระหว่างสิ่งเหล่านี้ มันมากมายหลายกระบวน จินตวิสัยเหมือน
 กับว่าจะสร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ใหม่ โดยความรู้อันนี้ (ความ
 รู้อะไร เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่องอะไรต่างๆ นี้) เรียน
 แล้วจะสามารถสร้างมนุษย์ขึ้นมา ; แต่แล้วไม่สนใจที่ว่า
 มนุษย์ที่เกิดอยู่ตาต๋าๆ นี้จะดับทุกข์ได้อย่างไร. ในคัมภีร์
 เรื่องรูป เรื่องจิต เรื่องเจตสิกนั้น มันบอกถึงวิธคล้ายๆ
 ถึงกับว่าสร้างมนุษย์ขึ้นมาใหม่ได้เลย แต่แล้วไม่มีถ้อยคำ
 มากพอที่จะบอกว่า มนุษย์ที่เกิดอยู่แล้วนี้จะดับทุกข์ได้
 อย่างไร. นี่ อภิธรรมเป็นเสียอย่างนี้ จึงอยู่ในวิสัย
 ที่เรียกว่า “เกิน”.

ที่นี้ อาจจะให้ได้ยิน ได้ฟัง พระบาลีอีกเรื่องหนึ่ง ซึ่ง
 เป็นคำในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับอภิธรรมอภินัยเหมือนกัน:

ในที่ประชุมสงฆ์ ที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่ด้วย ก็มีพระพวก
 อยู่ป่า พระที่อวดภูมิของตัวเองว่าเป็นพระอยู่ป่า มีคุณธรรมสูง.
 เดียวก่อนขอให้เข้าใจว่าในครั้งพุทธกาลนั้น ถ้าพูดว่าพระป่า
 แล้วก็หมายความว่าไม่มีเกียรติสูง. คืออยู่ป่า ไม่เกี่ยวข้องกับ
 กับประชาชน ลาภผลอะไรเลย อยู่ป่า เป็นพระที่ถุกยกขึ้น
 เป็นสถาบันพิเศษกว่าพระบ้าน คือสูงกว่าดีกว่า, ที่นี้ใน
 ที่ประชุมสงฆ์ที่พระพุทธเจ้าอยู่ด้วย พระป่าองค์หนึ่งชื่อ
 โคลิสธานี เป็นตัวเอนในป่ามาสู่ที่ประชุมนั้น ; กิริยามารยาท
 หยาบคาย เก้งก้าง พุดจาสามหา แม้ในที่ประชุมที่พระ
 พุทธเจ้าท่านประทับอยู่ด้วย. ที่นี้พระสารีบุตรท่านก็มา
 จัดการ คือพูดขึ้นว่าพระป่าจะต้องทำอะไรบ้าง. ตรงนี้
 มีข้อที่ว่าพระป่าจะต้องรู้ภีธรรม รู้ภีวินัย. ในบรรดา
 ข้อณะ ๑๗ ข้อนี้ มันมีอยู่ข้อหนึ่งที่ว่า พระป่าจะต้องแตก
 ฉานในภีธรรมภีวินัย. แต่ไม่ได้เป็นเพียงข้อเดียวหรือ
 ข้อสำคัญ มันมีไล่มาถึงว่า พระป่าเมื่อมาสู่ที่ท่ามกลางสงฆ์
 จะต้องเคารพยำเกรงเพื่อนพรหมจรรย์ ให้เป็นคนสุภาพ
 อ่อนน้อม ถ่อมตัว อย่าเป็นคนยกหูชูหางนี้กว่าตัวเป็น

พระป้า. ที่นี้พระป้ามาทำอย่างแก้งก้าง หยาบคายอย่างนี้ จะมีผู้กล่าวกันเกริ่นไปหมดว่า เสียที่ที่เป็นพระป้า กิริยา หยาบคายไม่น่าดู. ที่นี้ข้อ ๒ ว่าพระป้าเมื่อเข้ามาสู่ชุมชนม สงฆ์ ต้องฉลาดในการนี้ คืออย่าไปนั่งเบียดพระเถระ อย่านั่งบังพระนวกะอย่างนี้เป็นต้น. พระป้ามันแก้งก้าง หยาบคาย นิ่งก็ไม่เป็น จึงถูกระบุว่า พระป้านี้จะต้องรู้จัก ฉลาดในการนี้. พระป้าไม่ควรจะเข้าบ้านเข้านัก ไม่ควร กลับจากหมู่บ้านสายนัก ถ้าทำอย่างนั้น เขาจะว่าพระป้านี้ เทียบกลางคืนเป็นนิสสัย. พระป้าไม่ควรเที่ยวไปในตระกูล ทั้งก่อนภักดิ์และหลังภักดิ์ เขาจะหาว่าพระป้านี้เที่ยว ในเวลาวิกาลคำคืนก็ได้ พระป้าไม่ควรคะนองกาย คะนองวาจา. พระป้าไม่ควรปากกล้า พุดจาพล่อยๆ. พระป้าควรมีการสำรวมวาจา ว่าง่ายสอนง่าย เชื้อพึง เพื่อนที่คอยตักเตือน อย่าดื้อ. แล้วก็พระป้าควรจะเป็น ผู้คุ้มครองทวารในอินทรีทั้งหลาย คือคุ้มครอง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ดีๆ. พระป้าควรรู้ประมาณใน โภชนะ อย่ามาตะกละ อยู่ในป่ามันอด เข้ามาในหมู่บ้าน

ก็กินเสียใหญ่อย่างนี้เป็นต้น. พระป้าก็ควรจะประกอบ
 ความเพียรในธรรมเป็นเครื่องต้น คืออย่างนอนมาก มัน
 อาจจะติดนิสัยอยู่ป้าแล้วมานอนมาก ไม่มีชาคริยานโยค
 เป็นต้น. พระป้าควรจะปรารภความเพียรไม่ทอดย
 ควรจะเป็รรมีสติไม่หลงลืม ควรจะมีจิตเป็นสมาธิ แล้ว
 ควรจะเป็รรมปัญญา. ทั้ง ๑๗ ข้อ นี้จำเป็นทางนหน แล้ว
 ก็มาถึงข้อเกินที่ว่า พระป้าควรชวนชวายนในอภิธรรมอภิวินัย
 เพราะว่าจะมีผู้ถามปัญหาแก่พระป้าในเรื่องนี้ ; เมื่อตอบ
 ไม่ได้ก็ไม่สำเร็จประโยชน์แก่เขา ก็จะถูกหาว่าไม่มีประโยชน์
 อะไร พระป้านี้ไม่มีประโยชน์อะไร ฉะนั้นควรชวนชวายนใน
 อภิธรรม อภิวินัย. แล้วก็พระป้าควรจะทำความชวนชวายน
 ในวิโมกข์อันละเอียดที่สูงกว่ารูปสมาบัติ. ที่จริงไม่จำเป็น
 แต่เมื่อเขาเห็นว่าพระน่อยู่ป้า แล้วเขาเกียงให้มันเก่ง
 ให้มันสูง ให้มันวิโมกข์ ถึงขนาดสูงกว่ารูปสมาบัติ. ฉะนั้น
 พระป้าก็เลยจำใจ จำเป็นที่จะต้องฝึกฝนวิโมกข์สมาธิ
 ให้สูงกว่ารูปสมาบัติ. แล้วพระป้าควรชวนชวายนในอุตริ
 มนุสสธรรม. อุตริมนุสสธรรม เป็นธรรมที่ว่าพระภิกษุ

ธรรมดา อวดอุตริมนุสสรธรรม เป็นปาราชิก ; พระป้า
 จะต้องชวนขวยในอุตริมนุสสรธรรม เพื่อว่าชาวบ้านเขาหวัง
 อยู่ว่าพระป้าจะต้องมีคุณธรรมสูง ฉะนั้นพยายามให้มีฌาน
 ให้มีสมาบัติ มีวิโมกข์ มีวิมุติมรรคผลอะไร. นี่มันเป็นส่วน
 เกินที่ต้องมีไว้สำหรับพระป้า เพราะเขายกไว้เป็น
 สถาบันพิเศษต้องมีอะไรเก่งกว่าพระบ้าน. นี่ก็มีคำว่า
 “อภิธรรม อภินัย” ติดเข้ามาที่นี้อีก นี่ในมัชฌิมนิกาย
 โคลิสสานีสุตรมัชฌิมนิกาย มัชฌิมปิณฑาสกั ข้อ ๒๐๓
 ขอให้ไปอ่านดูโดยละเอียดด้วย.

ที่^{๕๕}พระโมคคัลลานะสอดขึ้นมาว่า นี่จะให้ปฏิบัติกัน
 แต่พระป้าเท่านั้นหรือ? พระบ้านไม่ต้องอย่างนั้นหรือ?
 พระสารีบุตรตอบว่า ไม่ใช่ ; เมื่อพระป้ายังต้องทำแล้ว
 จะต้องพูดกันทำไมถึงพระบ้าน. ก็แปลว่าพระบ้านก็ต้องทำ.
 ฉะนั้นพระบ้านก็เป็นอันว่าจะต้องสนใจอภิธรรม อภินัย
 ไว้เหมือนกันเพื่อว่าคนเขาถาม. มันจะเสียเกียรติ เสียภูมิ
 ของพระที่บวชมาช้านานหลายพรรษา. และนี่ก็เป็น
 สูตร ๆ หนึ่งในพระบาลีพระไตรปิฎก. ^{๕๕ ๗}นี่ชี้ให้เห็นว่า

อภิธรรมอภิวินัย^๕ ถูกจัดไว้ในส่วนเกิน คือเกินจำเป็น เกินระดับธรรมดา ; แต่ทำไมไม่ว่าไม่มีประโยชน์ มันมีประโยชน์ มันต้องมีในบางกรณี มิฉะนั้นจะเสียหาย อย่างอื่น รวมความแล้วก็คือว่ามันเกิน.

ที่นี้ขอโอกาสพูดสักนิดเกี่ยวกับคำว่า “เกิน” คำเดียว: จะยกตัวอย่างไปตั้งแต่เด็ก ๆ เราจะให้เขาเรียนอะไร ให้รู้อะไร ให้ตั้งคำถามเพียงเท่าไรเรียกว่าพอดี ถ้าเกินนั้นเรียกว่าเกิน. เด็ก ๆ ควรจะมีความรู้หรือว่าควรจะถามให้รู้ และรู้แต่เพียงว่าทำดีนั้นคือทำอย่างไร แล้วก็ทำ ; ทำดีคือทำอะไรแล้วก็ทำ ; นี้ก็พอดีแล้วสำหรับเด็ก ๆ ว่าทำดีให้ได้โดยวิธีใด นี้ก็พอดีแล้วสำหรับเด็ก ๆ. แต่ถ้าเด็กมันอุตริไปถึงว่า ทำไม่จึงต้องทำ ; แล้วเอาอะไรมาตัดสินว่าดีหรือไม่ดี ? ถ้าขึ้นมาถึงอย่างนี้ มันเกินสำหรับเด็กแล้ว ธรรมะนี้มันเกินสำหรับเด็กแล้ว, แม้มันจะไม่เกินสำหรับนักปราชญ์ที่เขาจะรู้ว่าทำอะไร ทำ ไม่ อะไรดีอะไรไม่ดี. หรือถ้าเด็ก ๆ มันจะถามว่า โอ๊ย ทำดีนี้เขาทำกันมาตั้งแต่เมื่อไร ?

นี้คนแก่มากตอบไม่ไหว. ถ้าทำดีแล้วมันไม่มีใครจะรับ
 ประกัน? ถ้าถามอย่างนี้มันก็ยิ่งเกินเรื่อยไป มันเกิน
 สำหรับเด็ก. เด็กๆ ควรรู้ว่าทำดีให้ได้โดยวิธีใดพอ
 แล้ว. อย่าให้ไปรู้หรือไปถามเตลิดเบ็ดเบึง นั้นมันจะเป็น
 อภิธรรม คือส่วนเกิน. ส่วนที่เป็นธรรมนี้ ทำดีให้ได้
 อย่างไร พอแล้ว.

เอาที่นี้มาถึงชวานากันที่ ที่เขาทำมาเป็นชวานา
 กันมาก อยากจะพูดสำหรับชวานาบ้าง : ชวานารู้แต่เพียง
 ว่าเลือกดินอย่างไร เลือกฤดูกาลอย่างไร เลื่อนพันธุ์ข้าว
 อย่างไร เลือกปุ๋ยอย่างไร ไถหว่านดำดูแลรักษาเก็บเกี่ยว
 อย่างไร เท่านั้นพอดีแล้ว พอดีสำหรับชวานาที่จะเป็น
 กระดูกสันหลังของประเทศชาติแล้ว. อาตมาหมายถึง
 ชวานาที่เป็นกระดูกสันหลังของประเทศชาติ ไม่ใช่ช่างเฝ้า
 ทำงานอยู่ที่ออฟฟิศ กระทรวงเกษตร : ที่เป็นกระดูก
 สันหลังอยู่กลางทุ่งนา อาบแดดอาบเหงาอยู่ มันรู้แต่เลือก
 ดิน เลือกเวลา เลื่อนพันธุ์ข้าว เลือกปุ๋ย วิธีไถหว่าน
 ดำ ดูแลรักษา เก็บเกี่ยว มันก็พอแล้วสำหรับจะเป็นชวานา,

ถ้าไปรู้ถึงธาตุดิน ธาตุฟอสเฟต ธาตุอะไรต่างๆ มีธาตุอะไรอีก แยกออกไปอย่างไร อย่างนั้นมันก็เกินแล้ว เป็นอิทธิธรรมที่เพื่อกี่เกินสำหรับชวานาแล้ว. และถ้าชวานาคอนไหนจะเกิดติดต้นว่า ไม่รู้เรื่องนี้ก็ไม่ยอมทำนา มันก็อดตายแน่. มันเป็นเรื่องของอาจารย์สอนวิชาวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับเกษตรที่กระทรวง ไม่ใช่สำหรับชวานา. นี่ชวานาจะมารู้อาธาตุที่ประกอบกันเป็นดินเป็นปุ๋ยนั้น มันคือธาตุอะไรบ้าง ในหน่อข้าวมีธาตุอะไรบ้าง ข้าวสารมีธาตุอะไรบ้าง ข้าวนี้เกิดมาในโลกเมื่อไร ตั้งแต่ยุคไหนมาเป็นอย่างไรรควายไถนามีมาในโลกกี่ล้านปีแล้ว มนุษย์ทำไถไถนาเป็นมากี่ล้านปีแล้ว ในเนื้อไม้ ในเนื้อเหล็ก ในเนื้อควาย ประกอบด้วยธาตุอะไร; ถ้าไม่รู้อย่างนั้นแล้วไม่ยอมทำ อย่างนี้เป็นชวานาบ้า, มันเป็นเรื่องเกินยิ่งกว่าเกิน เป็นอิทธิธรรมยิ่งกว่าอิทธิธรรมของชวานา, นี่คำว่า "เกิน" มันมีความหมายอย่างนี้.

ที่นี้มาถึงพวกเราพุทธบริษัทที่จะดับทุกข์ ที่จริงรู้อะไรเรื่องเดียวกับพอในทางปฏิบัติ คือวิธีควบคุม ตา หู จมูก

ล้น ภาย ใจ เท่านั้น. ขอให้ช่วยฟังข้อนี้ว่า: ใต้ที่พอดี ที่
 ตรง ที่จริง ที่แท้ ที่ประเสริฐนั้นมีประโยชน์เดียวว่า ให้รู้จัก
 ควบคุม ตา หู จมูก ล้น ภาย ใจ ในลักษณะที่มีอะไร
 มากระทบแล้วไม่เกิดความกิดเลวๆ เป็นความโลภ
 ความโกรธ ความหลงขึ้นมา มีเท่านั้นเอง นี้พอดี สนใจ
 เท่านั้นจะเป็นพระอรหันต์ได้ เพราะว่าทำอยู่อย่างนี้เรียกว่า
 “เป็นอยู่โดยชอบ” พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า “ถ้าภิกษุ
 ะทั้งหลายเหล่านี้เป็นอยู่โดยชอบ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์”
 เป็นอยู่โดยชอบเท่านั้น โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์. เป็นอยู่
 โดยชอบมีข้อเดียวเท่านั้น เป็นอยู่ด้วยการควบคุมตา หู จมูก
 ล้น ภาย ใจ ไว้ในลักษณะที่ถ้ามีอะไรมากระทบแล้วไม่
 อาจะเกิดโลภ โกรธ หลงได้; คือไม่ยึดมั่นเป็นตัวกูของกู
 ขึ้นมา แล้วก็เกิดโลภ เกิดโกรธ เกิดหลง; นี้จำเป็นที่สุด
 พอดีที่สุด พอเหมาะที่สุด.

ที่นี้เราชอบของมากๆ ของข้อเดียวอันเดียวง่ายเกินไป
 ไปไม่ชอบ จึงก็ขอแยกไปเป็นอริยสัจ ๔ คือเรื่องทุกข์
 เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับทุกข์ เรื่องทางให้ถึง

ความดับทุกข์ ซึ่งรวมแล้วเรียกว่าไบไม้กำมือเดียว ไม่ใช่ไบไม้หมดทั้งป่า. พระพุทธเจ้าตรัสโหวहारอย่างนี้; “ตถาคคมีความรู้เท่ากับจำนวนไบไม้หมดทั้งป่า แต่ตถาคคนำมาสอนเพียงไบไม้กำมือเดียว” ท่านลองเทียบดูว่าไบไม้หมดทั้งป่ากับไบไม้กำมือเดียว แล้วไบไม้กำมือเดียวนคือเรื่องอริยสัจ. ที่นั้เรื่องอริยสัจมัน ๔ เรื่อง : เรื่องทุกข์ เรื่องเหตุให้เกิดทุกข์ เรื่องความดับทุกข์ เรื่องทางให้ถึงความดับทุกข์. ใน ๔ เรื่องนี้ ๓ เรื่องข้างต้นไม่สำคัญ มันสำคัญอยู่ที่เรื่องปฏิบัติที่เป็นทางดับทุกข์ นั้นแหละสำคัญ ถ้างปฏิบัติอย่างนั้นอยู่แล้ว มันดับทุกข์, ๓ อย่างข้างต้นมันพลอยรู้ไปเอง มันรู้อยู่ในตัวการปฏิบัติมันเอง.

ที่นั้การปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ที่ว่ามันก็ไม่มีอะไร มีแต่คววมคุม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้มันปกติอยู่เสมออย่าให้โอกาสแก่การเกิดขึ้นของตัณหาของ โลภะ โทสะ โมหะ เมื่อตากระทบรูป หูกระทบเสียง จมูกกระทบกลิ่น เป็นต้น. นี้เท่านั้นมันพอดี กระทั่งรัดพอดี เท่าที่จำเป็นเท่าที่ถูกต้อง, ที่นั้ไม่เอา เรามันไม่ชอบ เรามันชอบมาก;

มันก็เลยกลายเป็นเรื่องแยกแขนงออกไปทุกที คำว่าทุกชั้น
ศึกษาแตกออกไปเป็นคำพูดทางปรัชญา : พยัญชนะว่า
อย่างไร อรรถว่าอย่างไร มีก็อย่างกัชนิด ชนิดไหนหนัก
เบาอย่างไร ก็เป็นรูปอภิธรรมไป. ในที่สุดก็ไปแจก
ทุกอย่างไปในรูปของอภิธรรม : ไปแจกธาตุเป็นหลาย ๆ
ธาตุ, แล้วธาตุหนึ่ง ๆ ก็แยกไปอีก แจกอายตนะ แจกขันธุ์
แจกปัจจัยการ มันก็เริ่มเกินออกไปทุกที ๆ เป็นอภิธรรม
ยิ่งขึ้นไปทุกที. พระอรหันต์ในยุคแรก ๆ ไม่รู้เรื่อง

เหล่านี้ ไปอ่านพุทธประวัติพระคัมภีร์พระบาลีดูเถอะ
พระพุทธเจ้าตรัสรู้แล้วสอนคนเป็นพระอรหันต์ตั้งหลายสิบ
หลายร้อยแล้ว ไม่เคยพูดกันถึงเรื่องแจกลูกอย่างนั้น; พูด
กันแต่เรื่องประโยชน์ๆ เดียว คือควบคุม ตา หู จมูก ลิ้น
กาย ใจ อย่าให้เกิดตัวกูของกูเท่านั้น. เช่นอนัตตลักขณะ-
สูตรอย่างนั้นไม่ต้องแจกลูกเป็น ขันธุ์ ธาตุ อายตนะออกไป
เป็นชั้น ๆ ๆ ๆ จนนับไม่ไหว จนต้องใช้เม็ดยมะขามช่วย
อย่างนั้นมันเป็นอภิธรรมออกไป ๆ มากขึ้น ๆ.

ทีนี้ยังไปเรียนรู้ความสัมพันธ์ ความสลับซับซ้อน
อะไรต่าง ๆ นานา กระทั่งอย่างที่เราเรียกว่า จนจะสามารถ

สร้างมนุษย์ขึ้นมาได้ใหม่; เราดูเรื่องขั้นนี้ เรื่องธาตุ
 เรื่องอายตนะ เรื่องปัจจัยการจนจะสามารถสร้างมนุษย์ขึ้นมา
 ได้ใหม่; แต่ไม่สนใจในข้อที่ว่ามนุษย์ตาดำๆ อยู่ในระดับ
 ทุกข์ได้อย่างไร ไม่พูดไม่มีในรายละเอียดเหล่านั้น; ในอภิธรรมส่วนเกินจะไม่มีข้อที่ว่ามนุษย์ตาดำๆ นี้จะดับ
 ทุกข์ได้อย่างไร แต่มีรายละเอียดถึงขนาดที่ว่า จะสร้างมนุษย์
 ขึ้นมาได้ใหม่เลย. นี้เรียกว่า “ส่วนเกิน” ขอให้ช่วยกัน
 ระวังให้ดี ให้พอดี อย่าให้เกิน; สำหรับตัวเองก็อย่าให้
 เกิน สำหรับสังคมทั้งหมดของเราในประเทศไทยก็อย่าให้
 มันเกิน ให้มันพอดีที่จะใช้ให้เป็นประโยชน์ได้ มิฉะนั้นจะ
 เสียเวลา มิฉะนั้นจะมลาย มิฉะนั้นจะพลัดตกไปสู่กรรม
 ดำโดยไม่รู้สีกตัว เพราะมันเกินหนักเข้าๆ มันก็ก้าว
 ผิดตกหลุมตกเหวมิจฉาทิฏฐิโดยไม่รู้สีกตัว. เช่นที่ไปสอน
 ว่าคนๆ นี้ไปเกิด คนๆ นี้ชอบเอาความเป็นพระโสดาบัน
 ไปด้วยตั้ง ๗ชาติ จิตดวงนี้ไปเกิดอีก นี้มันเป็น
 สัสสตทิฏฐิ. นี้คำว่า “เกิน” พยางค์เดียว มันมี
 ความหมายอย่างนี้ ขอให้ช่วยจำไว้ด้วยว่าเกินนั้น มัน
 มีความหมายอย่างไร.

ที่นั่นจะพูดเรื่อย ๆ ไปตามที่เห็นว่าสมควรจะพูด ว่าทำไมเราจึงกล่าววิจารณ์กันขนาดนี้? จะชอบไหม ว่าทำไมจึงกล่าววิจารณ์กันอย่างอิสระเช่นนั้น? ในข้อนี้จะขอพูดไว้คราวเดียวหมดเลย สำหรับใช้ได้ทุก ๆ คราวทุก ๆ เรื่องว่าทำไมเราจึงกล่าววิจารณ์กันขนาดนี้.

ข้อหนึ่ง ก็เพราะว่าพระไตรปิฎกที่แรกจำกันมาด้วยปาก ฟังด้วยหู บอกกันด้วยปากเรื่อยมาเป็นเวลาดัง ๔๐๐-๕๐๐ ปี จึงได้เขียนเป็นตัวหนังสือ จำกันมาด้วยปาก ฟังกันมาด้วยหู เป็นเวลาดัง ๔๐๐ ปีเศษ หรือถึง ๕๐๐ ปี จึงได้เขียนลงเป็นตัวหนังสือ มันอาจจะผิดพลาดเพี้ยนหลงลืมโดยไม่เจตนาในชั่ว ๔๐๐-๕๐๐ ปีนี้. ฉะนั้นเราต้องกล่าววิจารณ์.

อีกข้อหนึ่งแม่เขียนเป็นตัวหนังสือแล้ว มันก็ตั้ง ๒,๐๐๐ ปีมาแล้ว ที่เขียนเป็นหนังสือแล้วเมื่อ พ.ศ. ๕๐๐ มาถึงเดี๋ยวนี้มัน ๒,๐๐๐ ปีแล้ว ฉะนั้นมันอาจจะมึนอะไรที่สูญหายไป หรือเพิ่มเข้ามาขาดเซยหรือว่าเพิ่มเติมเข้าไป

โดยเจตนาบ้าง ไม่เจตนาบ้าง อย่างนั้นมันอาจจะมี แม้แต่
 คัดลอกผิดมันก็มี ฉะนั้นเราต้องกล่าววิจารณ์.

ที่^{๕๕}นี้การกล่าววิจารณ์^{๕๖}ไม่ใช่เราอวดดี พระพุทธเจ้า
 ท่านตรัสไว้โดยกาลามสูตร. วันก่อนพูดเรื่องกาลามสูตรกัน
 อย่างละเอียด เดียวนี้พูดแต่หัวข้อก็พอ ; *มา อนุสฺสเวน*
 อย่าเชื่อโดยฟังตามๆ กันมา, *มา อิติกิราย* อย่าเชื่อเพราะ
 ว่าได้ยินสืบๆ กันมา, *มา ปรมุปราย* อย่าเชื่อเพราะ
 เหตุว่าทำสืบๆ กันมา, *มา นยเหตุ*
 อย่าเชื่อตามวิธีปรัชญา, *มา ตกฺกเหตุ* อย่าเชื่อตามวิธี
 ตรรกศาสตร์, *มา ทิฏฺฐินฺชฌานกฺขนฺติยา* อย่าเชื่อ
 เพราะว่ามันทนต่อความเห็นและการพิสูจน์ของเรา, แล้ว
 ที่มันร้ายที่สุดก็คือว่า *มา ปฏฺกสมฺปทาเนน* อย่าเชื่อ
 หรือรับเอาโดยเหตุที่ว่ามันมีอยู่ในปฏิภ, *แล้วก็ มา*
ภพฺพรูปตาย อย่าเชื่อเพราะเหตุที่ว่าผู้พูดเป็นคนน่าเชื่อ,
 แล้วข้อสุดท้ายว่า *มา สมโณ โน ครุติ* อย่าเชื่อเพราะว่า
 สมณะ^{๕๗}นี้เป็นครูของเรา.

พระพุทธานุเจ้าท่านตรัสอย่างนี้ ฟังดูให้ตีเถอะ อย่า
 เชื่อแม่แต่เพราะเหตุว่าสมณะองค์นี้เป็นครูของข้าพเจ้า; อย่า
 เชื่อเพราะมันมีในพระไตรปิฎก; อย่าเชื่อเพราะมันน่าเชื่อ;
 อย่าเชื่อเพราะว่ามีเหตุผลทางตรรก ทาง Logic ทางปรัชญา
 เป็นต้น; ให้เชื่อต่อเมื่อมันปรากฏแก่ใจแล้วว่ามันเป็นเช่น
 นั้นจริง. เช่นใครพูดว่าไฟร้อนนี้เราต้องไม่เชื่อ. ถ้าเห็น
 เต๊กมันไปจับแล้วมันหตุมือ นี้เราเชื่อครึ่งหนึ่ง, แต่ถ้า
 หากไฟมันไหม้มือมาแล้ว จึงเชื่อว่าไฟร้อน. พระพุท
 ธานุเจ้าท่านทรงเปิดให้อย่างอิสระถึงที่สุดอย่างนี้ เพราะฉะนั้น
 เราจึงกล่าววิจารณ์ แม่แต่วิจารณ์พระพุทธานุเจ้าเอง. นี้พูด
 อย่างนี้บาปหรือไม่บาปก็ไปคิดเอาเองเถอะ บางคนคิดว่า
 พุทธจ้วงจาบพระพุทธานุเจ้า แต่ว่าพระพุทธานุเจ้าท่านสั่งว่าอย่าง
 นั้น ว่าฉันพูดก็อย่าเพื่อเชื่อ ต้องไปวิจารณ์ รู้สึกโดยจิต
 ใจของตนเองก่อนแล้วจึงเชื่อ. นี้เราอาศัยหลักอย่างนี้ คือ
 หลักกาลามสูตรบ้าง หลักโคตมีสูตรบ้าง หลักมหาปเทศ ๔
 ในพระสูตรฝ่ายสุดต้นตะบ้าง เราจึงกล่าววิจารณ์; กล่าว
 ๑๐๐ เปอร์เซนต์เลย ไม่ยั้งอะไรไว้เลย. เดียวจะ
 วิจารณ์ให้ดู.

ที่มันยังมีเหตุผลต่อไปอีกว่า ในสิ่งที่เราเอามาเรียน มาสอนมาทำอะไรกันอยู่นี้ มันมีอะไรบางอย่างสื่อความ บกพร่อง สื่อความผิดพลาด (ผิดพลาดคือไม่เป็นไปตามแบบ ไม่เป็นไปตามหลัก) นี่มันสื่ออยู่ในนั่นเอง เช่นในอภิธรรม ปฎิก ยกตัวอย่าง อย่างตรงๆ เลยไม่เกรงใจ หรือว่าไม่กลัวอะไร ยกตัวอย่างในอภิธรรมปฎิก อธิบายคำว่าสักกาย-ทิกฺขุไว้ในคัมภีร์หนึ่ง แล้วอธิบายคำว่า อัตตวาทุปาทาน ไว้ในอีกคัมภีร์หนึ่ง ตรงกันทุกตัวอักษร; อธิบายสักกาย-ทิกฺขุ กับ อัตตวาทุปาทานนี้ตรงกันทุกตัวอักษร. สักกาย-ทิกฺขุสำหรับพระโสดาบัน ละ กับ อัตตวาทุปาทาน สำหรับพระอรหันต์ละ มันตรงกันทุกตัวอักษร. นี่เรา ถือว่าเป็นสื่อความน่าสงสัย สื่อความผิดพลาด ไม่เป็นไปตามเหตุผลสามัญ. ทำให้เราเกิดฉงนขึ้นมาทันที แล้วก็ วิจารณ์อย่างอิสระเลย จนกว่าจะพบความจริง. นี่คือ หลักที่ว่า ในสิ่งที่เราเกี่ยวข้องอยู่ด้วย มันมีอะไรสื่อพิรุณ ฉะนั้นเรากลับวิจารณ์อย่างอิสระ.

ที่ต่อไปอีกก็ว่า การถ่ายทอดจากภาษาสู่ภาษา เช่น จากภาษาอินเดียมาเป็นภาษาลังกา จากภาษาลังกากลับไป

เป็นภาษาอินเดียบางส่วน แล้วมาสู่ภาษาไทยนี้ การถ่ายทอดจากภาษาสู่ภาษานี้ มันก็มีข้อที่จะพลั้งพลาดโดยไม่รู้ตัว. แล้วก็ในนั้นมันมีการตีความหรือพูดถึงสิ่งที่ไม่ได้อยู่ในประเทศของตัว รวากับว่ามีอยู่ในประเทศของตัว เช่นเอาเรื่องในประเทศลังกาไปพูดกลายเป็นเรื่องในประเทศอินเดียอย่างนี้เป็นต้น; มันก็สื่อความพิรุณ. นี่มันไม่มีหลักประกันว่าจะไม่คลาดเคลื่อน เพราะฉะนั้นเราจึงต้องอาศัยหลักกาลามสูตร เป็นเครื่องกรอง เป็นเครื่องกลั่นกรองอย่างยิ่ง และโดยเฉพาะอรรถกถาหรือข้อความในชั้นอรรถกถาด้วยแล้ว ก็ต้องใช้หลักกาลามสูตรอย่างยิ่ง. นี่ในที่สุดจะขออ้างคำของพระพุทธเจ้าที่ว่า อย่าเชื่อสักเพราะเหตุที่ว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา. สมณะนี่ก็คือพระพุทธเจ้าท่านเป็นครูของพวกเรา ก็อย่าเชื่อ. นี่พระพุทธเจ้าท่านสอนอย่างนี้. ให้เป็นผู้ที่เชื่อตัวเอง ฟังมาแล้วจากพระพุทธเจ้า มาศึกษา มาคั่นคว่ำ มาปฏิบัติ มาใช้เหตุผล มาทดสอบ มาปฏิบัติอยู่แล้วๆ เล่าๆ จนมองเห็นว่าอ้าว! มันจริง; แต่ว่าบางอย่างไม่ต้องรอดถึงอย่างนั้น

มันเชื่อตัวเองได้ เช่นพระพุทธเจ้าตรัสว่า ความโลภเป็นของร้อน ความโกรธเป็นของร้อน ความหลงเป็นของร้อนนี้ไม่ต้องรอ เชื่อได้เลย เพราะมันเคยปรากฏอยู่แก่ใจมาแล้วแต่ก่อน. ความโลภเป็นของร้อน ความโกรธเป็นของร้อน นั้นมันเชื่อได้ทันทีเลย. แต่ถ้าเรื่องที่ไม่ปรากฏในลักษณะอย่างนี้ก็ต้องรอไว้ก่อน ถ้าเราไม่รู้จักความโลภเราก็ต้องรอไว้ก่อน จนกว่าจะมีความโลภเกิดขึ้นในใจแล้ว ก็รู้ว่าความโลภเป็นอย่างไร มันก็ตรงกับที่พระพุทธเจ้าท่านพูด. นี่เราจึงกล้า กล้าไม่เชื่อก่อน แล้วก็กล้าวิจารณ์อย่างอิสระที่สุด เพราะเหตุผลอย่างที่ว่ามานี้.

ที่นี้เกี่ยวกับอภิธรรมโดยเฉพาะอีก : เกี่ยวกับอภิธรรมปิฎก ๗ คัมภีร์ โดยเฉพาะในตัวพระไตรปิฎกเอง ข้อความส่วนที่เป็นพระวินัยปิฎกมีเรื่องราวกล่าวถึงการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ เล่าเรื่องการทำสังคายนาครั้งที่ ๑ ครั้งที่ ๒ พูดถึงแต่ธรรมะกับวินัย ไม่มีอภิธรรมปิฎก มันเห็นชัดอยู่อย่างนี้ ว่าความคิดของอภิธรรมปิฎกนี้ไม่รู้ว่ามันอยู่ที่ไหน ในตัวพระไตรปิฎกเอง พูดถึงการทำ

สังคายนาคครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ไว้ชัดเจนละเอียดเพียงพอ แต่ไม่พูดถึงอภิธรรม พูดถึงแต่สังคายนาคธรรมและวินัย. ถึงในอรรถกถาที่อธิบายข้อความของพระไตรปิฎก อธิบายวินัยปิฎก คือ สมันตปาสาทิกา ที่พระพุทฺธโฆษาจารย์ อรรถกถาจารย์องค์ที่ลือชื่อที่สุดเขียนขึ้น พ.ศ. ตั้ง ๙๐๐ เศษแล้ว ท่านก็ยังเขียนอยู่ว่า วินัยก็ดี อภิธรรมก็ดี สงเคราะห์เข้าไว้ในขุททกนิกาย คือนิกาย ที่ ๕ ของ สุตตันตปิฎก. นัยความว่าเมื่อเขาทำสังคายนากันนั้น เขาแบ่งเรื่องทั้งหมดเป็นเพียง ๕ พวกเท่านั้น พวกเรื่องยาว พวกเรื่องขนาดกลาง พวกเรื่องขนาดสั้น แล้วพวกเรื่องเป็นหมู่ๆ แล้วพวกเรื่องเบ็ดเตล็ดรวมเป็น ๕ พวก. เรื่องยาวรวมเรียกว่า *ทีฆนิกาย* เรื่องขนาดกลางรวมเรียกว่า *มัชฌิมนิกาย* เรื่องขนาดสั้นเรียกว่า *สังยุตตนิกาย* เรื่องเป็นหมู่ๆ เรียกว่า *อังกุตตรนิกาย* เรื่องเบ็ดเตล็ดเรียกว่า *ขุททกนิกาย*; แล้วท่านเขียนไว้ชัดว่า “วินัยปิฎก อภิธรรมปิฎก สงเคราะห์รวมลงไปในขุททกนิกาย” นี้เครดิตของอภิธรรมปิฎกมันเป็นเสียอย่างนี้. มันเป็นส่วนประกอบส่วนหนึ่งในขุททกนิกาย,

แต่ถ้าเราดูเดี๋ยวนี้แล้วมันเป็นไปได้ คืออภิธรรมปิฎก
มันมากกว่า ส่วนที่เหลือทั้งหมด. แต่ถ้าในครั้งกระโน้น
แล้ว มันน้อยพอที่จะเข้าไปอยู่ในขุททกนิกาย.

ทีนี้จะไปดูอรรถกถาธรรมบทมันก็ไม่ไหว มันเป็นเรื่อง
เรื่องแต่งทีหลัง พุดถึงพระไตรปิฎกในสมัยที่ยังไม่มีพระ-
ไตรปิฎก เช่น พระจักขุบาลบวชเข้ามาแล้ว ไปถามพระ-
พุทธเจ้า พระพุทธเจ้าบอกให้เรียนพระไตรปิฎก นี้ไม่มี
ใครเชื่อ เพราะพระไตรปิฎกมันยังไม่เกิด แล้วเรื่อง
ยมกปฏิหารีย์ที่กล่าวไว้ในอรรถกถาธรรมบทนั้น ก็ต้อง
วิจารณ์ เดี่ยวจะว่าให้ฟัง : เรื่องพระพุทธเจ้าขึ้นไปบนดาว-
ดึงส์แล้วแสดงอภิธรรมปิฎกนั้น มันไม่มีในพระไตรปิฎก
มันไม่มีในอรรถกถาของพระไตรปิฎก ส่วนที่เป็นอภิธรรม
ปิฎก โดยตรง ; มันไม่มีในเรื่องแต่งทีหลัง เช่นอรรถกถา
ธรรมบท. นี่เครดิตของอภิธรรมปิฎกมันเป็นอย่างไร
ก็คอยฟังกันต่อไป.

ทีนี้เมื่อเราไปสำรวจดูพระอภิธรรมปิฎกเองให้ตลอด
จะเกิดความรู้สึกขึ้นมาเองไม่ต้องมีใครบอก : รูปโครงของ
เรื่อง ถ้อยคำที่ใช้ เนื้อหาของเรื่อง นั้นมันจะ

บอกเองว่านี่ของใหม่ ฉะนั้นฝรั่งมันจึงรู้ได้ทันที. นี่
 อาตมาขออ้อนวอนให้ทุกคนนี้ถ้าสามารถจะทำได้ ขอให้ไป
 อ่านพระอภิธรรมปิฎกภาษาไทยให้ผ่านให้ตลอดให้หมดจะ
 รู้อะไรที่มันเป็นอะไร สำนวนโวหารเป็นอย่างไร อะไร
 เป็นอย่างไร จะเป็นของเก่าหรือของใหม่ จะรู้ได้เอง.
 เดียวนี้ ขี้เกียจขี้เหนียวไม่ซื้อหนังสือเพียงชุดเท่านั้นมา
 อ่านดู. อย่าขี้เกียจอ่าน อย่าขี้เหนียว ไปซื้อมันมาอภิ-
 ธรรมปิฎกทั้งชุดที่เป็นภาษาไทยจากกรมการศาสนาแล้วมา
 อ่านดู จะมีอะไรแสดงขึ้นมาหลายอย่างรอบด้าน เช่นเรื่อง
 ที่มันไม่ใช่เรื่องทั่วไปพูดให้เทวดาฟัง. สำนวนของคัมภีร์
 ปุคคลบัญญัตินั้น มันเหมือนสำนวนสุดตันตปิฎก ไม่ใช่
 สำนวนอภิธรรมปิฎก. สำนวนอภิธรรมปิฎกมันผิดจาก
 สำนวนสุดตันตปิฎก มันเป็นภาษาง่ายกว่า ต่ำกว่าหลังกว่า
 ส่วนสำนวนสุดตันตปิฎกมันเก่ากว่า แล้วมันมีอยู่แต่คัมภีร์
 ปุคคลบัญญัติเท่านั้นที่สำนวนเฉื่อยไปเหมือนกันกับสุด-
 ตันตปิฎกอย่างนี้เป็นต้น มีอะไรอีกมากมายหลายอย่าง. น
 แสดงว่ามันกลับไปกลับมา มันเพิ่มเติม อย่างที่รู้กันแล้ว
 ว่าคัมภีร์ภควัตถุนี้เพิ่งแต่งขึ้นเมื่อสังคายนาครั้งที่ ๓ เสร็จ
 ไปแล้ว สำนวนมันจะเหมือนกันได้อย่างไร.

ที่นี้สำคัญยิ่งกว่านั้นก็คือ

เมื่อพระพุทธรูปเจ้าจะ

ปรีณิพพานนี้ พิณัยกรรมสุดท้ายมีอยู่หลายข้อ มีข้อสำคัญ
อยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้าท่านทั้งหลายเกิดความสงสัยในเรื่องธรรม-
วินัยนี้ว่าจะถูกหรือไม่ถูก จำมาผิดหรือไม่ผิด ให้ใช้หลัก
มหาปเทศ. หลักมหาปเทศนี้คือ ให้เอาข้อที่สงสัยนั้น
มาวัด ทดสอบ กันดูกับหลักทั่วไปที่มีอยู่ในสูตรและในวินัย.
ท่านระบุดแต่เพียงว่า *สตุเต โอสารตพพิ*—เอามาหยั่ง
สอบดูกับสูตร, *วินเย สนทสเสตพพิ*—เอามาเทียบ
ดูกันกับวินัย; ๒ อย่างเท่านั้น. ให้เทียบในสูตร ให้
เทียบในวินัย, ไม่มีที่พูดว่าให้เทียบในอภิธรรม ไม่มีที่
พูดว่าให้เทียบดูในธรรมเฉยๆ กลับไประบุดให้เทียบดูกับ
ในสูตรทั้งหลาย ให้เทียบดูกับในวินัยทั้งหลาย. ถ้ามันเข้า
กันได้กับหลักทั่วไป ก็นั่นแหละใช่แล้ว. ถูกแล้ว, อย่า
เชื่อเพราะครุว่า อย่าเชื่อเพราะได้ยินคนนั้นว่า อย่าเชื่อ
เพราะว่าอุปัชฌายะว่า อย่าเชื่อเพราะเพื่อนสหธรรมิก
รวมกันว่า ; อย่าเชื่อ ให้เอามาทดสอบดูด้วยการหยั่งสอบดู
ในสูตร เทียบดูในวินัย: ไม่มีคำว่าอภิธรรม. นี้เครติดของ
อภิธรรม ไม่มีเลยในพิณัยกรรม สุดท้ายของพระพุทธรูปเจ้า

ที่ตรัสไว้สำหรับให้ทดสอบเรื่อง ที่มันเป็น ปัญหา หรือข้อสงสัย.

เครดิตของอภิธรรมปิฎก มันยังมีทางที่จะดูกันอีกมากมาย ขอให้ท่านฟัง ถ้าง่วงนอนหยิกขาได้แล้ว :

ที่นี้จะเอาตามความรู้ความคิด ตามมติของนักศึกษาก่อนนักศึกษาวัยงพวกฝรั่งกันบ้าง. นักศึกษาวัยงชาวต่างประเทศที่เรารู้จักกันดีก็คือพระเถระเยอรมัน ชื่อ ญาณดิลก มาอยู่ในเกาะลังกาจนตาย เป็นขรรวใหญ่อยู่ที่นั่น แดกฉานในพระไตรปิฎก. นี้เราเรียกว่าพวกฝรั่งเหล่านั้นเขาไม่ถูกกัซังโดยทางวิญญาณ คือไม่มี Tradition ไม่มีวัฒนธรรมอะไรที่ไปทำให้เขาเชื่อมาแต่เกิด เชื่อมมาแต่อ่อนแต่อกเหมือนพวกเรา. พวกเรามันถูกกัซังทางวิญญาณมาแต่อ่อนแต่อก ตามขนบธรรมเนียมประเพณี พุดแล้วต้องเชื่อ แล้วพุดกันมาเรื่อยอย่างนั้น. ที่นี้พวกฝรั่งเขาไม่เป็น เพราะฉะนั้นเขาอิสระ. เมื่อเขามาแต่ต้องอะไรเข้าเขาก็ทำไปอย่างอิสระ. ท่านองค์นี้ชอบอภิธรรมที่สุด ชอบพระไตรปิฎกที่สุด แต่ก็ยังพุดว่าไม่ถืออภิธรรมเป็น

พุทธวจนะหรืออยู่ในรูปพุทธวจนะอยู่นั่นเอง ; และไม่ถึง
 ว่าอภิธรรมนี้เกิดตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าแต่มันมาเกิดทีหลัง.
 นี้ ท่านเขียนไว้ชัดๆ อย่างนี้ : นี้ คือคำของญาณดิลก
 พระเถระองค์นี้ว่า “อภิธรรมปฏิภูก เมื่อคุณตามรูปโครง
 ปฏิภูกัน ที่มี อยู่ใน เวลา นี้ เป็น ของเกิดสมัยทีหลังจาก
 ปฏิภูกอีก ๒ ปฏิภูก (คือ วินัยปฏิภูก กับ สุตตันตปฏิภูก).

อภิธรรม ปฏิภูก มัน แสดง ลักษณะ ว่า เกิด ที หลัง ปฏิภูก อีก ๒
 ปฏิภูก โดยไม่ต้องสงสัยเลย ว่าเป็นการจัดระบบคำสอน
 ใน สุตตันตปฏิภูก มาอธิบาย ใหม่ ให้ ง่าย ขึ้น ใน แ่ง ของ
 ปรัชญา หรือว่าให้ถูกยิ่งไปกว่านั้น ก็คือในแง่ของ
 จิตวิทยาและสรีระวิทยา.” ข้อนี้หมายความว่าคำพูดใน
 สุตตันตปฏิภูกนั้นเป็นภาษาศีลธรรมตรงไปตรงมาเกินไปแล้ว
 ก็ไม่เป็นที่พอใจของนักปราชญ์ หรือว่ามันไม่่ง่ายในการ
 ศึกษาอย่างปรัชญา มันไม่มีเกียรติพอที่จะไปต่อสู้กับ
 นิกายอื่นหรือศาสนาอื่น ฉะนั้น ผู้ร้อยกรองจึงร้อยกรอง
 โดยเอาคำในสุตตันตปฏิภูกมาแต่ละคำๆ ที่ยาก ที่พิเศษ
 นั้นมาอธิบายใหม่ จัดรูปคำอธิบายใหม่ในแง่ของปรัชญา
 หรือให้ถูกกว่านั้นก็ในแง่ของจิตวิทยา เป็นเรื่องจิต เรื่อง

เจตสิก และศีระวิทยา คือเรื่องรูป. อภิธรรมมีเรื่อง
จิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป แล้วก็เรื่องนิพพาน คือความ
ดับของสิ่งเหล่านี้.

แล้วท่านเขียนต่อไปว่า “เนื้อหาของ อภิธรรม
ปิฎกสรุปรวมอยู่ในอภิธัมมัตถสังคหะ ที่แต่งขึ้นโดยพระ
อนรุทธมหาเถระ ไม่ก่อนกว่าคริสตศตวรรษที่ ๘ คือไม่
ก่อนกว่า พ.ศ. ๑๓๐๐” ท่านเขียนต่อไปอีกว่า “เช่นเดียวกับ
ที่คำบางคำในอภิธรรมปิฎกนั้นไม่มีในสุดตันตปิฎก. คำ
บางคำ หรือ แ่ง ส้ง สอน บาง แ่ง ใน อภิธัมมัตถสังคหะ นั้น มิ ได้
มีในอภิธรรมปิฎก เพราะฉะนั้นนำมาใหม่ ประชุม
ใหม่ หรือจัดระเบียบใหม่. แต่ว่าการที่นำมาใหม่
นี้ไม่ใช่เป็นของผิดหรือของเหลว” อาจารย์คนนั้นเขาว่าอย่าง
นี้ อภิธัมมัตถสังคหะไม่ใช่ของผิดหรือของเหลว มันย่อ
อภิธรรมปิฎกใหญ่ลงมาอีกทีหนึ่ง คือชี้ให้เห็นว่าคำพูดที่มี
อยู่ในสุดตันตปิฎกไม่มีในอภิธรรมปิฎก. เช่นเดียวกับคำพูด
บางคำในอภิธรรมปิฎก ไม่มีในอภิธัมมัตถสังคหะที่เรา
เอามาเรียนกันอยู่.

แล้วท่านยังเขียนต่อไปว่า “ความแตกต่างกัน
ระหว่างสุดตันตปิฎกกับอภิธรรมปิฎกนั้น มิได้เกี่ยวกับ
เนื้อหาของเรื่อง มันต่างกันแต่เพียงวิธีจัดคำ วิธีใช้คำ
ส่วนใจความนั้นเพ่งเล็งถึงสิ่งเดียวกัน” ใช้คำต่างกัน
จัดคำต่างกัน วางรูปโครงการสั่งสอนต่างกัน แต่เพ่งเล็ง
ถึงเนื้อเรื่องเดียวกัน. ท่านเขียนต่อไปว่า “สุดตันต-
ปิฎก อธิบาย คำสอน ด้วย ภาษา พุทธ ตาม ธรรมดา แบบ ของ
ชาวบ้าน. สุดตันตปิฎก พุทธภาษา ธรรมดา ที่ชาวบ้าน พุทธ
ซึ่งเป็นคำพูดที่ไม่ถูกต้องตามทางของปรัชญาบ้างไม่มากนักน้อย;
ส่วนคัมภีร์อภิธรรมปิฎกนั้น ใช้ภาษาทางปรัชญาอย่าง
บริสุทธิ์ ในความหมายชั้นปรมาตม์” ท่านบอกเราว่าพูด
เรื่องเดียวกัน แต่สุดตันตปิฎก พุทธภาษา ชาว บ้าน พุทธ
นั้น จะ ไม่ ถูก ตาม ความ หมายถึง ทาง ปรัชญา อยู่ บ้าง ไม่ มาก
กันน้อย; เพราะว่าสุดตันตปิฎกต้องพูดเป็นเรื่องราวที่
เกี่ยวกับมนุษย์ เพราะฉะนั้นจึงพูดว่าฉัน พูดว่า
ข้าพเจ้าพูดว่าท่าน พระพุทธเจ้าเองก็พูดว่า “เราตถาคต”
อย่างนั้นแล้วพระพุทธเจ้าก็สอนอยู่หยก ๆ ว่าเราไม่มี มีแต่
ขันธุ์ แต่ธาตุ แต่อายตนะ แล้วทำไมพระพุทธเจ้าพูดว่า

“เราตถาคตเป็นอย่างนั้นเป็นอย่างนี้.” นั้นมันไม่ถูกตามทาง
แห่งปรัชญา หรือ Logic เพราะฉะนั้นจึงถือว่าสุดตันต-
ปฏิภานนั้นพูดภาษาชาวบ้าน ; ส่วนอภิธรรมปฏิภานนั้นพูดภาษา
ปรมัตถ์ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล พูดเป็นขั้นๆ ธาตุ อายตนะ
เป็นภาษาปรัชญาบริสุทธิ์.

แต่แล้วตรงนั้นขอแทรกหน่อยว่า คัมภีร์อภิธรรม
ปฏิภานบางส่วน เช่น คัมภีร์วิภังค์ ตอน ฐัมมททวิภังค์นั้น พูดถึง
เปรตพูดถึงเทวดา พูดถึงนรกอย่างบุคคลาริษฐาน นั้นผิด
หลักอภิธรรมเลย เพราะไปพูดอย่างบุคคลเข้าอีก. อภิธรรม
ปฏิภานทั่วไปพูดอย่างธรรมชาติ ขั้นๆ ธาตุ อายตนะ ไม่ใช่
สัตว์ ไม่ใช่บุคคลทั้งนั้น เป็นที่ยอมรับ ; แต่มีบางแห่ง
เช่นตรงนี้เป็นต้น พูดอย่างสัตว์อย่างบุคคล เป็นนรก
อย่างนั้น เป็นสัตว์ เป็นเปรตอย่างนั้น อะไรอย่างนี้.
อย่างนี้แล้วก็แย่ แล้วนักอภิธรรมบ้านเราก็อชอบเอาอันนี้
มายืนยันด้วย ยิ่งเสียหายหมดเลย.

ที่นี้ท่านญาณดิลกเขียนไว้ต่อไปว่า “การศึกษา
อภิธรรมในทุกเงื่อนไข ผู้มันต้องมี ความ คั่นเคย อย่าง

๘ ถึง ๘ เป็นการล่วงหน้าต่อคำสอนชั้นมูลฐาน และความ
 มุ่งหมายของจริยธรรมของพุทธศาสนาเสียก่อนเท่านั้น ;
 ทำได้อย่างนี้ อภิธรรมบัญญัติจึงมีประโยชน์” ท่านว่าอย่างนี้
 ผู้ที่จะไปเรียนอภิธรรมนั้น ต้องทำความคุ้นเคยกับหลัก
 คำสอนชั้นมูลฐาน คือว่าพุทธศาสนามีหลักมูลฐานอย่างไร
 นั้นต้องคุ้นเคยเสียก่อน; มิฉะนั้นจะเขวเมื่อไปเรียนอภิธรรม
 บัญญัติ. แล้วความมุ่งหมายของจริยธรรมของพุทธศาสนา^๘คือ
 สอนเรื่องไม่มีตัวไม่มีตน ไม่ให้เห็นแก่ตน ต้องศึกษาให้
 แจ่มแจ้งจนเป็นที่คุ้นเคยกันเสียก่อน แล้วไปศึกษา อภิธรรม
 บัญญัติ จะได้รับประโยชน์จากอภิธรรมบัญญัติ; มิฉะนั้นจะ
 เขว คือจะพลัดตกไปสู่ธรรมดำโดยไม่รู้สีกตัว อย่างที่พระ
 พุทธเจ้าท่านว่า.

นี่นักปราชญ์คนนี้เป็นชาวเยอรมันตายไปแล้ว เขา
 เขียนไว้อย่างไม่เข้าใครออกใคร. แต่เขาเป็นฝรั่ง ที่
 เราลองไปฟังนักปราชญ์ชาวลังกาเองดูบ้าง. เกี่ยวกับชาว
 ลังกานั้นต้องอธิบายกันหน่อย ชาวลังกานั้นยึดมั่นพระ-
 พุทธศาสนาแน่นแฟ้น เป็น Conservative ยิ่งกว่า

พวกเรา คล้ายๆ กับว่าพุทธศาสนาและคัมภีร์ต่างๆ ใคร
 แต่ละต้องไม่ได้. นี่เลือดลิงกาต้องเป็นคนอย่างนี้. แต่นาย
 คน ๆ นี้ที่เป็นเลือดลิงกาแท้ๆ ยังเขียนไว้อย่างนี้. จะอ่าน
 ให้ฟัง เขาชื่อ Cassius A. Pereira นมนี้เป็นชื่อภาษา
 โปรตุเกส ซึ่งเข้าไปมีอิทธิพลในประเทศลังกาคนหนึ่ง
 ฉะนั้นชาวลังกาจำนวนมากมีชื่อเป็นภาษาโปรตุเกส. เขา
 เขียนว่า : “เราไม่สามารถที่จะกำหนดเจาะจงลงไปได้ว่า การ
 ปรากฏของพระคัมภีร์อภิธรรมทั้ง ๗ นี้ ในรูปลักษณะที่
 เราเห็นอยู่เวลานี้มันมีขึ้นมาเมื่อไร. หลักฐานในภายใน
 (หมายความว่าในวงพุทธศาสนา) ในคัมภีร์นั่นเองแสดงให้เห็น
 เห็นชัดว่า คัมภีร์ธัมมสังคณี คัมภีร์วิงค คัมภีร์ปฏ
 ฐานะ ๓ คัมภีร์นเบนของเก่าที่สุด ซึ่งอาจจะได้สวด
 เป็นสังคิตตามรูปที่ปรากฏแก่เราในเวลา ; สวดมาแล้ว
 ตั้งแต่การประชุมสังคายนาครั้งที่ ๒ (ราวร้อยปี พ.ศ. ๑๐๐)
 ส่วนคัมภีร์ชาตูกถา, คัมภีร์ปุคคัลบัญญัติ, คัมภีร์ยมก
 ด้วยนั้น เป็นเพียงของก่อนสมัยอโศก (พระเจ้าอโศกก็
 ๓๐๐ ปีเศษ) และได้ถูกนำเข้าสู่สังคิตแล้ว ในรูปที่คล้าย
 กับรูปปัจจุบันนี้มากที่สุด ในการทำสังคายนาครั้งที่ ๓

ในรัชสมัยของพระเจ้าอโศกนั่นเอง” ตอนนั้นชี้ให้เห็นว่า

๓ คัมภีร์แรกนั้นเก่ากว่าเพื่อน มีเลขตั้งแต่สังคายนาครั้งที่ ๒,๓ คัมภีร์หลังนี้เพิ่งจะมีบริบูรณ์เมื่อสังคายนาครั้งที่ ๓ แต่เกือบจะบริบูรณ์เท่านั้น. ส่วนคัมภีร์กถาวัตถุณั้น ตามที่เราทราบกันอยู่เดี๋ยวนี้ มีอายุสืบต่อมาหลังจากสังคายนาครั้งที่ ๓ ตามที่พระโมคคัลลีปุตตะเถระ ได้ร่ายกรองขึ้นเพื่อป้องกันกำจัดมิจฉาทิฎฐิต่าง ๆ ที่เป็นอันตรายต่อความจริง ซึ่งค่อย ๆ เกิดมากขึ้น ๆ จนถึงเวลานั้น. เพราะฉะนั้นในคัมภีร์กถาวัตถุณั้นจึงมีเรื่อง กล่าวถึงพวกมิจฉาทิฎฐิต่าง ๆ เพิ่งเกิดขึ้นทางแคว้นอินเดียนได้ ในแคว้นอันทระหรืออะไรพวกนี้ เมื่อสัก ๕๐๐-๖๐๐ ปี หลังพุทธปรินิพพานก็มีมันเป็นอย่างนั้น. ถ้ามันเก่าตั้งแต่ครั้งกระโน้นจริง ทำไมจะต้องมาพูดเรื่องเมื่อ พ.ศ. ๕๐๐ และ ๖๐๐ ได้. ฉะนั้นจึงถือว่าเป็นของที่เพิ่มเข้าไปตามสมควรจะเพิ่ม.

ที่ท่านผู้เขียนต่อไปว่า “ดังนั้นหลักฐานต่างๆ เท่าที่หาได้ ได้พิสูจน์ให้เห็นว่าพระคัมภีร์ทั้ง ๗ นั้น ตามรูปโครงหน้ามันแล้วไม่หลังกว่าปี ๒๕๐ ก่อนคริสตศักราช คือ

ว่าไม่หลังกว่าปี พ.ศ.๒๕๐ แล้วจากหลักฐานต่าง ๆ นั้น เราพอจะเชื่อได้ว่าพระคัมภีร์ทั้ง ๗ นั้นไม่ได้ถูกบิดผันแก้ไข โดยเจตนาตลอดเวลาที่มีอยู่ในเกาะลังกา” ท่านผู้กล่าวเป็น ชาวลังกา ท่านยืนยันขึ้นว่าหลักฐานต่าง ๆ ที่จะหาได้ ทำให้เชื่อได้ว่าตลอดเวลาที่สอนอยู่ในลังกา ไม่มีใครกล้าแตะต้องแก้ไขบิดผันโดยเจตนา; แต่มีข้อแม้ที่ท่านเขียนไว้ว่า “มิใช่มันจะเป็นไปไม่ได้ว่าจะไม่มีความผิดพลาดที่เกิดขึ้นโดยไม่เจตนาจากผู้ศึกษา หรือ ผู้คัดลอก พระคัมภีร์นั้น ๆ. ถ้าหากว่ามันไม่มีข้อผิดพลาดเสียเลย มันก็เป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์เกินไป” ท่านว่าอย่างนั้น “เดี๋ยวเห็นอยู่ชัดว่า มันมีความผิดพลาดบางอย่าง แต่ไม่ใช่ในส่วนที่เป็นเรื่องสำคัญ” เขียนไว้อย่างนี้.

Professor T.W. Rhys Davids ผู้มีชื่อเสียงที่สุดฝ่าย
 ปรียัติ ก่อตั้งสมาคม Pali-Text Society ที่ลอนดอนนั้น
 ท่านถือว่ามันเป็นเพียงเรื่องทางฝ่ายปรัชญา หรือเรื่องจิต-
 วิทยาเท่านั้นเอง; ไม่มุ่งหมายทางตัวศีลธรรมที่เป็นความ

มุ่งหมายของพุทธศาสนา; เป็นคำอธิบายศีลธรรมในพุทธศาสนาในแง่ของปรัชญาและจิตวิทยา.

ที่นี้มีคนหนึ่งเป็นชาวอินเดียเอง ชื่อ Hary Singh Gour เป็นนักศึกษาที่มีชื่อเสียงคนหนึ่ง เขาใช้คำสั้น ๆ ลุน ๆ ว่า “อภิธรรมปิฎกเป็นคำอธิบายพระพุทธวจนะของตน บางคำที่มันยาก” นี้ก็เห็นจะพอกันที่สำหรับเครดิตของอภิธรรมปิฎก. สรุปสั้น ๆ แต่เพียงว่า มันอยู่ในวิสัยที่เราควรจะวิจารณ์อย่างอิสระ ฉะนั้นอย่ากลัวเลย.

ที่นี้เรื่องที่น่า่วงนอนยิ่งขึ้นไปอีก หยิกขาได้เป็นครั้งที่ ๒ คือปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับอภิธรรมปิฎก ลองฟังดูบ้าง.

ปาฏิหาริย์ต่างๆ ที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมปิฎกที่เป็นเหตุให้เราเชื่ออย่าง หลับหู หลับตา จนเกิด อภิธรรม รังหนุ. อภิธรรมรังหนุนี้เกิดขึ้นมาได้ในประเทศไทย เพราะอำนาจปาฏิหาริย์ที่เกี่ยวกับพระอภิธรรมปิฎก ฉะนั้นลองฟังให้ดี ผู้ที่สละเงินซื้อใบลานจน ไปสุขุมไว้บนเพดาน ให้เป็นรังหนุนี้มันเกิดมาจากปาฏิหาริย์ของอภิธรรมปิฎก.

ปาฏิหาริย์เกี่ยวกับ อภิธรรม ปิฎกที่สำคัญ ก็คือ เรื่องว่า พระพุทธเจ้า ได้เสร็จ ขึ้นไป บนสวรรค์ ชั้น ดาวดึงส์แล้ว

แสดงอิทธิฤทธิ์ที่นั่น โปรดเทวดาที่เคยเป็นพระมารดาของท่าน. นี่คือพระมหาปฎิหาริย์ แล้วก็ปฎิหาริย์ที่เนื่องกัน เช่นต้องแสดงยกมปฎิหาริย์ก่อน แล้วขึ้นไปอย่างไร แล้วลงมาอย่างไร. แต่เรื่องสำคัญมันว่าขึ้นไปบนเทวโลกแสดงอิทธิฤทธิ์ ซึ่งชาวบ้านหรือนักปราชญ์ในเมืองมนุษย์ ฟังไม่รู้เรื่อง แต่ไปแสดงแก่เทวดาให้รู้เรื่องได้; เทวดาซึ่งเอาแต่เล่นแต่กินแต่สบายนั้นนะ.

เรื่องนี้ขอให้ท่านฟังเอาตามลำนิดหน่อย เรื่องว่า พระพุทธเจ้าขึ้นไปบนเทวโลกนั้นนะ มันเป็นเรื่องจำเป็นที่ต้องมีในพุทธศาสนาของเรา เพราะว่าในศาสนาอื่น ๆ หรือแม้ว่าไม่เกี่ยวกับศาสนาเป็น ลัทธิ อื่น นั้น เขาจะมีว่า ศาสดาของเขา หรือบุคคลสำคัญของเขาต้องเคยขึ้นไปบนเทวโลกทั้งนั้น แล้วในฝ่ายพุทธศาสนาถ้าพูดว่าเราไม่มีแล้วมันก็แย; เพราะฉะนั้นมันต้องมีกับเขาบ้างให้จนได้.

ที่มันจะมีได้โดยฝีมือของใคร นั้นมันเป็นเรื่องที่จะต้อง มี เพื่อสร้างสถาบันที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นเราจะต้องพูดว่า พระพุทธเจ้าท่านมาเหยียบรอยพระบาทไว้ที่สระบุรี

นั้น ถ้าไม่พูดว่าพระพุทธเจ้ามาเหยียบไว้แล้ว ไม่มีใครสนใจหรอก. ที่นี้เราจะต้องมีอะไรที่ทำให้สนใจให้เป็นสถาบันเสียก่อน. พอมันเป็นสถาบันแน่นแฟ้นในจิตใจของประชาชนแล้ว มันใช้ได้แล้ว มันจะจริงหรือไม่จริงก็ช่างมันเถอะ เพราะเขาต้องการสถาบันอันแน่นแฟ้นในจิตใจของประชาชน. ที่ประเทศอินเดียครั้งกระโน้นก็เหมือนกัน ต้องการสถาบันอันนี้ให้เชื่อว่าพระพุทธเจ้าของเราเก่งไปหมดทุกสิ่งทุกอย่าง.

ทุกคนจะต้อง ระลึกถึง ข้อที่ว่า เราสวดกันอยู่ ทุกวันว่า “สัตถา เทวะมะนุสสานัง.” ถ้าเรื่องมันไม่จริงเราก็โกหกทุกวัน. เราพูดว่า “สัตถา เทวะมะนุสสานัง”: “อิติปิโสภควา อรหังสัมมาสัมพุทธโร วิชชาจะระณะสัมปันโน สุคะโต โลกะวิทู อะนุตตะโร ปุริสะทัมมะสาระถิ สัตถา เทวะมะนุสสานัง” ท่านเป็นครูทั้งของเทวดาและมนุษย์ ไม่ใช่ไปบนเทวโลกแล้วจะเป็นครูของเทวดาได้อย่างไร เราก็สวดอยู่ทุกวัน. ฉะนั้นเรื่องมันต้องเป็นไปได้ ต้องเข้ารูปกันได้. ฉะนั้นมันก็เป็นหน้าที่ของผู้รับผิดชอบในสมัย

นั้น จะเป็นพระมหาเถระที่เป็นประธานสงฆ์ทั้งหมดในเวลา
 นั้นก็ดี หรือจะเป็นพระมหาจักรพรรดิที่รับผิดชอบ เป็น
 องค์อุปถัมภ์ของพุทธศาสนาในเวลานั้นก็ดี จะต้องช่วยกัน
 รับผิดชอบให้มันเกิดสถาบันอันนี้ แน่นแน่นลงไป ในจิตใจ
 ของคนทั้งปวง ว่าพระพุทธเจ้ามีอะไรครบพร้อมหมด
 ทุกอย่าง ทุกเรื่อง แม้กระทั่งขึ้นไปบนสวรรค์.

ที่นี้ดูหินสลักที่จำลองมาไว้ที่นี้ หินสลักสมัยพุทธ
 สมัยสาญจนิน พ.ศ. ๔๐๐-๕๐๐ เท่านั้นเอง. เมื่อ
 พ.ศ. ๔๐๐-๕๐๐ มีความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าขึ้นสวรรค์
 เสร็จแล้ว ไปดูเถอะ เขาสลักบันไดขึ้นสวรรค์ลงสวรรค์
 ของพระพุทธเจ้าในหินสลักนั้น. ฉะนั้นแสดงว่าประชาชน
 เชื่อกันหมดแล้ว โดยอำนาจของพระราชามหาจักรพรรดิ
 ให้สลักภาพเหล่านี้ ประชาชนต้องเชื่อ. ในยุคที่มันฟ้อง
 กันไม่เชื่ออยู่สักครึ่งอายุคน พอตายหมด ยุคหลังมันเชื่อ
 หมด ว่าพระพุทธเจ้าขึ้นไปบนดาวดึงส์. นี้ พ.ศ. ๔-๕๐๐
 นี้เป็นอันว่าประชาชนเชื่อแน่นแน่นแล้ว มีหินสลักเหล่านี้
 เป็นพยาน. แล้วหนังสือคัมภีร์เรื่องพุทธประวัตินั้นเขียน

ที่หลังหินสลัก. คัมภีร์ลลิตวิตตะระหรือว่าพระพุทฺธจริตตะ
 อะไรก็ตาม เรื่องพุทฺธประวัติมันเขียนที่หลัง เมื่อประมาณ
 พ.ศ. ๙๐๐-พ.ศ. ๑๐๐๐ เพราะฉะนั้นหนังสือที่เขียน
 เขาเขียนตามหินสลัก. หินสลักเขาสลักในสมัยที่ไม่ได้ใช้
 หนังสือ ที่หินสลักนั้น พ.ศ. ๔-๕๐๐ ; ถ้าก่อนหินสลัก
 พ.ศ. ๔-๕๐๐ นั้นขึ้นไปอีก มันก็ถึงสมัยพระเจ้าอโศกเท่านั้น.

ในสมัยพระเจ้าอโศกเราไม่พบหินสลักเรื่องนี้เลย แต่
 เราได้เค้าเงื่อนอันหนึ่ง ซึ่งทำไมพระเจ้าอโศกไปสลัก
 ศิลารูปข้างยกเป็นเสาสูงไว้ตรงที่เมืองสังกัส แล้วระบุไว้ว่า
 สถานที่นั้นเป็นสถานที่ที่พระพุทฺธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลกมาสู่
 เมืองมนุษย์ตามเดิม. ที่เมืองสังกัสมีเสาอโศกใหญ่โตรูป
 ข้าง แล้วถือกันว่าเป็นที่ที่พระพุทฺธเจ้าเสด็จลงจากเทวโลก
 นั้นเป็นอันเชื่อได้ว่า อย่างน้อยพระเจ้าอโศกก็อยากจะให้มี
 สถาบันอันนั้นลงไป ในจิตใจของประชาชน ว่าพระพุทฺธเจ้า
 ท่านขึ้นสวรรค์แล้วลงมาจากสวรรค์ เพราะมันเป็น
 ประโยชน์ทางนโยบาย ทางอาณาจักร ทางธรรมจักร
 อะไรมหดยกอย่าง ; แต่ไม่มีการสลักภาพ. พ.ศ. ๓๐๐

จะมีเพียงลักษณะอย่างนี้. พ.ศ. ๔-๕๐๐ มีการสลักภาพ
 ทรายไปหมด. พ.ศ. ๙๐๐-๑๐๐๐ ก็เขียนเป็นหนังสือ เป็น
 คัมภีร์พุทธประวัติ อย่างปฐมสมโพธิ ที่เราเรียกใน
 เมืองไทยว่า ปฐมสมโพธิ ในอินเดียก็คือคัมภีร์ลลิต
 วิตตะระ คัมภีร์พุทธจริตะ มันก็มีเรื่องขึ้นดาวดึงส์. ฉะนั้น
 เรื่องขึ้นดาวดึงส์ต้องมี จริงไม่จริงก็ตามใจ มันต้อง
 ให้ฝังอยู่ในจิตใจของประชาชน ว่าพระพุทธเจ้าเป็นสัตถา-
 เทวมนุสสานัง สอนทั้งในเทวโลก มนุษย์โลก. นี้เรา
 เห็นใจยอมรับว่าจะต้องมี; แต่ที่จะให้เราถือว่าเป็นความ
 จริงนั้นมันไม่ได้. นี้เราไม่มงายเราถือตามพระพุทธเจ้า.
 พระพุทธเจ้าดีจริง คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าดีจริง โดย
 ไม่ต้องขึ้นไปบนเทวโลกหรอก. ยิ่งไม่ขึ้นไปบนเทวโลกเสีย
 อีกพระพุทธเจ้าจะเก่งกว่า; สำหรับเรามันเป็นอย่างนี้.
 แต่สำหรับประชาชนทั่วไป ซึ่งมีแต่ความเชื่อนั้น มันต้อง
 เป็นอย่างโน้น. เดียวนี้เราจะอยู่ในลักษณะที่มันถูกต้อง
 หรือพอดี เราจึงกล่าววิจารณ์เรื่องปาฏิหาริย์ไปเทวโลก ว่า
 มันไม่สมเหตุผลอยู่ในตัวมันเอง.

ในเรื่องราวนี้ มันจะมองเห็นในแง่วิจารณ์อย่างอิสระ :
 ข้อแรกจะมองความ วิตถารที่ว่า เมื่อพระพุทธเจ้าขึ้น ไปบน
 ดาวดึงส์เพื่อเทศน์แก่พวกเทวดานั้น จะขอเล่าเพื่อคนบาง
 คนที่ยังไม่รู้เรื่อง คนที่รู้เรื่องแล้วทนเอาหน่อย. พระ-
 พุทธเจ้าต้องขึ้นไปจำพรรษาบนดาวดึงส์ ๓ เดือน เพื่อจะ
 เทศน์โปรดบุคคลที่เคยเป็นพุทธมารดา เป็นประธานใน
 เทวดาทงหลาย. ที่นี้ท่านทำอย่างไร ท่านเป็นคนอย่าง
 เราๆ ท่านต้องฉันทข้าว แล้วจะอยู่บนนั้น ๓ เดือนได้
 อย่างไร. เข้าขึ้นท่านต้องลงมาบิณฑบาตในเมืองมนุษย์
 ข้อความเล่าว่า กลับไม่ลงมาสู่บ้านที่ท่านเคยอยู่คือ
 ชมพูทวีปนี้ แต่ก็ไปบิณฑบาตเสียที่อุตตรกุรุทวีปคือจะเป็น
 หลังภูเขาหิมาลัยไปทางประเทศรัสเซียโน้น; ไปบิณฑบาต
 ทางโน้น แล้วก็มาฉันทดินเขาหิมาลัย ที่สระอโนดาต
 เพื่อให้พระสาวรีบุตรไปเฝ้าที่นั่นทุกวัน แล้วก็แสดงแก่พระ-
 สาวรีบุตรว่าวันนี้ได้เทศน์อะไรที่บนดาวดึงส์. พระสาวรีบุตร
 ก็จำเอามา แล้วก็มาบอกแก่ภิกษุทั้งหลาย ๕๐๐ รูปช่วยจำ
 เอาไว้ ทุกวัน, ทำอย่างนี้. แต่พระพุทธเจ้าท่านต้องลง

มาบิณฑบาตในเมืองมนุษย์ ถ่ายอุจจาระ บีสสาวะใน
เมืองมนุษย์ เพราะมันทำบนทวโลกไม่ได้ ทำอย่างนี้
จนครบ ๓ เดือนหรือพรรษาหนึ่ง.

ที่นี้ถามว่า เมื่อท่านลงมาบิณฑบาตและฉันอาหารนี้
พวกเทวดาไม่คอยแยะหรือ ? ก็มีเรื่องว่าท่านนเรมิตพระ-
พุทธเจ้าอีกองค์หนึ่ง ให้แสดงธรรมแทนอยู่เหมือนที่ท่าน
แสดง พวกเทวดามันก็ไม่รู้-มันโง่. ที่นี้ ๓ เดือนในประเทศ
ไทย ๑ พรรษา ๓ เดือนในประเทศไทย มันเท่ากับ ๒-๓
ชั่วโมงในทวโลก มันก็ยังไม่รู้ชั. คุณเคยรู้เรื่องเปรียบเทียบ
เวลาเกี่ยวกับอย่างนี้หรือเปล่า : ๑ วันในเมืองมนุษย์
เท่ากับกัณหาทีในทวโลก; ๑ วันในทวโลกเท่ากับกัรร้อยปี
ในเมืองมนุษย์เป็นต้น. เพราะฉะนั้น ๓ เดือน พรรษา
หนึ่งอย่างมนุษย์นี้เท่ากับ ๒-๓ ช.ม. ในเมืองเทวดา. แล้ว
เวลาระหว่างนั้นพระพุทธรเจ้าต้องลงมาบิณฑบาตที่นี้ ถ่าย
อุจจาระ บีสสาวะที่นี้ตั้ง ๙๐ ครั้ง ๒-๓ ช.ม.- ในเมือง
เทวดานั้น. เาละเป็นอันว่าท่านทำได้อย่างนั้น. นี้เรา
ก็สงสัยว่าทำไมต้องไปบิณฑบาตฝ่ายอุตตกรุช่อนตัวอย่างนี้

ทำไม มาบิณฑบาตกับพวกเราตามเคยไม่ได้หรือ ; นั้นมัน
 ส่อพิรุณอย่างนี้. แล้วเมื่อพระพุทธเจ้าลงมาบิณฑบาต
 จันอยู่ทางนี้ พระพุทธนิมิตทางโน้นพูดว่าอะไร รู้ได้
 อย่างไม่รู้ หรือท่านยังบันดาลให้ท่านพูดอยู่ แล้วท่าน
 จันเข้าไปพาลงอย่างนั้นหรือ มันเป็นเรื่องที่ชวนให้
 วิจารณ์อย่างนี้เรื่อยไป.

ที่นี้เรื่องทั่วไปในพระไตรปิฎกมีว่า เทวดาก็ลงมา
 ในเมืองมนุษย์เฝ้าพระพุทธเจ้าหรืออะไรบ่อย ๆ ทำไม
 พระพุทธเจ้าไม่เรียกเทวดาลงมาประชุมกันที่เมืองมนุษย์ละ
 เรียกเทวดาทิ้งหลายลงมาประชุมกันเสียที่เมืองมนุษย์ ; มัน
 คงทำไม่ได้อีกแหละ. ๒-๓ ช.ม. ของพวกโน้นมันเท่ากับ
 ๓ เดือนของพวกนี้ มันทำไม่ได้อย่างนี้.

ที่นี้ถ้าเราดูเรื่องที่พูด ไส้ลั่นก็กุสลาธัมมา
 อุกุสลาธัมมา อภัยกตาธัมมานี้ เทวดาทิ้งไม่รู้เรื่องแน่
 ไส้ลั่นมาถึงก็พูดอย่างนี้ เทวดาทิ้งไม่รู้เรื่องแน่ แล้วจึง
 แจกขันธ์แจกธาตุแจกอายตนะซับซ้อนลึกซึ้งออกไป ก็ยัง
 ฟังไม่รู้เรื่อง เพราะไม่ได้พูดถึงเรื่องบุคคลอย่างบุคคลาธิษ-

ฐานที่มีความทุกข์ ต้องการจะดับทุกข์อย่างนี้ ท่านไม่เคยพูด. ก็เป็นอันว่าเรื่องที่แสดงแก่พุทธมารดานั้นมันไม่อยู่ในวิสัยที่ท่านจะฟังถูก. ให้คุณไปเปิดดูอย่างทีชอร่องเมื่อตะกี้ว่าอดสำหไปชออิทธิกรมปิฎกมาอ่านดู คุณจะรู้สึกตัวได้เองว่าเทวดาฟังไม่ถูก. นี่มันมีข้อที่จะวิจารณ์อย่างนี้.

ทีนี้ดูสำนวนที่มันอยู่ในบาลีอิทธิกรมปิฎกนั้น มันเป็นส่วนอีกชนิดหนึ่งไม่เหมือนกับสำนวนสุดตันตปิฎกแล้ว มันถือว่าเป็นสำนวนรุ่นหลัง สำนวนที่หลังซึ่งเลเวลลงมา และอีกทีหนึ่งก็เป็นสำนวนสอนเด็กในโรงเรียน ตามวิธีหนังสือที่ทำมันให้ชัดเจนรัดกุมตายตัว เหมือนกับหนังสือสำนวนสอนเด็กในโรงเรียนอย่างนั้น คือสำนวนที่ใช้สอนในโรงเรียน ว่าอย่างนั้นก็ได้อ้อ แม้ไม่ใช่เด็ก, แต่เป็นสำนวนสอนในโรงเรียน. อิทธิกรมปิฎกเป็นอย่างนี้, ส่วนสุดตันตปิฎกนั้นเป็นสำนวนพูดกับชาวบ้าน พูดกับมนุษย์ตามปกติเลย แล้วแต่เรื่องอะไรมันจะเกิดขึ้น ไม่ใช่สำนวนในโรงเรียน. อิทธิกรมปิฎกสำนวนในโรงเรียนสอนตรรกวิทยา จิตวิทยา; ส่วนสุดตันตปิฎก นี้เป็นสำนวน

พูดกันตามธรรมดาในเรื่องความดับทุกข์. นี่มันเป็นเรื่อง
 ที่ชี้ให้เห็นว่าทำไมพระอาจารย์ผู้เขียนอรรถกถาสมันตปาสา
 ทิกานอาจารย์ผู้เคร่งครัดอย่างยิ่ง Conservative อย่างยิ่ง;
 คือพระพุทฺธโฆษาจารย์ เขียนว่า อภิธรรมปิฎกนั้นมันรวม
 อยู่ในขุททกนิกาย ลองคิดดู ท่านแปลหรืออย่างไร.

ที่นี้ดูอีกแง่หนึ่งว่าสุดต้นตอปิฎกทุกเรื่องที่เกิดขึ้นจะ
 ระบุสถานที่ที่เกิดเรื่อง แล้วพระพุทฺธเจ้าตรัส แล้วตรัส
 แก่ใคร บอกเป็นเรื่อง ๆ ไปเลย. ส่วนในอภิธรรมปิฎกไม่
 บอก ไม่มีบอกว่าตรัสแต่ใครที่ไหน ไปเปิดดูอภิธรรมปิฎก
 เองจะเห็นว่าไม่มีบอกว่าตรัสแก่ใครที่ไหน ไม่มีบอกว่า
 ตรัสแก่พุทฺธมารดาในสวรรค์ ที่ว่าตรัสแก่พุทฺธมารดา
 ในสวรรค์นั้น มันคนที่หลังว่า ไม่มีอยู่ในตัวพระไตรปิฎก
 เอง ไม่มีอยู่ในตัวอภิธรรมปิฎกเอง ไม่มีอยู่ในตัวอรรถกถา
 ของอภิธรรมปิฎกโดยตรงเอง; มีแต่ในหนังสือที่คนชั้น
 หลังแต่ง ชั้นหลังว่า. นี่พวกเรามันโง่ว่าพระพุทฺธเจ้าว่า
 หรือว่าในอภิธรรมปิฎกมันว่า มันเป็นอย่างนี้ ขอภัยพุด
 หยาบคายหน่อย. ในอภิธรรมปิฎกมันไม่มีบอกว่าพระ

พุทธเจ้าตรัสทันทีทันที มันโผล่ขึ้นมาก็เป็น กุสลาธัมมา
อกุสลาธัมมาเลย; แล้วเป็นสำนวนสอนในโรงเรียน ไม่
ใช้สำนวนพูดกับคน.

ที่นี้ที่น่าคิด : สุตตันตปิฎกมีหลักฐานเรื่องทีพูด;
เรื่องคนฟังอะไรเสร็จหมด แล้วก็ไม่ว่าใคร ๆ ว่าถ้าไม่เชื่อ
จะตกนรก. ในตัวสุตตันตปิฎกเองก็ไม่ได้ว่าถ้าไม่
เชื่อจะตกนรก. พระอรธรรคกถาจารย์ของสุตตันตปิฎกทั้ง
หลายก็ไม่ว่าถ้าใครไม่เชื่อจะตกนรก. แต่อภิธรรม
ปิฎกนี้ประหลาดมีการว่าโดยใครก็ตามใจ กระทั่งเดี๋ยวนี้ว่า
ถ้าไม่เชื่อจะตกนรก. ทำไมของตีพิเศษจะต้องมาชู้กัน
อย่างนี้, นี้ก็ช่วยเอาไปคิดดูด้วย. เมื่ออภิธรรมปิฎกมี
ปาฏิหาริย์ถึงอย่างนี้แล้ว ว่าพระพุทธเจ้าไปเทศน์บน
ดาวดึงส์ก็เชื่อแล้ว ทำไมจะต้องเอามาชู้ว่า ถ้าไม่เชื่อจะ
ต้องตกนรกอีกล่ะ. มันขัดขวางกันอย่างยิ่ง.

ที่นี้ที่ประหลาดต่อไปอีกก็คือว่า มันพูดแต่เรื่อง
ตัวหนังสือขยายความ พูดเป็นอักษรศาสตร์ การขยาย
ความ ทางตรรกวิทยา ทางจิตวิทยา; ไม่พูดเรื่องการ

ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์เลย. เรื่องสมณะ เรื่องวิปัสสนามีชนิดเดียว หรือเรียกได้ว่าไม่มีในอภิธรรมปิฎก. ในอภิธรรมมัตถสังคหะ ๙ ปริเฉท นั้น มีอยู่สักครึ่งปริเฉทเท่านั้นที่จะพูดถึงตัวการปฏิบัติ; แล้วก็เอ่ยถึงสักแต่ว่าชื่อ แล้วก็ไม่แปลกออกไปจากสูตรต้นตอปิฎกที่ตรงไหนเลย. แต่ไปพูดเรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่องเหตุ เรื่องอะไรต่างๆ ไม่รู้จักปริเฉทต่อกี่ปริเฉท มากมายหลายหมื่นหลายแสนคำพูด; นั้นมันน่าสงสัย.

ที่นี้เรื่องที่จะเป็นประโยชน์โดยตรงเช่นว่า ปฏิบัติอานาปานสติอย่างไร กายคตาสติอย่างไรมันไม่มี. มันมีแต่ในสูตรต้นตอปิฎก. แล้วถ้ามีคำอธิบายเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่ใดบ้าง มันก็อยู่ในคัมภีร์ปฏิสัมภิทามัคค์ ที่เดี๋ยวนี้ยังติดค้างอยู่ในขุททกนิกายในสูตรต้นตอปิฎก. คำอธิบายอานาปานสติอย่างละเอียดอย่างที่มีในปฏิสัมภิทามัคค์นั้นไม่มีในอภิธรรมปิฎก. มันน่าน้อยใจ มันน่าเสียดาย ที่ว่าเรื่องที่มีประโยชน์โดยตรงมันไม่มี มันมีแต่เรื่องตัวหนังสือที่ลึกลับซึ่งเป็นนักปราชญ์ เป็นบรมปราชญ์เรื่อยไปไม่มีที่สิ้นสุด.

เอาละจะยกตัวอย่างเปรียบเทียบอีกอย่าง หนึ่งว่าเรื่องเดียวกัน คือชื่อ ๆ เดียวกัน พูดยกกันเสียคนละแง่ : ยกตัวอย่างเรื่องอกุศลมูล. เรื่องโลภะ โทสะ โมหะ เรียกว่าอกุศลมูล. ถ้าพูดยกเรื่องอกุศลมูล ในสุดตันต-ปิฎกจะบอกว่าละมันอย่างไร โดยชัดเจนโดยพิศดารเลย; แต่ในอภิธรรมปิฎกมันจะมีแต่แจกลูก คำว่าอกุศล คำว่ากุศล และคำว่าโลภะ คำว่าโทสะ โมหะ แจกออกไปตามที่มีมันมีรากอย่างไร มีปัจจัยอย่างไร รากไหนสัมพันธ์กับรากไหนอย่างไร ไปแต่เรื่องอย่างนั้นทั้งนั้น. ที่จะบอกว่าละมันอย่างไร มันไม่มี. นี่ว่าพูดยกเรื่องเดียวกันแล้ว สุดตันตปิฎกจะพูดที่เป็น apply คือใช้ปฏิบัติได้แก่คนนี้; ส่วนอภิธรรมปิฎกจะพูดภาษาหนังสือภาษาปรัชญา ภาษาจิตวิทยาตามวิธีของ Logic. นี่พูดยกเรื่องเดียวกัน ชื่อเดียวกัน ชื่ออกุศลมูลด้วยกัน มันต่างกันอย่างนี้.

ที่มันนำหัวที่ว่า เรื่องเหตุการณ์ขนาดสำคัญถึงกับพระพุทธเจ้าขึ้นไปบนเทวโลกนี้ ทำไมมันไม่มีในพระไตรปิฎก; ส่วนเรื่องที่สำคัญน้อยกว่านั้นมันกลับมี. ใน

พระไตรปิฎก กลับมีเรื่องที่สำคัญน้อยกว่าถ้ามาเทียบกัน. เรื่องที่พระพุทธเจ้าขึ้นท้าวโลก เหตุการณ์สำคัญขนาดนี้ กลับไม่มีในพระไตรปิฎก. ในพระไตรปิฎกมีพูดถึงเรื่องที่สำคัญน้อยกว่านั้นมากมายหลายร้อยหลายพันเรื่อง. นี่มัน น่าสงสัยอย่างนั้น.

ทีนี้ในอภิธรรมปิฎกสอนเรื่องฉาน ๕ รูปฉาน ๕. นี่ผู้ที่เคยเรียนอภิธรรมคงรู้ว่าในอภิธรรมไม่มีฉาน ๔ ไม่มีรูปฉาน ๔ อย่างที่เราสอน ๆ กันอยู่ มันมีรูปฉาน ๕ ในอภิธรรม. ส่วนในสุตตันตปิฎกไม่มีฉาน ๕ ไม่มีรูปฉาน ๕ มีแต่รูปฉาน ๔. คุณจะว่าอย่างไร : ว่าพระพุทธเจ้าสอนมนุษย์สอนเรื่องฉาน ๔ พอสอนทเวดาสอนเรื่องฉาน ๕ พระพุทธเจ้าตกลงตกลงถึงขนาดนี้เขี้ยวหรือ. เมื่อสอนรูปฉานสอนมนุษย์ว่าฉาน ๔ พอสอนทเวดาสอนฉาน ๕ ; เราก็ไม่ยอม พระพุทธเจ้าเล่นไม่ซื่อแล้ว. ทีนี้มันไม่ใช่อย่างนั้น มันคนเขียนอภิธรรมปิฎก มันอยากจะอวดแบ่ง มันจึงเขียนเป็นฉาน ๕ เป็นรูปฉาน ๕. พระพุทธเจ้าท่านคงเส็งคงวาเสมอแหละ. รูปฉาน ๔ มันก็ต้อง ๔ แหละ. มันจะเป็นอย่างนั้นไปไม่ได้. สอนมนุษย์

อย่าง สอนทวดตาอย่าง, อย่างนี้ไม่เอา มันผิดหลักของ พระพุทธเจ้าในเรื่องเดียวกัน.

ขอให้นักถึงเรื่องที่พูดมาแล้วว่าในบาลีพระไตรปิฎก
 แท้ๆ พูดถึงเรื่องทำสังคายนาไม่มีพูดถึงอภิธรรมปิฎก. ที่นี้
 ปัญหามันยังเหลืออยู่แต่ว่า เทวโลกนั้นมันคืออะไร อยู่
 ที่ไหน. คุณเคยคิดบ้างหรือเปล่าว่าเทวโลกนั้นคืออะไร
 แล้วมันอยู่ที่ไหน? เทวโลกอย่างเด็กอมมือ มันก็อย่าง
 หนึ่ง เทวโลกอย่างคนผู้ใหญ่มีสติปัญญา มันก็อีกอย่าง
 หนึ่ง; แล้วเทวโลกตามภาษาอภิธรรมแล้วมันมีเป็นบ้าน
 เป็นเมืองเป็นอย่างนั้นไม่ได้ เพราะอภิธรรมจะพูดแต่
 เรื่องธรรมชาติ ไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล ไม่มีตัว ไม่มีตน
 ฉะนั้นเทวโลกมันก็จะหมายถึงอะไรอื่นที่ไม่ใช่บ้านเมืองก็
 ได้. นี่เป็นภาษาอภิธรรมที่ยิ่งไปกว่าอีก มันก็อยู่ที่จิตใจที่
 ต่างๆกัน. จิตใจในภาวะอย่างนั้นเรียกว่าเป็นมนุษย์,
 จิตในใจภาวะอย่างนั้นเรียกว่าเป็นเทวดา. ถ้าใครสะสมบุญ
 หาข้อนี้ได้ คือจะรู้ว่าเทวโลกคืออะไรแล้วปัญหาทั้งหมด
 อาจจะหมดไปก็ได้ แล้วเรื่องต่างๆ ก็เป็นเรื่องจริงหมด

แต่ก็ต้องตีความ ถือเอาตามตัวหนังสือตรง ๆ อย่างเรื่องของเด็ก ๆ ไม่ได้.

นี่เรียกว่าเรากล่าววิจารณ์อย่างอิสระ เป็นเรื่องแรก คือเรื่องปาฏิหาริย์ของอภิธรรมปิฎก ; ไม่ใช่เพื่อจะทำลายอภิธรรมปิฎก แต่เพื่อให้รู้ตามที่เป็นจริงว่าเราควรจะทำอย่างไร ; แล้วเราควรจะทำอนันต์ให้แก่บุคคลประเภทที่มีความเชื่ออย่างไร. พระมหาเถระหรือพระราชาท่านต้องสร้างสถาบันอันมั่นคงมาให้ได้ เพื่อความยั่งยืนมั่นคงของพระอภิธรรมปิฎกนั่นเอง ถ้าไม่สร้างเรื่องปาฏิหาริย์อันมั่นคงมาแล้ว บางทีมันหายไปหมดแล้ว ไม่มีเหลือถึงบัดนี้แล้ว หรือว่าเหลือก็เหลืออยู่ในวงที่แคบที่ไม่มีใครสนใจ เหลืออยู่แต่ในคัมภีร์ ; ไม่เป็นที่แตกตื่นของคนมาก ๆ อย่างนี้.

แล้วที่นักขอร้องให้ทงว่งนอนหยิกขาเป็นครั้งที่ ๓ ไหน ๆ จะพูดแล้วก็พูดกันเสียให้หมด แล้วคุณก็คงไม่มาอีก ว่าแง่หรือปมที่จะต้องวิจารณ์เกี่ยวกับอภิธรรม นั้นมันยังมีอยู่อีกบางแง่.

อาตมาอยากจะพูดอย่างไม่เกรงใจว่า พระพุทธทวณะ
 ที่เรียกว่าชั้นสูงสุด ยอดสุดของพระพุทธทวณะนั้นมันต้อง
 เป็นเรื่องที่ตที่สุด ที่ตรง ที่จริง. ถ้าเป็นเรื่องอภิธรรม
 ต้องเป็นอภิธรรมจริง ไม่ใช่อภิธรรมเพื่อ, เมื่อตะก็พูด
 กันมากแล้ว อะไรอภิธรรมเพื่อ อะไรอภิธรรมจริง. นี่
 พระพุทธเจ้าจะต้องตรัสแต่อภิธรรมจริงไม่ใช่อภิธรรมเพื่อ.
 อภิธรรมจริง ก็คือที่พระพุทธเจ้าท่านตรัสอยู่เสมอ ๆ ว่า
 “เอ เต สุตตันตา ตถาคตภาสิตา คัมภีรา คัมภีร์รัตนา
 โลกุตตรา สุญญตฺปปฏิสังยุตตา” มีเท่านั้นราว ๖ คำเท่านั้น
 เอง : คือระเบียบของสูตรที่ตถาคตตรัสเอง อันลึกซึ้ง
 อันมีความหมายลึกซึ้งเหนือโลกที่พูดแต่เรื่องสุญญตา นั้น
 แหะละคืออภิธรรมจริง มีน้อยแล้วไม่เพื่อแล้วตรงไปยังการ
 ปฏิบัติ. นอกนั้นเป็นอภิธรรมเพื่อ. แล้วสุญญตฺปปฏิ-
 สังยุตตา คือธรรมที่พูดเรื่องสุญญตา นั้นมันมีอยู่ก่อน
 อภิธรรมไหนหมด : ก่อนอภิธรรมในปฏิสัมภิทามัคค์, ก่อน
 อภิธรรม ๗ คัมภีร์ในอภิธรรมปิฎก. พระพุทธเจ้าท่าน
 สอนเรื่องสุญญตานั้นก่อน แล้วก็ไม่ได้ถูกเรียกว่า “อภิธรรม”
 มันแปลกที่ว่าอภิธรรมแท้ไม่มีชื่อเรียกว่าอภิธรรม อภิธรรม

แต่ไม่เชื่อว่าอภิธรรม; อภิธรรมที่เชื่อว่าอภิธรรมคืออภิธรรม เพื่อ เป็นอภิวินัยอภิธรรมที่ผูกกันเพื่อความเด่นของปัญญา ปฏิภาณ. นี้อภิธรรมเพื่อนั้นแหละชื่อว่าอภิธรรม. ส่วน อภิธรรมจริง ไม่มีชื่อว่าอภิธรรม แต่กลับไปมีชื่อว่า สุตตันตะ ที่กล่าวแต่เรื่องสุญญตาที่พระพุทธเจ้าตรัสเองที่ ลีลซึ่งเหนือโลก.

นี่ขอให้คิดเสียใหม่ให้ถูกกว่าอย่ากลัว อย่ากลัวว่าที่ อาตมาพูดไป ๆ นี้จะทำให้อภิธรรมหมดราคา; อย่าตกใจ อย่ากลัวว่าที่พูดอย่างนี้วิจารณ์อย่างนี้จะทำให้อภิธรรมหมด ราคา; มันมีแต่จะทำให้อภิธรรมเป็นอภิธรรมชัดขึ้น แล้ว ก็ใช้ประโยชน์ได้ตรงตามความมุ่งหมายของอภิธรรม; อย่า ไปได้ก้าวก้าว อย่าได้มีแรงที่ให้เราฝรั่งมันมาดูหมิ่นได้ว่า คนไทยงมงายเกี่ยวกับ อภิธรรม. อย่าลืมนี่พูดเมื่อ ตะกี้ว่า อภิธรรมมีตลสังคหะที่เป็นต้นตอของอภิธรรมเม็ด มะขาม; อภิธรรมมีตลสังคหะนี้ออกหน่อในลังกา ไปเติบโต ในพม่า มาออกดอกออกกลูกในเมืองไทยนี้อย่าลืมน. ถ้าเราทำ ผิดเกี่ยวกับข้อเท็จจริงอันนี้แล้วพวกฝรั่งเขาจะหัวเราะเยาะ.

ที่^๕น^๕อ^๕ภ^๕ิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕ตาม^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ย^๕ิ^๕ด^๕ม^๕ั^๕ถ^๕ิ^๕อ^๕ม^๕ั^๕น^๕ น^๕ั^๕ม^๕ั^๕น^๕อ^๕ภ^๕ิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕
 หนึ่ง อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕ที่^๕เป^๕็^๕น^๕อ^๕ิ^๕ส^๕ระ^๕ที่^๕ถ^๕ู^๕ก^๕ต^๕อง^๕น^๕ั^๕ม^๕น^๕อ^๕ก^๕อ^๕น^๕ห^๕ี^๕ง.
 อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕ตาม^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ย^๕ิ^๕ด^๕ม^๕ั^๕ถ^๕ิ^๕อ^๕ม^๕ั^๕น^๕ของ^๕ผู้^๕ห^๕ล^๕ง^๕อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕น^๕ั^๕ม^๕ั^๕
 เป^๕็^๕น^๕อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕อ^๕ก^๕อ^๕น^๕ห^๕ี^๕ง เรีย^๕ก^๕ว^๕่า “อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕ตาม^๕ท^๕ั^๕ศ^๕นะ^๕
 ของ^๕ท่าน” ; อย่าง^๕นี้^๕ไม่^๕ใช่^๕อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕จ^๕ริง^๕. ข้อ^๕นี้^๕เป^๕็^๕ร^๕ี^๕ย^๕บ^๕
 เท^๕ย^๕บ^๕ก^๕ัน^๕ได้^๕ก^๕ับ^๕ข้อ^๕ที่^๕ว^๕่า พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕ตาม^๕ท^๕ั^๕ศ^๕นะ^๕ของ^๕ท่าน
 ไม่^๕ใช่^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕จ^๕ริง^๕ : พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕จ^๕ริง^๕ไม่^๕ใช่^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕-
 เจ้า^๕ตาม^๕ท^๕ั^๕ศ^๕นะ^๕ของ^๕พ^๕ว^๕ก^๕ท่าน คือ^๕ท^๕่^๕ท่าน^๕ย^๕ิ^๕ด^๕ม^๕ั^๕ถ^๕ิ^๕อ^๕ม^๕ั^๕น^๕ ร^๕ัก^๕และ
 เล^๕ื่อ^๕ม^๕ส^๕ไ^๕น^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕ม^๕าก^๕เก^๕ิน^๕ไป ม^๕ัน^๕ก^๕็^๕ว^๕าด^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕
 ตาม^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ร^๕ู้^๕ส^๕ึก^๕ ให้^๕ค^๕ว^๕า^๕ห^๕มา^๕ย^๕ตาม^๕ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ร^๕ู้^๕ส^๕ึก^๕ ม^๕ัน^๕
 เป^๕็^๕น^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕ตาม^๕ท^๕ั^๕ศ^๕นะ^๕ของ^๕ท่าน^๕ส^๕ำ^๕ห^๕า^๕บ^๕อ^๕ุ^๕ปา^๕ทา^๕น^๕ย^๕ิ^๕ด^๕ม^๕ั^๕
 ถ^๕ิ^๕อ^๕ม^๕ั^๕น^๕; นี้^๕ไม่^๕ใช่^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕จ^๕ริง^๕. พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕ตาม^๕
 ค^๕ว^๕า^๕ม^๕อ^๕ย^๕าก^๕ ค^๕ว^๕า^๕ห^๕ว^๕ัง^๕ ค^๕ว^๕า^๕ม^๕ร^๕ัก^๕ ค^๕ว^๕า^๕ห^๕ล^๕ง^๕ของ^๕ท่าน^๕น^๕
 ไม่^๕ใช่^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕จ^๕ริง^๕. พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕จ^๕ริง^๕ต^๕อง^๕ไม่^๕เป^๕็^๕น^๕
 อย่าง^๕นั้น คือ^๕เป^๕็^๕น^๕อ^๕ิ^๕ส^๕ระ^๕ตาม^๕แบ^๕บ^๕ของ^๕ท่าน. ที่^๕น^๕อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕
 ก็^๕เห^๕ม^๕ือ^๕น^๕ก^๕ัน : อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕ตาม^๕ท^๕ั^๕ศ^๕นะ^๕ของ^๕ท่าน^๕ไม่^๕ใช่^๕อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕
 จ^๕ริง^๕ ต^๕อง^๕เป^๕็^๕น^๕อภิ^๕ท^๕ร^๕ร^๕ม^๕ตาม^๕แบ^๕บ^๕ของ^๕พระ^๕พ^๕ุ^๕ท^๕เจ้า^๕ แ^๕ล^๕ว^๕

ก็ไม่เรียกว่าอภิรกรรมด้วย แต่เรียกว่าสุดตันตะ และพูด
แต่เรื่องสูญญตา.

ความเชื่อของคนจำนวนมาก มันเป็นของเชื่อไม่ได้
เพราะว่าคนโง่มีมากในโลกนี้จริงไหม เอ้า พูดกันตรงๆ
ว่าในกรณีทั่วไปคนโง่มีมากกว่าคนฉลาดเหลือประมาณใน
โลกนี้. ฉะนั้นความเชื่อหรือความเข้าใจของคนส่วนมากนั้น
เชื่อไม่ได้เพราะมันเป็นคนโง่ เพราะฉะนั้นเราอย่าถืออะไร
ตามๆ กันมา ได้ยินกันมา เหมือนหลักกาลามสูตรห้ามไว้.
เราต้องแยกตัวออกมาเป็นผู้มีอิสระมีสติปัญญา ให้สติ-
ปัญญาเป็นตัว อย่าให้ความโง่เป็นตัว. ฉะนั้นความเชื่อ
ของมวลชนเอาเป็นประมาณไม่ได้เพราะงมงาย ฉะนั้น
อย่าเชื่ออิทธิกรรมตามความเชื่อของมวลชน หรือคนส่วน
มากเลย เชื่อตามเหตุผลหรือตามความรู้สึกที่แท้จริงไปตาม
สามัญสำนึกอย่างอิสระเหมือนที่วิจารณ์ให้ฟังมาแล้วเถิด.

ทีนี้ก็ยากให้มองให้ลึกลงไปว่า แม้ว่าคนส่วนมาก
จะเชื่ออิทธิกรรมว่าอย่างนั้น อย่างนั้น อย่างโน้น ศักดิ์สิทธิ์
อย่างนั้น แต่ว่าคนส่วนมากก็ยังหวังพึ่งสุดตันตะอยู่นั้นแหละ

ในกรุงเทพฯ ก็ดี ที่ไหน ๆ ก็ดี คนส่วนมากยังหวังฟัง
 สุตตันตะทั้งนั้นเลย ไม่ได้หวังฟังอภิธรรม. เอาอภิธรรม
 ไว้พูดเบ่งทับคนอื่นเป็นนักปราชญ์เท่านั้น แต่ที่จะดับทุกข์
 ปฏิบัติเพื่อดับทุกข์โดยตรงแล้ว ฟังสุตตันตะทั้งนั้น.

พระอรหันต์ครั้งพุทธกาล ท่านไม่ประสีประสาต่อ
 อภิธรรม เป็นพระอรหันต์กันเป็นสิบเป็นร้อยแล้ว ไม่
 เคยได้ยินคำว่า “อภิธรรม”; แต่มีอภิธรรมที่ไม่มีชื่อว่า
 อภิธรรม คืออนัตตา สัจจญาณั้นแหละคืออภิธรรม แต่
 มันไม่มีชื่อว่าอภิธรรม. คนเป็นพระอรหันต์รอดตัวกัน
 มาได้เพราะอภิธรรมที่ไม่มีชื่อว่าอภิธรรม แต่ไปมีชื่อว่า
 สัจจญาณ ว่าอนัตตาเป็นต้น. พระอรหันต์ครั้งพุทธกาล
 ไม่ได้รู้อภิธรรม ที่มีชื่อว่าอภิธรรม; แต่ไปรู้ในชื่อว่า
 สัจจญาณ อนัตตา.

ที่นี้ขอเตือนไว้เลยว่า แม้ว่าจะพูดอย่างนี้ ก็ไม่
 ใช่ว่าอภิธรรมจะหมดค่า อภิธรรมแม้เพื่อ แม้เกิน นั้น
 ก็ยังมีค่าไปตามของที่จะต้องเพื่อต้องเกิน เพื่อหมั่นแห่ง
 นักปราชญ์. แม้ว่าจะไม่ได้อยู่ในรูปของพระพุทธรูป

หรือแม้ว่าไม่ได้เป็นพุทธภาสิตมันก็ยังมียุทธประโยชน์ เพราะมันเป็นหลักที่ถูกต้องตามแบบของมัน ในฐานะที่เป็นความรู้ชั้นสูงหรือเกินระดับธรรมดา. มันคงมีค่าไปตามแบบของปรัชญา จิตวิทยา จนกระทั่งพระสารีบุตรกำชับว่า พวกอยู่ป่าต้องรู้ภีธรรมอภินัยด้วย ถ้ามันไม่สำคัญแล้วจะกำชับกันทำไม.

ที่นั่นก็น่าหว่า พระพุทธเจ้าอุตสาหะขึ้นไปแสดงธรรมถึงเทวโลก แล้วต่อมาไม่แสดงอีกเลย พระพุทธเจ้าไม่แสดงอีกเลยคิดดูซิ มันน่าหว่าไหม? พระพุทธเจ้าแสดงภีธรรมอยู่ตลอดเวลา แต่คนไม่ได้ยิน คือท่านไม่ได้เรียกมันว่าภีธรรม. หัวใจแท้ๆ ของภีธรรมปฏิภาณนั้นมันก็อยู่ในรูปคำสอนที่พระพุทธเจ้าท่านสอนอยู่เป็นประจำวัน แต่ไม่ได้ใช้คำว่าภีธรรม. พระพุทธเจ้าก็ไม่เคยตรัสว่า ใครไม่เชื่อภีธรรมจะตกนรก นี่ขอยืนยัน. ในพระไตรปิฎกพระคัมภีร์ทั้งหลายพระพุทธเจ้าไม่ได้ตรัสไว้ว่า ใครไม่เชื่อภีธรรมแล้วจะตกนรก หรือจะไม่สำเร็จ

มรรคผล; แต่ท่านว่าถ้าไม่ปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ ๘
ประการแล้ว ไม่มีทางจะดับทุกข์; นี่ท่านยืนยันอย่างนี้.

ที่เราเห็นชัดต่อก็คือ ท่านตรัสโศดาปัตติยังคะเป็น
รากฐานเป็นเบื้องต้นว่า จะต้องประกอบไปด้วยองค์ ๔
คือมีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระพุทธ มีศรัทธาไม่หวั่นไหว
ในพระธรรม มีศรัทธาไม่หวั่นไหวในพระสงฆ์ แล้วมี
อริยกันตศีลคือศีลบริสุทธิ์ไม่มีที่ติ พระอริยเจ้าชอบใจศีล
ชนิดนี้ ๔ ข้อนี้เป็นโศดาปัตติยังคะ ทำให้เป็นโศดาบัน
จงขะมักเขม้นในสิ่งนี้ จะเรียกว่าภิกขกรรมหรือไม่ภิกขกรรม
ก็ลองว่าเอาเอง. เท่าที่ท่านตรัสไว้อย่างน่าอัศจรรย์ ก็คือ
ว่า *อยู่โดยชอบๆ โลกไม่ว่างจากพระอรหันต์. ท่านว่าอยู่
โดยชอบๆ ไม่ใช่ว่าเรียนนภิกขกรรมๆ. ท่านว่าอยู่โดย
ชอบโลกไม่ว่างจากพระอรหันต์. ที่นี้อยู่โดยชอบ ก็อยู่
ให้เป็นซี คุณอยู่ไหนเป็นซี. อยู่โดยชอบคืออยู่อย่างไร?
อย่ากระตุกกระตักไปในทางผิด ก็คือว่าควบคุม ตา หู
จมูก ลิ้น กาย ใจ ให้ถูกต้อง.*

ถ้าจะไปอ้างฝรั่งกันบ้าง ก็ฟังดูอย่างที่ว่ามาแล้วพวก
ฝรั่งทั้งหมดไม่เชื่อว่าภิกขกรรมเป็นพุทธวจนะ ไม่เชื่อเรื่อง

ขึ้นทิวโลกดาวดั่งส้ออะไร แต่พวกฝรั่งก็ชอบอภิธรรมแสนจะชอบ เพราะมันถุกรสถุกชาติ ถุกรสของปรัชญาของตรรกวิทยาที่มีอยู่ในอภิธรรม. ฝรั่งที่ลงหนเผยแพร่พุทธศาสนา ก็ชอบอภิธรรมอย่างยิ่ง แต่ไม่เชื่อว่าเป็นพุทธวจนะ.

ทีนี้ก็พวกหนึ่งมักจะเอาข้างเข้าถูเรื่องพุทธวจนะนี้คือเขาเถียงขึ้นมาโดยเอาข้างเข้าถู อาตมาเรียกว่า “เอาข้างเข้าถู” คือเขาว่าถ้ามันลงกันได้กับพุทธมติแล้ว ให้ถือว่าเป็นพุทธวจนะ. นี่เพื่อจะอ้างเอาอภิธรรมเป็นพุทธวจนะ: เขาพูดขึ้นมาว่า ถ้ามันลงกันได้กับพุทธมติก็น่าถือว่าเป็นพุทธวจนะ. มันก็จริง อภิธรรมปฏิภาณทั้งหมดลงกันได้กับพุทธมติ ในข้อที่ว่าไม่มีสัตว์ ไม่มีบุคคล; มีแต่ขันธ ธาตุ อายตนะ มันก็เป็นพุทธวจนะ. แต่เดี๋ยวนี้ตัวหนังสือหรือคำพูดมันมากเกินไป มันพรวดเกินไป แล้วมันไม่อยู่ในรูปของพุทธวจนะ ขอให้เข้าใจอย่างนี้.

ถ้าถือเอาตามโคตมสูตรเป็นหลัก ว่า “ธรรมเหล่าใดเป็นไปเพื่อประกอบทุกข์แล้ว ไม่ใช่พุทธวจนะ” แล้วอภิธรรมก็ไม่ใช่พุทธวจนะ โดยเฉพาะอภิธรรมปฏิภาณทำให้

ยากแก่การเรียน ทำให้ลำบาก ทำให้เวียนหัว ทำให้พลัด
 ไปสู่มัจฉาภิกขุแล้วก็มี ทำให้เป็นบ้าไปก็มี; มันทำเรื่อง
 ให้มากจนเกิดทุกข์. ความจริงมันไม่ต้องลำบากมากถึง
 อย่างนั้น; ที่จะปฏิบัติเพื่อดับทุกข์ มันไม่ต้องมีเรื่องมาก
 อย่างนั้น; ที่นี้ไปทำให้มันมาก ไปทำให้มันลำบาก ฉะนั้น
 จึงถือว่ามันทำให้เป็นไปเพื่อความทุกข์ ไม่ใช่ระบอบไม่ใช่
 ระเบียบของพระพุทธเจ้า. ฉะนั้นขอให้ตัดทอนเรื่อง
 ที่ทำให้เกิดความลำบากมากนั้นออกไปเสีย ให้เหลือแต่
 ลำบากน้อยและเท่าที่จำเป็น นี่จึงจะเป็นพุทธวณะ.

ที่นี้ คนเราถ่วงได้รักสิ่งใด ได้เมาสิ่งใด ได้
 หลงสิ่งใดแล้ว มันก็ถือสิ่งนั้นกลายเป็นสิ่งที่ใครจะต้อง
 ไม่ได้. อาตมาไปพูดนิดเดียวว่า “ข้อความในอภิธรรม
 ปิฎกไม่ได้อยู่ในรูปของพุทธวณะ” เท่านั้นก็ถูกด่าหลาย
 กระบุงเพราะว่าเขารักมัน หลงยึดถือสิ่งนั้นจนใครไป
 ตระต้องนิดหนึ่งก็ไม่ได้. ส่วนเรามันถือว่าวิพากษ์วิจารณ์
 ได้เต็มที่โดยเหตุผลเหมือนดังที่วามมาแล้ว. ของที่มันลึก
 เราต้องช่วยกันทำให้ง่าย จึงจะถูก; ไม่ใช่ทำให้มันลึกอยู่
 ตามเดิมแล้วก็เลยเข้าใจกันไม่ได้.

ที่นี้ถ้าเราจะเอาอภิธรรมตัวจริงออกมาให้ได้ ก็ต้องใช้หลักกาลามสูตรเป็นเครื่องทดสอบ รู้ เข้าใจ ปฏิบัติ ในส่วนที่มันปฏิบัติได้ ; ส่วนที่ไม่เกี่ยวกับการปฏิบัติก็ไม่ต้องสนใจ. เดี่ยวนี้อยากจะทำว่าเรียนรู้อภิธรรมปิฎกจบหมด แตกฉานหมดทั้ง ๗ คัมภีร์ แล้วคน ๆ นั้นไม่ต้องอาศัยหลักกาลามสูตร หรือโคตมีสูตรเป็นต้น อย่างนั้นหรือ? มันเป็นไปได้ : ให้เรียนอภิธรรมปิฎกจบหมดแล้วมันก็จะต้องหันมาหา ก. ข. ก. กา. ตามที่เราเรียกว่ากาลามสูตรโคตมีสูตร อริยมรรคมีองค์ ๘ สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไปตามเดิม. นี้เพราะอภิธรรมมันช่วยไม่ได้ มันมีแต่เรื่องหนังสือ. ฉะนั้นขอให้สนใจในคำว่า “อภิธรรม อภิวินัย” กับคำว่า “ธรรม” คำว่า “วินัย” ให้เข้าใจทั้งหมด แล้วจะจับเอาตัวอภิธรรมจริงได้ ; ไม่ถูกอภิธรรมเพื่อ.

มีข้อที่จะต้องวิจารณ์อยู่อีกมากมาย จะเอามาแต่ที่ช่วยให้เห็นได้ง่าย ๆ ชัด ๆ : สำหรับอภิธรรมยุคปรมาณูนี้ต้องไม่มีช่องโหว่ให้ใครคัดค้านได้. อภิธรรมยุคอื่นก็ตามใจ อภิธรรมของพุทธบริษัทในยุคปรมาณูนี้อย่ามี

ช่องโหว่ให้ใครคัดค้านได้. ข้อความและเหตุผลที่อาตมาพูดไปในนี้แหละจะเอาไปช่วยอุดช่องโหว่ ส่วนที่ไม่ใช่ก็ปิดออกไป เหลืออยู่มันจะคงทนต่อการพิสูจน์ของนักคิดในยุคปรมาณูนี้.

ขอให้ระลึกถึงคำว่า “ธรรม” กับ “อภิธรรม” เป็นคู่กันไว้ : ถ้าธรรม ก็พูดเรื่องปฏิบัติ, ถ้าอภิธรรม แล้วก็พูดเรื่องปริยัติ. นี่จะยืนยันอย่างนี้ไม่กลัวใครด่า. ถ้าว่าธรรมแล้ว จะต้องพูดเรื่องปฏิบัติ, ถ้าอภิธรรม จะต้องพูดเรื่องปริยัติที่เลอเลิศ ที่ประเสริฐเป็นปรัชญา. เพราะว่าธรรมจะต้องพูดแต่เรื่องดับทุกข์ลงไปตรง ๆ ที่กาย วาจา ใจ. ที่นี้อภิธรรมมันจะแจกลูกแจกตัวอักษร ความหมายของตัวอักษรของคำว่า กาย วาจา ใจ ของคำว่าอะไร ทุกคำ จึงเป็นปริยัติ มีความมุ่งหมายเป็นปริยัติ. เพราะฉะนั้นในคำ ๆ เดียวกัน ชื่อเดียวกัน มันจึงพูดกันคนละแง่ เช่นคำว่าอกุศลที่ยกตัวอย่างมาแล้วในสุดต้นตะ : ธรรมเฉย ๆ อย่างนี้จะพูดแต่เรื่องปฏิบัติ คือละอกุศลอย่างไร, ส่วนในอภิธรรมจะพูดแจกลูกแจกฝอย แจกอะไรของคำพูด เหล่านี้ออกไปเรื่อย นี่คือในรูปของปริยัติ.

ที่นี้เรามาเปรียบเทียบกันอย่างนี้ : ให้ไทยอภิธรรม
 ทั้งไปให้หมด อภิธรรมตามที่รู้จักอยู่นั้นแหละ อภิธรรม
 ปิฎก อภิธรรมมัตถสังคหะ อภิธรรมอะไรก็ตามที่ระบุไป
 ที่อภิธรรมเพื่อนไทยทั้งไปเสียให้หมด. เราก็ไม่ขาดอะไร.
 เพราะเรามีสุดตันตะเหลือไว้เป็นข้อปฏิบัติเพื่อพระนิพพาน
 ได้โดยเร็ว ไม่ลังเลไม่เฉื่อยชาเสียอีก. อ้าว ที่นี้กลับกัน
 ตรงกันข้าม : ลองไทยสุดตันตปิฎกทั้งให้หมดเหลือแต่
 อภิธรรมปิฎกแล้ว ; เจ้งเลย. ขอใช้คำหยาบ ๆ อย่างนี้.
 มนุษย์จะเจ้ง โลกนี้จะเจ้ง. ถ้าเอาสุดตันตปิฎกทั้งหมด
 ไปทิ้ง แล้วเหลือแต่อภิธรรมปิฎก นี้มนุษย์จะเจ้ง จะเดิน
 ไม่ถูกไปตามทางของอัญญัฐคิกมรรคไปสู่นิพพานได้. แต่
 ถ้าเอาอภิธรรมปิฎกไทยทั้งไปทิ้งกะบิเลย เหลือแต่สุดตันต-
 ปิฎก เราก็ยังเดินไปสู่นิพพานได้ แล้วจะง่ายเข้า เพราะ
 ไม่มัวไปพะว้าพะวังกับอภิธรรมปิฎกนั่นเอง. นี้พูดอย่างนี้
 ไม่กลัวโกรธแล้วเห็นไหม. ไม่ใช่พูดเพราะเกลียดหรือ
 เพราะโกรธหรือเพราะกระทบกระทั่งเบียดเบียนกระแหนะ;
 พูดเพื่อว่าพุทธบริษัทไทยในยุคปรมาณูนี้ ขอให้มียอภิธรรม
 ชนิดปรมาณูที่มันเจาะแทงกิเลสได้จริง.

คำอีกคำหนึ่งทีประหลาดคือคำว่า “มาติกา.” คน
 โดยมากเข้าใจกันว่ามาติกา^{นี้}หมายถึงอภิธรรม ; อย่างนั้น
 หลับหูหลับตาเต็มที. คำว่ามาติกาแปลว่าหัวข้อ. หัวข้อ
 ของสุตตันตะก็ได้ ของวินัยก็ได้ ของอะไก็ได้. หัวข้อ
 ของสุตตันตะนั้นแหละคือมาติกา ทีเอามาทำเป็นอภิธรรม.
 หัวข้อสำคัญของสุตตันตะ มาติกาของสุตตันตะ^{นี้}คือตัว
 อภิธรรม ; ตัวทีเอามาขยายออกเป็นอภิธรรม. แล้ว
 มาติกาของวินัยก็มี : ตัวปาฏิโมกข์^{นี้}คือมาติกาของวินัย.
 คัมภีร์กัณฑ์ชาตวรรณ ทีอธิบายปาฏิโมกข์^{นี้} เขามีชื่ออีกอย่าง
 หนึ่งเรียกว่า “มาติกัฏฐกถา” อรรถกถาของมาติกา.
 มาติกา^{นี้}คือตัวปาฏิโมกข์. ฉะนั้นอย่าไปยึดคำว่ามาติกาว่า
 เป็นอภิธรรมเป็นอะไรเสียอย่างเดียวไปตะพึด. นั้นเพราะ
 ว่าคัมภีร์อภิธรรมปฏิภม^{นี้}ขึ้นด้วยคำว่ามาติกา แต่เขาหมายถึง
 ถึงสุตตันตมาติกาทีเอามาใช้เป็นอภิธรรม เลยไปเรียกว่า
 อภิธรรมมาติกา. วินัย^{นี้}มันก็มีมาติกา อภิธรรมทียัง
 ไม่ได้อธิบายอะไร^{นี้}เราเรียกว่า “มาติกา”; อภิธรรมที
 อธิบายออกไปมาก^{นี้}คืออภิธรรมปฏิภม.

ที่นี้เราพูดในแง่ปฏิบัติกันดีกว่า ; แง่ตัวหนังสือ
 แง่ Logic นั้นมันไม่ค่อยจะมีประโยชน์นัก : อยากจะพูดว่า
 อภิรกรรมมีคำอธิบายมากตั้ง ๒-๓ เล่ม ในส่วนอภิรกรรม
 ๗ คัมภีร์ เพื่ออธิบายคำ ๓ คำเท่านั้น คือคำว่ากุสลา อกุสลา
 อภัยกตา. ผู้ที่เคยเรียนอภิธรรมมัตถสังคหะ เรียนอภิรกรรมนี้
 ก็จะเห็นว่าทุกอย่างมันเกี่ยวกับคำทั้ง ๓ นี้ : กุสลา อกุสลา
 อภัยกตา. เรื่องจิต เรื่องเจตสิก เรื่องรูป เรื่อง
 นิพพานอะไรก็ตามมันเกี่ยวกันอยู่กับ ๓ คำนี้. ที่นี้ทำไม
 ไม้ใช้อย่างวิธีลัดมาเหนือเมฆหรือเรียนลัด : คือพระ-
 พุทธเจ้าท่านตรัสไว้แล้วว่า กุศล อกุศล อภัยกต นั้น
 มันเป็นสัญญาตา คือยึดมันถือมันไม่ได้ ; แล้วเราจะมานั่ง
 แจกลูกกันทำไม กวาดทิ้งไปทั้งหมดไม่ดีกว่าหรือ. ทั้ง
 กุศล ทั้งอกุศล ทั้งอภัยกตนั้นกวาดทิ้งลงคลองไปเลย
 ไม่ดีกว่าที่จะมานั่งแจกลูกมัน ; นี่เรียนลัดมาเหนือเมฆ.
 จะมาเสียเวลาแจกลูกออกไป แจกหลานออกไป แจกเหลน
 ออกไป แจกลูกของเหลน มันก็ไม่มีที่สิ้นสุด ; กวาดทิ้ง
 ลงคลองในฐานะว่าเป็นสิ่งที่ยึดมันถือมันไม่ได้. นี่ประโยค

ที่ว่า “สพฺเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสย” ก็โผล่ขึ้นมา
 ทันทีเลย : ธรรมทั้งหลายทั้งปวง ทั้งกุศล ทั้งอกุศล
 ทั้งอภัยกฤต ยึดมั่นถือมั่นว่าตัวกูของกูไม่ได้ กวาด
 ทั้งเลยไม่สนใจ ทำจิตแต่จะไม่ยึดมั่นอะไร ทั้งกุศล
 ทั้งอกุศล ทั้งอภัยกฤต ; นี่แหละคือยอดอภิธรรมยุค
 ปริมาณทันใจที่สุดเลย. น้อภิธรรมยุคปริมาณมันเป็น
 อย่างนี้.

เราไปมัวพูดกันไปในรูปแบบแจกลูกออกไป แจกลูก
 ออกไป ไม่เคยทำให้ใครเป็นพระอรหันต์. จงดูนัดต-
 ลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตรอะไรเป็นต้น มีพูดแต่
 ในแง่ไม่ยึดมั่นกุศล อกุศล อภัยกฤต ท่านจึงเป็นพระ
 อรหันต์กันที่ตรงนั้น. ตรงที่นั่งฟังนั่นเอง. ที่นี้เราไม่
 ชอบ ก็ไปอุตส่าห์ทน ทนกันเป็นสิบๆ ปี เรียนอภิธรรม
 แจกลูก มันเลยติด “กัญชา” เป็นกัญชาเป็นยาเสพติด
 ขึ้นมา.

ในยุคหนึ่ง สมัยหนึ่งนี้ อภิธรรมปฏิภาณนี้เป็นกัญชา
 ติดกันจนตาปรือ คอยเรื่องอื่นไม่เป็น คอยแต่เรื่องกัญชานี้

๕ ๕
 ทงหน. แต่ฉันมันพ้นสมัยแล้ว เดียวมันเป็นอภิธรรม
 ปริมาณ ไม่ใช่อภิธรรมกัจจาย ; เลิกอภิธรรมกัจจาย
 เสียบ้าง. อภิธรรมนี้จัดไว้เป็นอุตรนิมุตตธรรม คือเกิน
 หรือยิ่งเหมือนกัน ; แต่ว่ามันเกินหรือยิ่งในฝ่ายปริยัติ
 ไม่ได้เกินหรือยิ่งในฝ่ายปฏิบัติ. อภิธรรมเป็นของยิ่งของ
 เกินเป็นอุตรนิมุตตธรรมสูงสุด แต่มันเป็นไปในทางฝ่าย
 ปริยัติไม่ใช่ฝ่ายปฏิบัติ.

๕๕
 ที่นี้อยากจะแนะนำตรงข้อที่ว่าล่ำฟั่งสุดตันตะ ไม่มี
 พุดอะไรมาก พุดแต่ว่าทุกอย่าง ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น
 แล้วก็ศึกษากันในร่างกายที่ยาวประมาณวาหนึ่งนี่ อย่า
 ออกไปนอกจากนี้ มันก็เต็มที่อยู่แล้ว ; ไม่ค่อยจะมีที่ใส่
 อยู่แล้วในร่างกายที่ยาววาหนึ่งนี่ ฉะนั้นอย่าไปทำเรื่องให้
 มันมากเหลือกำลังของร่างกาย.

๕๕๕
 ที่นี้ก็มาถึงคำว่า พระสูตร. ข้อนี้เป็น Practical
 อย่างยิ่ง. ชาวบ้านทั้งหมด อยากจะระบุว่าที่นี้อยู่ที่ตรงไหน
 ด้วยก็ได้ ทั้งหมดนี้ พอพูดว่า พระสูตรๆ นี้ ใจนี้ไปถึง
 เรื่องนิทานกันทั้งนั้น เรื่องนิทานชาดก เรื่องนิทาน

อรรถกถาธรรมบท ว่าเป็นพระสูตรฯ. นั่นแหละเง
 ที่สุดเลย. *สุตตันตา* ระเบียบแห่งสูตร. *ตถาคตภาสิตา*
 พระพุทธเจ้าตรัสเอง, *คัมภีรา* ลึกซึ้ง, *คัมภีรัตถา* มี
 อรรถอันลึกซึ้ง, *โลกุตตรา* เหนือโลก, *สุมญุตปา*
ปฏิสังยุตตา พุดเฉพาะเรื่องสุมญุตตา, นั่นคือพระสูตร ;
 ไม่ใช่นิทานที่เทศน์ในโบสถ์ แล้วก็ว่าพระสูตรฯ. ที่กรุง
 เทพฯ ก็เหมือนกัน ตามวัดต่างๆ พอพูดถึงพระสูตรก็หมายถึง
 ถึงนิทานในโบสถ์, แต่ “พระสูตร” ของพระพุทธเจ้า
 ไม่ใช่อย่างนั้น แต่เป็นเรื่องสุมญุตตา. เลิกเข้าใจว่าสูตรคือ
 นิทานเหมือนชาวบ้านนั้นเสียเถิด. *สุตตันตะ* : *สุตต*
 แปลว่าพระสูตร ; *อันตะ* แปลว่ายอดสุด หรือหัวใจ
 หรือระเบียบเส้นบรรทัด = ระเบียบเส้นบรรทัดของสูตร
 นั่นคือเรื่องสุมญุตตา, ขอให้ทิ้งไว้เสียที่นี่ อย่าเอากลับไป
 กรุงเทพฯ. คำว่า “สูตร” คือนิทานนั้น เอาทิ้งไว้เสีย
 ที่นี่ อย่าเอากลับไปกรุงเทพฯ. คำว่าสูตรคือเรื่องสุมญุตตา.
 ที่นี้ คำต่างๆ นี้เราคิดว่า ของเราทั้งนั้นเลย. มีความ
 ยึดมั่นถือมั่นมากจนเห็นแก่ตัว. คำว่านิพพานก็ของกู.

คำว่าอรหันต์ก็ของกู, คำว่า ชั้นตรี ชาติ อายุตนะก็ของกู,
 ไม่มีในศาสนาอื่น อย่างนี้หลับตาพูด. ที่จริงคำพูดเหล่านี้
 มีอยู่ก่อนพุทธกาล. คำว่า “นิพพาน” ถึงที่สุดนั้นก็มีอยู่ก่อน
 พุทธกาล. คำว่าดี ว่าชั่ว ว่าบุญ ว่าบาป ว่าสุข ว่าทุกข์
 นรกสวรรค์ กุศล-อกุศล-อภัยกถุต พวกนี้เขามีอยู่ก่อน
 พุทธกาล ; แต่เขาอธิบายไม่ถึงลักษณะที่จะสลัดมันออก
 ไปได้. พระพุทธเจ้าท่านอธิบายไว้ในลักษณะที่สลัดมันออก
 ไปได้หมด ; มันต่างกันเท่านั้น. อย่าเข้าใจคำเหล่านี้ว่า
 ของกูในศาสนาอื่นไม่มี, คำว่า “นิพพาน” นั้นมีมานาน
 แล้ว มันแปลว่าเย็น. เย็นของอะไร มันก็นิพพานกันมาตาม
 ลำดับ จนมาถึงนิพพานจริง เย็นจริงของพระพุทธเจ้า
 คำว่า กามาวจร รูปาวจร อรูปาวจร นี่ย่าเข้าใจว่าของกู;
 ของพวกอื่นเขาก็มี เขาอธิบายไว้ตามแบบของเขา เรายืม
 ของเขามาใช้ในลักษณะที่จะจัดชนิดของสัตว์ ของบุคคล
 ของภูมิของจิตอะไรให้นำศึกษา เข้าใจง่าย. เป็นอันว่าเรา
 เลิกเห็นแก่ตัวโดยไม่รู้สีกตัวกันเสียที่ อะไรก็ของกู. แล้ว
 พุทธศาสนาเรา ก็สอนเรื่องไม่ให้มีกู เราก็จะมีของกูอยู่

เรื่อย อย่างนี้ไม่มีวันที่จะรู้พุทธศาสนา. เพราะฉะนั้นถ้า
เราชอบอภิธรรมจริงๆ กันแล้ว ก็ต้องเว้นอภิธรรมแก่
อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน.

ขอให้เว้นอภิธรรมแก่ อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน
แล้วถือเอาอภิธรรมจริง อภิธรรมแท้ อภิธรรมสูงสุดนี้ให้
ได้ด้วยสติปัญญาของตัวเอง. ข้อนี้นี้เราจะช่วยกันทั้งหมด
ก็ไม่ได้ เพราะอภิธรรมแก่ อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกินนี้
มันเป็นปัญญาเป็นเฮโรอื่น มันทำให้ติดแล้วถอนยาก ;
ส่วนอภิธรรมแท้ไม่ติด ไม่มีการเสพติด มีแต่การปลดปล่อย
ไม่มีการผูกมัด มีแต่การปล่อยวางให้หลุดพ้นออกไป. ถ้า
เราไปหลงอภิธรรมติดอภิธรรม ยึดมันถือมันอภิธรรม
นี้จะเสียเวลาในชีวิตเสียเวลาไปเปล่าๆ ในเรื่องเพื่อ เอา
แต่เรื่องจริงเร็วๆ ดีกว่า. ถ้าเราไปเสียเวลาแล้วก็หมายความว่า
ว่าประเทศชาติของเราก็พลอยเสียเวลาด้วย; มันก็ทำบาป
เท่านั้นเอง ทำให้ประเทศชาติพลอยเสียเวลาไปด้วย.

นี่คือข้อที่จะต้องวิจารณ์ยังมีอีกมาก ขอร้องให้หยิกขา
สัก ๓ ครั้ง มันก็จะมากอยู่แล้ว มันก็ควรจะจบกันที่

แต่มันยังมีอีกมาก เพราะฉะนั้นก็จะขอพูดถึงเรื่องอภิธรรม
 จริง คือสัญญาตาโดยหัวข้อสักเล็กน้อย : อภิธรรมจริง
 ไม่ได้อยู่ในชื่อหรือนามว่าอภิธรรม ; อยู่ในนามว่าสัญญาตา
 สัญญาตาปฏิบัติสังยุตตา สุตตันตา นี้. พระพุทธเจ้าตรัสว่า
 จำเป็นแก่ฆราวาส ไปดูธัมมทินนสูตร สังยุตตนิกาย
 เล่ม ๑๙ : ฆราวาสไปถามพระพุทธเจ้าว่า อะไรจำเป็นแก่
 ฆราวาส เป็นประโยชน์สุขตลอดกาลนาน ท่านว่าสัญญาตา.

ที่ พระพุทธเจ้าท่านตรัสว่า เมื่อใดพุทธบริษัท
 ทั้งหลายทั้งเรื่องสัญญาตา แล้วไปชอบของที่คิดกันใหม่ ๆ
 ทรู ๆ ทร่า ๆ แปลก ๆ เมื่อนั้นเนื้อแท้ของพุทธศาสนาจะ
 หมดไป. ไปดูสังยุตตนิกายเล่ม ๑๖ ในเรื่องนี้เปรียบไว้น่า
 หัวมาก ว่าในสมัยโบราณ มีกลองศึกของกษัตริย์นักรบ
 พวกหนึ่งมันเก่าแก่มาหลายชั่วอายุคน พอผู้เข้าก็เอาเนื้อ
 ใหม่อุดเรื่อย หลายชั่วอายุคนเข้า ไปดูที่ไหนได้ ไม่มีเนื้อ
 เก่าเลย เนื้อใหม่ทั้งนั้นเลยกลองใบนั้น. ที่นกลองคือพุทธ-
 ศาสนานี้ก็เหมือนกัน ถ้าละเลยเรื่องสัญญาตาเมื่อไร เนื้อ
 เก่าจะหายไป เนื้อใหม่จะเข้ามา เนื้อเก่าจะหายไป เนื้อ

ใหม่จะเข้ามา จนหาเนื้อเก่าไม่ได้. ขอให้เข้าใจเรื่อง
 สุกุมุตตาให้ถูกต้อง. สิ่งนี้มันมีได้แก่ผู้ที่ระมัดระวังสำรวม
 อย่างดีเท่านั้น ไม่ใช่พูดพล่อยๆ ไม่ใช่รุกรูกรุน หรือว่า
 มี โมโห โทโส อวดดี อวดเบ่งกัน. ถ้ายังด่ากันได้
 ถ้ายังชกปากกันได้แล้ว ก็ยังไม่ใช่นักอภิธรรม ; รู้กันไว้
 อย่างนี้. ของเรามันจะต้องเป็นอภิธรรมที่ด่ากันไม่ได้
 หรือว่าเอาเปรียบใครไม่ได้ อะไรทำนองนั้น.

ที่นี้ ถ้าว่าสนใจเรื่องสุกุมุตตาแล้ว มันช่วยตัวเองได้.
 ขอให้ไปอ่านอังคุตตรนิกายในทุกกนิบาตเล่ม ๒๐ (ที่บอกกัน
 เป็นพระไตรปิฎกบาลีทั้งนั้น ถ้าเป็นปิฎกไทยต้องไปดูเทียบ
 เอาเอง) ว่าถ้ามาสนใจกันแต่เรื่องสุกุมุตตาแล้ว มันจะอยู่
 ได้ด้วยตนเอง ไม่ต้องไปพึ่งความคิด ความเห็นของผู้อื่น.
 พอเลิกสนใจเรื่องสุกุมุตตาเท่านั้นจะค่อยๆ เลอะเลือน ห่าง
 เหลือกไป ห่างเหือกไป จากตัวแท้ของพุทธศาสนา. ฉะนั้น
 เรื่องสุกุมุตตาจึงเป็นหลักประกันกำกับเอาไว้ ไม่ให้เราพลัด
 ออกไปนอกทางได้ แล้วยังดีกว่านั้นก็คือว่า แม้เราอยู่ด้วยกัน
 เท่านั้นเป็นการภายในแล้ว ก็ยังจะช่วยกันได้ คือมันผิดไม่ได้

มันจะช่วยกันให้อยู่ได้ภายในวงนี้ : ถูกต้อง มันคง
 ดับทุกข์ สิ้นเชิงอยู่ได้ ด้วยอำนาจของสิ่งที่เรียกว่าสุญญตา.
 พระพุทธเจ้าเมื่อเป็นพุทธเจ้าแล้ว ท่านยังตรัสว่า ตถาคต
 ฆ่าเวลาส่วนมากให้ล่องไปด้วยสุญญตาวิหาร. นี่แม่เป็น
 พระพุทธเจ้าแล้ว ท่านยังอุทิศสำหรับอยู่ด้วยสุญญตาวิหาร
 ลองคิดดูซิ : จึงขอร้องให้พวกเราสนใจ และเมื่อเห็น
 สุญญตาเมื่อไร เห็นความว่างจากตัวกูของกูเมื่อไร เมื่อนั้น
 จิตจะรักนิพพาน จิตจะน้อมไปชอบนิพพาน รักนิพพาน
 มากขึ้น. เดียวนี้เรารักความเป็นนักปราชญ์ รักความใหญ่
 โต รักความดี ความเด่น ไม่รักนิพพาน เพราะเราไม่
 เข้าใจสุญญตา. พอเข้าใจสุญญตาจะรักนิพพานยิ่งกว่าสิ่งใด
 และมากขึ้น ๆ จนน้อมไปแต่ในทางสุญญตาอย่างเดียว.

ฉะนั้นขอให้สนใจ อภิธรรม ที่ไม่ได้มีชื่อว่า อภิธรรม
 แต่มีชื่อว่าสุญญตาดังที่กล่าวแล้ว มันรวมอยู่ในประโยคที่
 ว่า “สพเพ ธมฺมา นาลิ อภินิเวสย” นี้แหละคืออภิธรรม
 แท้ อภิธรรมสุญญตา นี้เป็นอภิธรรมแท้ อภิธรรมตรง
 อภิธรรมจริง อภิธรรมของพระพุทธเจ้า นอกนั้นเป็น

อภิธรรมเกิน ; อย่างน้อยก็เป็นเพียงคำอธิบายอภิธรรม
 ของพระพุทธเจ้า. อภิธรรมที่อธิบายอภิธรรมของพระ
 พุทธเจ้าซึ่งมีมากมาย. อภิธรรมของพระพุทธเจ้ามีประโยค
 เดียวว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวง อันใครๆ ไม่ควรยึด-
 มั่น ถอมัน.”

ในที่สุดอาตมาขอร้อง ๒-๓ ครั้ง ซ้ำแล้วซ้ำอีก
 ว่า อภิธรรมแท้ไม่ได้อยู่ในป้ายหรือยี่ห้อ ว่าอภิธรรม
 อภิธรรมแท้อยู่ในป้ายหรือยี่ห้อของคำว่าสุญญตา. แล้ว
 ก่อนเรียนอภิธรรม จะต้องจับหัวใจของพุทธศาสนาโดยทั่ว
 ไปให้ได้เสียก่อน แล้วเรียนอภิธรรมนั้นจะไม่เขว จะไม่
 ยึดมั่นถอมัน หรือจะไม่ผลอพลัดไปสู่ธรรมดำ ; เป็นนัก
 อภิธรรมสอนอภิธรรมอยู่แท้ๆ ผลอพลัดไปสอนมิจฉาทิฎฐิ
 เรื่องสัสสตทิฎฐิ ตัวกูก็คนนั้น ชาตินั้น ก็คนนั้น.

ความจริงแล้วสุดตันตะกับอภิธรรมนั้น มุ่งหมายจะ
 พูดเรื่องเดียวกัน แต่พูดคนละวิธี ; ขอร้องให้เข้าใจอย่างนี้.
 เราจงเลือกเอาวิธีที่เป็นประโยชน์ทันแก่เวลา. เดียวนี้
 เปรียบเหมือนกับไฟกำลังไหม้อยู่บนศีรษะ จงเลือกเอาวิธี

ที่จะดับไฟโดยเร็ว อย่าเลือกเอาวิธีที่จะไปมัดตั้งข้อสอบ
สวนว่า ใครมันจุดไฟ มันเอาอะไรจุด ที่มันจุดเพราะ
เหตุไร ฯลฯ; เอาแต่ว่าเดี๋ยวนี้เราจะดับไฟได้อย่างไร มัน
จะได้รอดตาย.

คำว่า “อภิธรรม” ไม่ใช่สิ่งเดียวกับวิปัสสนา และ
ไม่เกี่ยวเนื่องกัน. ถ้าคนเราทำวิปัสสนาจนเป็นพระอรหันต์
แล้วจะไม่เรียนอภิธรรม. ฉะนั้นขอให้รีบทำวิปัสสนา พอ
ทำได้แล้ว นั้นจะเป็นอภิธรรมแท้ไม่ใช่อภิธรรมเกิน. ที่เขา
ห้ามว่าอย่าเพิ่งไปทำวิปัสสนา มาเรียนอภิธรรมก่อน นั่นคือ
อภิธรรมเกิน อภิธรรมเพื่อ เรียนให้มากเข้าไว้ก่อน
แล้วก็ไปทำวิปัสสนาจนเป็นพระอรหันต์ แล้วก็ใช้สิ่งนี้
เป็นประโยชน์ เป็นเครื่องมือทำประโยชน์แก่ผู้อื่นไม่ใช่
เพื่อตัวเอง ฉะนั้นอภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน นี้มีประ-
โยชน์อย่างยิ่ง เพื่อการช่วยกู้พระศาสนาไว้ไม่ให้สูญหน้า
ใคร. แต่อภิธรรมจริง อภิธรรมแท้เพื่อดับทุกข์ส่วนตัว
โดยเร็วเท่านั้น. ควรเลิกสอนชนิดที่ปนกันยุ่งไม่รู้ว่าเป็น
อภิธรรมไหน เพื่ออะไร; และอย่าพลาดไปสอนอภิธรรม

สัจสัจตทิวฏฐิตัวคนนี้ไปเกิดแล้วหอบเอามหากุศลไปเต็มเปา
 เลย แล้วก็ไปเกิดด้วยกันอีก อย่างนั้นมันเป็นสัจสัจตทิวฏฐิตัว
 มันต้องไม่มีตัวกูของกูที่นี้ตั้งแต่เดี๋ยวนี้. กุศลก็ตาม อกุศล
 ก็ตาม อภัยากฤตก็ตาม โภยทั้งทั้งกะบิเลย นี่จึงจะเป็น
 อภิชธรรม.

เดี๋ยวนี้อย่าไปเข้าใจว่า คำสอนทั้งหมดในคัมภีร์
 อภิชธรรมนั้นมันเป็นอภิชธรรมแท้ของพระพุทธเจ้า. เรื่อง
 สวรรค์ข้างบน นรกข้างล่างใต้ดิน นี่เลิกกันที่. ขอร้อง
 ๕ แล้วซ้ำอีกว่าสวรรค์ข้างบน นรกข้างใต้เลิกกันที่ มัน
 โง่เกินไป เพราะว่ามันไม่มีข้างบนข้างล่าง. โลกกลมๆ นี้
 มันมีจุดศูนย์กลาง แล้วมันดูตเข้ามาหาจุดๆ นี้เพราะ
 ฉะนั้นข้างนอกออกไปมันไม่เป็นข้างบน ข้างฝ่ายนี้มันไม่
 เป็นข้างล่างรอบตัว, เอาส้มโอมาสักลูกหนึ่ง ผังแม่เหล็ก
 ที่แรงมากๆ ไว้ตรงศูนย์กลางส้มโอ แล้วก็เอาตุ๊กตาที่ทำ
 ด้วยเหล็กตัวเล็กๆ มากๆ มาติดไว้รอบส้มโอเลย แล้วคุณ
 จะรู้ว่าไม่มีข้างบนข้างล่าง. นี่แหละความรู้สึกว่าข้างบนข้าง
 ๕ ๕ ๕
 ล่างนี่คือความหลอกลวงของ Gravity ของโลก. พวกที่

บินไปถึงโลกพระจันทร์เขารู้เรื่องนดี แล้วเขาจะหัวเราะ
พวกอภิธรรมที่มัวสอนอยู่ว่า สวรรค์ข้างบน นรกข้างล่าง.
ฉะนั้น เลิกมันได้แล้ว เรื่องสวรรค์ข้างบนนรกข้างล่างนี้
มันเป็นเรื่องที่เลิกกันได้แล้ว.

ที่นี้ อภิธรรมจริงคือความว่าง. ได้ยินหรือยังว่า
อภิธรรมจริงคือความว่าง : ความว่างไม่มีข้างบนไม่มีข้าง
ล่าง ไม่มีข้างซ้ายไม่มีข้างขวา ไม่มีข้างหน้าไม่มีข้างหลัง
เป็นความว่าง นั่นคือมันจริง มันอภิธรรมจริง มันไม่ติด
อยู่ข้างไหนหมด. ถ้าเราเข้าถึงอภิธรรมจริง เราก็มเข้าถึง
สัจจญาณตา.

สรุปความสั้น ๆ ว่าเราบรรยายกันวันนี้เรื่องอภิธรรม
คืออะไร? ก็บอกว่าอภิธรรมจริงอย่างหนึ่ง อภิธรรมเพื่อ
อภิธรรมเกินอย่างหนึ่ง, อภิธรรมจริงคือเรื่องสัจจญาณตา.
อภิธรรมจริงที่ไม่ได้ปิดป้ายว่าอภิธรรม แต่ไปปิดป้ายว่า
สัจจญาณตา; อภิธรรมเกิน อภิธรรมเพื่อ อภิธรรมเกิน
ปิดป้ายว่าอภิธรรม ๆ ๆ ; รู้จักแยกกันเสียอย่างนี้ แล้วก็
รู้จักถือเอาอภิธรรมจริง.

ที่นี้ถ้าสมมติว่า เลื่อมใสในอภิธรรมอย่างถอนตัวไม่
 ขึ้น แล้วก็สร้างโรงเรียนสอนอภิธรรม จะสร้างตึกขึ้นสัก
 หลังหนึ่งแล้วสอนอภิธรรม ขอร้องให้สร้างสัก ๗ ชั้น ให้
 มันเป็นตึก ๗ ชั้น ปราสาท ๗ ชั้นสอนอภิธรรม. ชั้นบน
 สุดสอนอภิธรรมจริงที่ปิดฉากกว่าสุญญตา ไม่มีฉากกว่า
 อภิธรรม; แล้ว ๖ ชั้นข้างล่างลงมาสอนอภิธรรมเพื่อ
 ลงมาตามลำดับๆ.

ปราสาทชั้นล่างสุดชั้นพื้นดินที่ ๑ นี้สอนอภิธรรม
 รังหนู คือเพิ่มความยึดมั่นถือมั่นให้มาก ทำบุญให้มากอะไร
 ให้มากเกี่ยวแก่อภิธรรมนี้ แล้วก็ตั้งโรงพิมพ์ๆ ไบลาน
 อภิธรรมขาย ๗ กำ หนึ่งมัดนี้ ๑๕ บาท ก็ได้กำไรธมไป;
 นี้เผยแผ่อภิธรรมรังหนูเป็นอย่างนี้ นี้ชั้นล่าง; ที่นี้
 ปราสาทชั้นที่ ๒ จะสอนอภิธรรมเมตมะขามก็ได้ อภิธรรม
 ที่ เป็นอภิธัมมัตถวิภาวนีฎีกาอรรถกถานี้. อภิธรรมที่ต้อง
 ใช้ก่อนหินช่วย ใช้เมตมะขามช่วย. แล้วขึ้นไปอีก
 ชั้นที่ ๓ สอนอภิธัมมัตถสังคหะ อภิธัมมัตถวิภาวนีให้ถูก
 ต้องตามตัวบท อย่าอธิบายเอาเองโดยอัตโนมัติเป็นอันขาด

ขอให้ย้อนกลับไปหาพระคัมภีร์ ย้อนไปหาอภิธรรมมัตถ-
สังคหะ อภิธรรมมัตถวิภาวนีให้ตรงตามตัวอักษรเลยก็ยังมี.
ที่นั้นขึ้นไปอีกชั้นที่ ๔ ก็สอนตัวอภิธรรม ๗ คัมภีร์โดยตรง
เลย. อย่าเข้าใจว่าอภิธรรม ๗ คัมภีร์โดยตรงนั้นมัน
เหมือนกับอภิธรรมมัตถสังคหะ, อภิธรรม ๗ คัมภีร์โดยตรง
ในสังคีติในสังคายนามันหลายพันหน้ากระดาษ ; อภิธัม
มัตถสังคหะมันย่อลงมาเหลือไม่กี่หน้ากระดาษ ; และอภิธัม
มัตถวิภาวนีขยายความออกไปอีกหลายร้อยหน้าอีก. เมื่อเรา
เรียนไปถึงอภิธรรมมัตถสังคหะให้แตกฉานแล้ว พอขึ้นไปอีก
ชั้นก็ไปเรียนตัวเดิมตัวจริงของมัน คืออภิธรรม ๗ คัมภีร์.
ที่นั้นขึ้นไปอีกชั้นที่ ๕ ก็สอนอภิธรรมชนิดที่พระสารีบุตร
แต่ง คัมภีร์นิเทศ จุลนิเทศ มหานิเทศ ปฏิสัมภิกามัคค์
(สำนวนอย่างเดียวกับอภิธรรมปิฎก แต่เขาอธิบายใน
ขอบเขตจำกัด เช่นอธิบายอานาปานสติอย่างรัดกุมที่สุด
แต่สำนวนเดียวกับอภิธรรมปิฎก) อย่างนี้อาตมาจึงเรียกว่า
อภิธรรมที่ยังคงเหลือในขุททกนิกาย เมื่อครั้งทำสังคายนา
ระบुकัมภีร์จุลนิเทศ มหานิเทศ ปฏิสัมภิกามัคค์.
ที่นั้นขึ้นไปอีกชั้นหนึ่งคือชั้นที่ ๖ ก็สอนอภิธรรมอภิวินัย :

อภิธรรมกถา เวทลละกถา ที่ยากที่เป็นปรมัตต์อย่างยิ่ง ที่
 พระพุทธเจ้าท่านตรัสถึงอยู่บ่อย ๆ ; แต่ไม่ใช่เป็นอภิธรรม
 ๗ คัมภีร์ มันเป็นคำพูดธรรมะ วิชูปุตฺตธรรมะ วิช
 สอนธรรมะอย่างลึกซึ้งแบบกาย อย่างวิเศษที่เดียววันเขา
 เรียกว่าปรัชญา, พอถึงชั้นที่ ๗ สดุดยอดก็คืออภิธรรม
 สุตฺตมุตตา.

สร้างโรงเรียนอภิธรรมเป็นตึก ๗ ชั้น นับมาจาก
 ข้างบนสอนอภิธรรมสุตฺตมุตตา, แล้วสอนอภิธรรมที่มึชื่อว่
 อภิธรรมอภิวินัย อภิธรรมกถา เวทลละกถา ที่พระ-
 พุทธเจ้าท่านพูดถึง. ลงมาชั้นที่ ๓ จากข้างบนก็สอน
 อภิธรรมในขททกนิกาย. ลงมาถึงชั้นที่ ๔ จากข้างบนก็
 สอนอภิธรรม ๗ คัมภีร์ ถึงชั้นที่ ๕ มาจากข้างบนสอน
 อภิธรรมมัตตสังคหะ อภิธรรมมัตตวิภาวนีที่ถูกต้องตาม
 ตัวยก. แล้วลงมาถึงชั้นที่ ๖ สอนฎีกาอรรถกถาของสิ่ง
 เหล่านี้มันมากมายกัที่จะเข้าใจจนต้องใช้ก่อนหินช่วย ใช้
 เม็ดมะขามช่วย. แล้วมาถึงชั้นสุดท้ายชั้นล่างชั้น ๗ ก็สอน
 อภิธรรมรังหนุ. มันเป็น ๗ ชั้นอย่างนี้ แล้วบริบูรณ์ที่สุด

เลย. ก็จะได้ชื่อว่า เป็นผู้ทำประโยชน์ให้แก่ภริชธรรมเต็ม
๑๐๐ เปอร์เซนต์เลย สมบูรณ์ที่สุดถ้าทำได้ทั้ง ๗ อย่าง
อย่างนี้.

นี่เอาไปให้คิดไปนึกไปปรึกษาหารือกันดูบ้าง ถ้า
จะช่วยกอบกู้พระพุทธศาสนาโดยอาศัยภริชธรรมกันแล้ว ขอ
ร้องให้ทำให้ครบทั้ง ๗ ชั้นนี้ นับตั้งแต่ภริชธรรมรังหนขึ้นไป
ไปถึงภริชธรรมสุญญตา. นี้ อาตมากรู้สึกเหนื่อยไม่มีแรงจะ
พูดแล้ว ผู้ฟังก็ต้องหยิกขา ๓-๔ ครั้งแล้ว ก็เห็นว่ามัน
ควรจะจบกันที่.

ขอให้ท่านทั้งหลายได้รับภริชธรรมจริง ภริชธรรมแท้
แทนภริชธรรมเกิน ภริชธรรมเพื่อ ด้วยกันจงทก ๆ คน ก็
จะคุ้มค่ารถ ค่าอดหลับอดนอน ที่มาจนถึงที่นี่.

ขอยุติคำบรรยายเพียงเท่านี้สำหรับวันนี้.

บันทึกการจัดพิมพ์

ธรรมสภา ขอกราบนมัสการขอบพระคุณ พระเดชพระคุณท่านเจ้าคุณ
อาจารย์พุทธทาสภิกขุ แห่งสวนโมกขพลาราม องค์บรรยายหนังสือ ชุด
๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม เป็นอย่างสูง

ขอกราบขอบพระคุณ คุณเมตตา พานิช ประธานมูลนิธิธรรมทาน ที่
อนุญาตและสนับสนุนการจัดพิมพ์ ขอกราบขอบพระคุณ มูลนิธิเผยแพร่
ชีวิตประเสริฐ องค์การฟื้นฟูพระพุทธศาสนา ผู้จัดพิมพ์ในครั้งแรก
และขอกราบขอบพระคุณ คุณเอภิชาติ แจ่มจันทร์ จิตรกรผู้วาดภาพปก
หนังสือชุดนี้ เป็นอย่างสูง

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม

๑๗. เรื่อง อภิธรรมคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๘. เรื่อง ทวารวดีคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๑๙. เรื่อง การศึกษาคืออะไร?	ราคา ๖๐ บาท
๒๐. เรื่อง วิธีปฏิบัติธรรมทางลัด	ราคา ๘๐ บาท
๒๑. เรื่อง ศาสนาคืออะไร?	ราคา ๕๐ บาท
๒๒. เรื่อง พุทธทาสตอบปัญหา	ราคา ๕๐ บาท
๒๓. เรื่อง ศาสนาสำหรับปัญญาชน	ราคา ๕๐ บาท
๒๔. เรื่อง วิธีระงับดับทุกข์	ราคา ๕๐ บาท

หนังสือชุด ๑๐๐ ปีพุทธทาส รักษาต้นฉบับเดิม มี ๒๔ เรื่อง
จัดพิมพ์เป็นธรรมสังการะครบบริบูรณ์ ในปีพระพุทธศักราช ๒๕๔๕

ท่านที่ประสงค์มีไว้เพื่อศึกษาหรือจัดพิมพ์เป็นธรรมทาน โปรดติดต่อที่...

ธรรมทานมูลนิธิ ๖๘/๑ หมู่ ๖ ต. เถม็ด อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ๘๔๑๑๐

โทร. (๐๗๗) ๔๓๑๕๕๖-๗, ๔๓๑๖๖๑-๒ โทรสาร. ๔๓๑๕๕๗

ธรรมสภา ๓๕/๒๗๐ จรัญสนิทวงศ์ ๖๒ บางพลัด กรุงเทพมหานคร ๑๐๗๐๐

โทร. (๐๒) ๔๓๔๔๒๖๗, ๔๓๔๓๕๖๖, ๘๘๘๗๕๔๐ โทรสาร. ๔๒๔๐๓๗๕

ขอกราบอนุโมทนาแก่ทุกท่านที่สนับสนุนและร่วมสมทบค่าจัดพิมพ์ในราคา ๖๐ บาท